T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

GAZETECİLİK ANABİLİM DALI

Yüksek Lisans Tezi

GÜNÜMÜZ TÜRK BASININDA YURTTAŞ GAZETECİLİĞİNİN DURUMU VE UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Ceren BALEL

2501060577

Tez Danışmanı

Prof. Dr. Murat ÖZGEN

İstanbul 2009

Öz

Günümüz Türk Basınında Yurttaş Gazeteciliğinin Durumu Ve Uygulamalarının Değerlendirilmesi / Ceren BALEL

Her yeni iletişim aracı ve ortamı, kendine özgü iletişim ve ileti türlerini de beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda 20. yüzyılın sonlarına doğru, anında ve her yerde kişiler arasında kullanılmaya başlanan cep telefonları, zaman içinde konuşmanın yanı sıra mesajlaşma gibi temel iletişim gereksinimlerini karşıladıkları gibi, fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı, kamera, radyo vb. işlevlerini de kazanarak birer gömülü iletişim cihazına dönüşmüşlerdir. Aynı süreçte kullanılmaya başlanan internet ise, gerek kişiselerarası iletişim, gerek kitle iletişimi için uygun ortam sağlamış, gelişen teknolojisi ve hızla yayılan ağı ile en rahat ileti aktarım ortamı haline gelmiştir. Bunlara paralel olarak bilgisayar, kamera, fotoğraf makinesi gibi araçların kişisel kullanım için uygun yeni modellerinin üretilmesi ve fiyatlarının daha rahat satın alınabilir bir düzeye gelmesi sonucu, bu araçlara sahip kişilerin sayısı görece artmıştır. Artık elinde bir bilgisayarı, internet bağlantısı ve zorunlu olmamakla birlikte çokişlevli bir cep telefonu olan herkes, yayıma değer bulduğu içerikleri internet üzerinden birbirleriyle paylaşabilmekte; hatta blogların yaygınlaşması ile birlikte, kişiler istedikleri içerikleri “kendilerine ait medya” üzerinden tüm dünyaya aktarabilmektedir.

Böylesi bir dönemde, kişiler medyanın kendilerine sunduğu içeriklerden başka, kendi yaşantılarında gelişen, sokakta tanık oldukları olaylardan aktarmak istediklerini diğerlerine de sunabilmekte; böylelikle kendi gündemlerini oluşturarak gazetecilerin elinden çıkmayan bir gazetecilik faaliyetinde bulunabilmektedir. Son yıllarda dünya çapında ses getiren – ve özellikle çokuluslu medya kuruluşlarının yayınlamaktan kaçındığı - çeşitli savaş, çatışma ve doğal afet görüntüleri, bu etkinlikler sayesinde yayımlanmış ve kişiler böylelikle bunlardan haberdar olmuştur. Gazeteci olmayan kişiler tarafından gerçekleştirilen bu gazetecilik, yurttaş gazeteciliğidir.

Ülkemizde etkin biçimde kullanılmayan yurttaş gazeteciliğinin kavramsal açılımı yurtdışındakinden farklı tanımlanmaktadır. Çalışmamızda yurttaş gazeteciliği

kavramının gerçek anlamı ile ortaya konulması ve ülkemizde gelişememesinin nedenlerinin irdelenmesi hedeflenmektedir.

Abstract

Assesing the Landscape and Practices of Citizen Journalism in Nowadays Turkish Press / Ceren BALEL

Whilst any medium brings it's own manner of communication and message types, the cellphone brought it's own when coming into use in the last decades of 20th century. At first only being used for talking; and then text sending, the cellphones became more than a phone, as a camera, radio, sound recorderer and so on as new features were embedded into them. At this time, internet also being revealed for the use of individual users', with the oppournity of both interpersonal and mass communication areas and due it's hasty improvement and dramatically widening network, it became the easiest and cheapest medium for communication purposes among all. Considering the new models of computers, cameras with affordable prices for individual use, the number of people owning these became comperatively more. With all these, nowadays anyone who has a computer, an internet access and preferably a multifunctional cellphone can disseminate any kind of news content.

In recent years, some influental news all around the world came from ordinary people involved in a natural dissaster, or a witness -and sometimes victim- of a terrorist attack or war. These ordinary people taking the photographs, shooting a short video of the scene, and with broadcasting these content via their blogs are defined as citizen journalists and the activity of their's as citizen journalism.

In this dissertation, our basic aim is to define the notion accurately since there is a confusion about the meaning, and target is to determine the reasons why citizen journalism is not actually being practiced in Turkey.

ÖNSÖZ

Özünde dördüncü güç görevini üstlenen basın, küreselleşen dünyada büyük sermaye gruplarının sahibi oldukları küresel medya kuruluşlarına dönüşmekte ve toplumsal sorumluluğundan giderek biraz daha uzaklaşmaktadır. Üstelik bu küresel medya kuruluşları, birer filtre olarak günümüz koşullarında hangi haberin dünyaya duyurulup hangisinin gizleneceğine, hatta hangi haberin ne kadarının haber tüketicisine sunulacağına karar vermektedir. Ayrıca bu kuruluşlar, haberin nasıl tüketilmesi gerektiğine dair oluşturdukları kalıplar ile alımlayıcının algısı üzerinde de etkili olmaktadır. Bu da tektipleşmenin yanı sıra, dördüncü güç görevini yerine getiremeyen basının demokrasi kültüründe oynadığı rolün kötüye kullanılmasına yol açacak uygulamalara zemin sağlamaktadır. Gazetecilik faaliyetlerini gerçekleştirmek önceleri büyük miktarda sermaye gerektirdiğinden maddi olanaksızlıklardan ötürü çok zor –ve daha doğru bir tanımlama ile neredeyse olanaksız- iken; günümüzde internetin sunduğu ortam ve günlük yaşantımızda her an yanımızda bulunabilecek bir kamera, hatta çokişlevli bir cep telefonu, büyük medya kuruluşlarının sakladığı, önem vermediği veya çarpıttığı haberleri gündeme getirmek, bunlarla ilgili kamuoyu oluşturmak, böylelikle basını denetlemek ve bazen de yönlendirebilmek için 2000'lere doğru ortaya çıkan gönüllü muhabirlerin, yani yurttaş gazetecilerin elinde birer güce dönüşmüştür. Bu gücün kullanılması için önce kavramın tanınması gerekmektedir. Bizim de amacımız kavramı tanıtırken, basına toplumsal sorumluluğunu hatırlatmaktır.

Her üretim süreci gibi tezlerin yazımı da sancılar içinde geçer. Ancak bu tezin özel bir durumu var. Her teze göre en az iki kat güçlükle ve sıkıntı içinde yazıldı. En az iki kat zaman harcandı... Bir o kadar da fazladan emek... Kötülüğün anlamını ve iyiliğin değerini; kötü niyetin sınır tanımazlığını öğrendiğim bir süreç oldu bu benim için. İyilerin elleri en karanlık anlarda uzanırmış; bir de bunu gördüm.

Bu süreçte ve öncesindeki desteğinden ötürü dekanım ve değerli hocam Prof. Dr. Suat GEZGİN'e çok teşekkür ediyorum. Umuyorum ki, günü geldiğinde imzasından ötürü pişman olduklarından değil, adından gururla söz ettiği öğrencilerinden biri olacağım.

Bu tez sürecinde, en kötü anlarımda bana verdiği güç ve istediğim sınırsız emek ve zaman için, her zaman büyük bir anlayışla yaklaşan sevgili hocam ve danışmanım Prof. Dr. Murat ÖZGEN'e yol göstericiliği ve birlikte çalışırken bana sağladığı çalışma ortamı için ne kadar teşekkür etsem azdır. Günü geldiğinde bugünlerden geriye bana dair yalnızca kıvancın kalmasını diliyorum.

Prof. Dr. Atilla GİRGİN'e haber ve gazetecilik kavramlarını, büyük keyif aldığım kendine özgü ders anlatımı ve uygulamaları ile öğreterek, bu alanlardaki altyapımı oluşturduğu için teşekkürlerimi sunuyorum. Prof. Dr. Necmettin SEVİL'e her zaman olduğu gibi bu kötü süreçte de beni desteklediği, bana inandığı ve o çok iyi yüreği için müteşekkirim.

Kemal ASLAN'a, ne zaman ihtiyacım olsa telefonum kadar mesafede olduğu, beni böylesi bir dönemde bile güldürebildiği ve kütüphanesini bana açtığı; çok sevgili hocalarım Bengü USAL ÜLKEN ve Yrd. Doç. Dr. Tomris DENİZ'e dert ortaklıkları "5 çayı sohbetleri" için en içten teşekkürlerimi sunuyorum.

En katastrofik günlerde, annem Ümit TANYERİ'ne, babam Mustafa BALEL'e varlıkları, destekleri, anlayışları, emekleri, yürekleri, tahammülleri, neyin adına direnmem gerektiğini her seferinde bana hatırlattıkları ve beni onurlu bir yaşam sürmem için yetiştirdikleri; artık sadece anılarımda yaşayan anneannem Müzeyyen TANYERİ'ne de kendi yaşamını anlatırken arkaplanda bir ülkenin nasıl kurulduğunu, kendisinin ve diğer büyüklerimin hangi koşullarda görev yaptıklarını, hangi aşamalardan geçip bugünlere gelindiğini, kötüye, kötülüğe karşı neden direnmem gerektiğini ve yaşamda her ne olursa olsun aslolanın kişinin dimdik ayakta durarak, inandığı yolda yürümesi olduğunu bana daha çocukluk yıllarımdan başlayarak aşıladığı için minnettarlığımı burada yazı ile ifade etmemin bir yolu olsaydı keşke!

Bu sürecin bana armağanı olan sevgili hocam Prof. Dr. Targan ÜNAL'a duruluğu, emekleri, söylemediklerimi duyduğu ve en zor zamanlarımda beni ayakta tuttuğu için ömrüm yettikçe minnettar kalacağım.

KISALTMALAR

a.e.	aynı eser
a.g.e.	adı geçen eser
bkz.	bakınız
b.y.	basım yeri yok
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
çev.	çeviren
der.	derleyen
ed.	editör
DP	Demokrat Parti
s.	sayfa
ss.	sayfalar arası
t.y.	basım tarihi yok
vb.	ve benzeri
vd.	ve diğer

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ 1

1. TÜRKİYE'DE DÖNEMLERE GÖRE GAZETECİLİK FAALİYETLERİ VE DEĞİŞEN GAZETECİLİK ANLAYIŞI 4

1.1. Osmanlıda Basımevi ve Gazetecilik faaliyetlerinin Başlaması 4

1.2. Osmanlı Döneminde Basın Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı 5

1.3.Cumhuriyet Dönemi Gazetecilik Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı 14

1.3.1.Tek Partili Rejim Döneminde Gazetecilik Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı 14

1.3.2. Çok Partili Sistem Dönemi Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı (1946–1960) 19

1.3.3. 1960 Sonrası Yeniden Demokrasiye Geçiş Dönemi Basın Faaliyetleri (1961–1980) 26

1.3.4. Holdingleşme Döneminde Türk Basını (1980 …) 30

1.4.Basın ile Medya Kuruluşları Arasındaki Farklar 37

1.4.1. Yapısal Farklılıklar 40

1.4.2. Habercilik Açısından Farklılıklar 41

1.5. Dönemlere Göre Değişen Gazeteci Profili 43

2. MEDYADA GAZETECİLİK TÜRLERİ VE ALTERNATİF TÜR OLARAK YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ

2.1.Gazetecilik Nedir 48

2.2. Türlerine Göre Değişen Gazetecilik Faaliyetleri 49

2.3. Haber Kavramı 53

2.3.1. Haber Değerlendirme 55

2.3.1.1. Zamanlılık 55

2.3.1.2. Önemlilik 56

2.3.1.3. İlginçlik – İnsani İlgi 56

2.3.2. Haberin Öğeleri/ 6N 1K 57

2.3.3. Haber Toplama 58

2.3.4. Haberleştirme Süreci 59

2.3.5. Haber Sunumu 61

2.4. Genel Yayın Çizgisine Göre Gazetecilik Türleri 62

2.4.1. Anaakım Gazetecilik 62
2.4.2. Fikir Gazeteciliği 63
2.4.3. Alternatif Gazetecilik Yaklaşımı 64
2.5. Yurttaş Gazeteciliği 65
2.5.1. Yurttaş Gazeteciliği (Citizen Journalism) ile Yurttaş Dolayımlı Gazetecilik (Civic Journalism) Farkı 67
2.5.2. Yurttaş Gazeteci 69
2.5.3. Yurttaş Gazeteciliğinin Biçimsel Özellikleri 72
2.5.4. Yurttaş Gazeteciliğindeki Sorunlar 72
2.5.5. Yurttaş Gazeteciliği Ortamları 75
2.5.6. Etik Boyutu ile Yurttaş Gazeteciliği 77
2.6. Amatör Kamera Görüntüsünden Yurttaş Gazeteciliğe 79

3. TÜRKİYE'DEKİ VE YURTDIŞINDAKİ YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ UYGULAMALARININ DEĞERLENDİRİLMESİ
3.1. Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliğinin Durumunun İrdelenmesi 82
3.1.1. İnternet Sitelerinde Okurlara Ayrılan Alanlar Üzerinden Yurttaş Gazeteciliği Değerlendirmesi İçin Alan Araştırması 82
3.1.2. Evren 83
3.1.3. Bulgular ve Değerlendirme 84
3.1.4. Sınırlılıklar 90
3.2. Yurtdışında Yurttaş Gazeteciliğinin Durumu 91
3.2.1.Yurttaş Gazeteciliği Blogları İle Siteleri Arasındaki Farklılıklar 97
3.2.2. Yurttaş Gazeteciliği Sitelerinin Editoryal Yapısı 99
3.3.Yurttaş Gazeteciliğin Türkiye'de ve Yurtdışındaki Durumunun Karşılaştırılması 102
3.4. Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliğinin Gelişememesinin Nedenleri 110
SONUÇ 116
KAYNAKLAR 123

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: Türkiye'de En Çok Ziyaretçisi Olan İlk 100 Site Sıralanmasında Yer Alan Haber Siteleri

Tablo 2: İlk 100'e Giren Haber Sitelerinden Ziyaretçisine Blog Alanı Ayıran Siteler

Tablo 3: 27.04.2009-25.05.2009 Tarihleri Arasında Habertürk Ve Milliyet İnternet Sitelerindeki Bloglarda Yayınlanan Haberlerin Türlerine Göre Dağılımı

Tablo 4: Editoryal Yapılarına Göre İrdelemediğimiz Yurttaş Gazeteciliği Siteleri

GİRİŞ

20. yüzyılın sonlarında günlük yaşantımıza cep telefonları ve internet ortamının girmesi ve bunların büyük bir hızla yaygınlaşması, gerek kişilerarası iletişim, gerekse kitle iletişimi alanlarında yeni iletişim biçemlerinin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. İnternet ile kullanıcılar, bir yandan kendi aralarında sohbet edebilmekte, dosya gönderebilmekte ve e-posta aracılığıyla mektuplaşabilmekte; öte yandan internette yayınlanan içeriklere dünyanın internet altyapısı olan her yerinden – siteye özel bir kısıtlama yok ise - anında ulaşabilmektedir. Böylelikle yere ve zamana bağlı olmayan ve hızlı bir iletişim ortamı olan internet, iletişimin küreselleşmesi açısından çok büyük önem taşımaktadır. Cep telefonları, kullanılmaya başlandıkları ilk yıllarda yalnızca kişilerin acil durumlarda birbirlerine ulaşmak amacıyla – gerek servis ücretine bağlı olarak, gerekse bataryalarının görece düşük kapasitesine bağlı olarak - kısa süreli konuşmalar için kullandıkları bir araç iken, bir süre sonra bunlarla mesaj da yollanmaya başlamıştır. Günümüzde ise cep telefonları artık konuşma ve mesajlaşma gibi temel işlevlerinin yanı sıra, walkman, radyo, fotoğraf makinesi, kamera, ses kayıt cihazı olarak kullanılabilmekte ve kullanıcılar cep telefonlarından internete bağlanarak e-postalara bakılabilmekte, arkadaşlarla sohbet edilebilmekte, kentin trafik durumu eşzamanlı olarak takip edilebilmekte; üstelik cep telefonları ile internete bağlanıldığında, ülkenin resmi kurumlarınca erişimi engellenen sitelere bağlanma olanağı da bulunmaktadır.

Bir yandan günlük yaşamlarında iletişimleri için sıklıkla yararlandıkları bir araç olarak insanların sürekli yanlarında bulundurdukları cep telefonları çoklumedya işlevleri ile internet erişim olanağı da sunmaya başlarken, öte yandan kişisel kullanım için özel modelleri tasarlanan ve daha düşük fiyatlarla satılmaya başlanılan fotoğraf makineleri ile kameralar da kişilerin günlük yaşamlarında yanlarında taşımaları olanaklı cihazlar haline gelmiştir. Dolayısıyla bu iletişim ve kayıt cihazlarını yanında bulunduran ve rastlantı sonucu bir yerde bulunurken haber niteliğindeki bir olaya tanık olan veya kendini böyle bir olayın içinde bulan kişi bunu anında kayıt edebilmekte ve internette yayınlayabilmektedir. Böylelikle artık, her an, her yerde, herkes tarafından, herhangi bir haber üretilebilmekte ve bu haberler sağladığı olanaklar ile internette yayımlanabilmektedir. Gazeteci olmayan – mesleki açıdan

sıradan bir insan sayılan - bir kişinin gerçekleştirdiği bu faaliyet yurttaş gazeteciliği (citizen journalism) olarak adlandırılmaktadır.

Dünyada özellikle Irak Savaşı ile varlığı iyice duyulan yurttaş gazeteciliği, özünde yurttaşın kendi eliyle kendi haberini üretip yayımlaması veya yayımı yapılan bir haber ile ilgili bilgi eklemesi, yorum yapması yolu ile gerçekleştirilmektedir ve alternatif gazeteciliğin bir alt türü olarak yapılmaktadır. Ülkemizde yaygın olarak tanınmayan; hatta kavramsal yönden yurttaş eliyle, ancak anaakım medyada yer alan ve profesyonel gazeteciler ile yurttaş gazetecilerin işbirliği yaparak gerçekleştirdikleri yurttaş dolayımlı gazetecilik (civic journalism) ile kesin sınırı çizilememekte; hatta bazen bunların ikisi aynı kavram olarak değerlendirilmektedir. Oysa yurtdışında gerçekleştirilen bazı yurttaş gazeteciliği faaliyetleri küresel boyutta ses getirmiş ve bu haberlere bağlı çeşitli olayları etkilemiştir.

Çalışmamızda "Türkiye'de yurttaş gazeteciliği ile ilgili ne tür faaliyetler yapılmaktadır?" sorusunun yanıtı aranacak ve bu uygulamalar yurtdışındaki yurttaş gazeteciliği faaliyetleri ile karşılaştırılarak, ülkemizdeki durumun nedenleri üzerinde durulacaktır. Konunun genel hatları ile değerlendirilebilmesi için öncelikle tarihsel sürecinde basın tarihimize bakmak gerektiği kanısında olduğumuzdan tezimizin ilk bölümünü Türk basın tarihinin genel bir değerlendirmesine ayırdık. Bu bölümde başlangıcından günümüze Türk basım ve gazetecilik faaliyetlerinin genel bir değerlendirmesi yapılmakta ve günümüzde gelinen noktada hangi süreçlerde, nasıl evrildiğinin anlaşılması için dönemlere göre gazetecilik anlayışı ile gazeteci profilinin değişimi işlenmektedir.

Tezimizin ikinci bölümü ise, haber kavramına ayrılmıştır. Bu bölümde genel olarak haberin ne olduğu, haber değeri, yayımının yapıldığı ortama göre değişen haber biçimleri, gazetecilik türleri kısa ve öz olarak işlenecek; yurttaş gazeteciliğinin gazetecilik açısından yeri ve gelişim süreci değerlendirilerek, yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik ayrımı ortaya konulacaktır. Bu bölümde ayrıca yurttaş gazetecinin haberini hangi ölçütlerle oluşturabileceği ve uyması gereken etik kurallar üzerinde durulacaktır.

Tezimizin üçüncü bölümü ise, ülkemizdeki yurttaş gazeteciliği uygulamalarının değerlendirilmesine ayrılmıştır. Ne yazık ki taramalarımızda ve konuyla ilgili yazılmış olan sınırlı sayıdaki kaynakta ülkemizde yaygın uygulamaları olmayan yurttaş gazeteciliğinin yapıldığı belirgin bir site bulunamamıştır. Bu doğrultuda yurttaş gazeteciliği anlayışının ortaya konulması için anaakım medyada - dolayısıyla yurttaş dolayımlı gazetecilikte - yer alan yurttaş gazeteciliği uygulamalarının incelenmesi olanağı bulunmaktadır. Araştırmamızdaki bir diğer sınırlılık ise tezimizi hazırladığımız dönemde yurttaş gazeteciliğinin en rahat uygulanabileceği alanlardan biri olan Youtube.com sitesinin Türkiye üzerinden erişiminin 1 yılı aşkın süredir engellenmekte olmasıdır. Oysa site erişime kapalı olmasa idi, yurttaş gazeteciliği uygulamaları faaliyetlerinin gerçekleştirilebildiği bir alan olarak kullanılması ve bundan dolayı tarafımızca incelenmesi mümkün olabilirdi. Yine bu bölümde Türkiye'deki yurttaş gazeteciliği uygulamaları ile yurtdışındaki uygulamalar ve yurttaş gazeteciliği kavramından anlaşılanlar karşılaştırılacaktır.

Sonuç bölümünde ise ülkemizdeki uygulamalarına dair edindiğimiz veriler doğrultusunda yurttaş gazeteciliğinin yurtdışındaki durumunun genel değerlendirmesi yapılacaktır.

Çalışmamızda hedeflenen Türkiye'deki ve dünyadaki güncel durumunun incelenmesinin yanı sıra, ülkemizde yurttaş gazeteciliğinin tanımındaki eksikliğe dikkat çekebilmek ve bundan sonra yapılacak çalışmalar için en azından bir örnek ortaya koymaktır.

1. BÖLÜM
TÜRKİYE'DE DÖNEMLERE GÖRE GAZETECİLİK FAALİYETLERİ VE DEĞİŞEN GAZETECİLİK ANLAYIŞI

1.1. Osmanlıda Basımevi ve Gazetecilik Faaliyetlerinin Başlaması

Türkiye'de, ilk Türkçe gazete 19. yüzyılda yani Batı'daki örneklerinden yaklaşık iki yüzyıl sonra basılmış ve Türk gazetecilik etkinliği ilk olarak yarı resmi nitelikli Takvim-i Vekayi ile başlamıştır. Bunun nedeni, ilk başta basın için gereken teknolojinin yani matbaanın ülkemize geç gelmesi olarak akla gelse de, İstanbul'a ilk matbaa makinesini 1492'de İspanya'dan kaçıp Osmanlıya sığınan Yahudiler getirmiş ve Türkiye'nin bugünkü sınırları içinde dizgi harflerle kitap basımı 15. yüzyılın sonunda başlamıştır[1]. 1567'de Ermeniler İstanbul'da, 1610'da Maruni Araplar, 1627'de Rumlar matbaa kurarak kitap yayınına başlamışlardır.

Osmanlı'da basım etkinliklerinin başlamasına karşın, "sosyo/ekonomik yapının izin vermemesi sebebiyle hiçbiri gazete türü yayına yönelmemiş ve hemen hepsi kendini kuruluşlarının güdümünde olduklarından, çoğunlukla o alanda yayın yapmışlardır"[2]. Bu süreçte basılan kitaplar daha çok din kitabı, sözlük / lugat veya geometri gibi bilimsel nitelikli kitaplardır.

Türklerin matbaayı kullanması ise, diğer tabanın basımcılığa başlamasından en az yüzyıl sonra, 1727'de Macar asıllı İbrahim Müteferrika'nın matbaa kurmak için izin alıp aynı yıl içinde Van Kulu Lugati'ni basması ile başlamıştır.

Osmanlı topraklarında çıkan ilk gazete, 1795'te Fransız Büyükelçisi Verninak tarafından İstanbul'da Fransızca olarak basılan Bullettin des Nouvelles'dir.[3] [4]

---

[1] A.D. Jeltyakov, **Türkiye'nin Sosyo-politik ve Kültürel Hayatında Basın**, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü. b.y., t.y., s.19-20.
[2] Orhan Koloğlu, **Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006, s.13.
[3] Selim Nüzhet Gerrçek, **Türk Gazeteciliği**, İstanbul Devlet Matbaası, 1931, s. 10, 15.
[4] Murat Özgen, **Türkiye'de Basını Gelişimi ve Sorunları**, İÜ İletişim Fakültesi Yayınları, yenilenmiş 2. baskı, İstanbul, 2004, s.7.

Osmanlı toprakları içinde ilk Türkçe gazete Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın girişimi ile kurulan Bulak matbaasında 1828'de Vakayi-i Mısriye'dir[5]. Burada matbaanın Türkler tarafından kullanılması ile ilk Türkçe gazetenin çıkışı arasında yüz yıl geçtiği görülmektedir. Siyasi ve dini baskılar ile teknolojik ve ekonomik yetersizliklerin yanı sıra gazeteyi talep eden geniş bir okur kitlesinin bulunmaması bunun akla gelen ilk olası nedenlerdir.

Türkiye'deki gazetecilik etkinlikleri, Osmanlı Dönemi, Cumhuriyet Dönemi Türk Basını olarak iki ana başlıkta irdelemektedir.

1.2. Osmanlı Döneminde Basın Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı

Türk basın faaliyetlerinin Osmanlı topraklarında çıkan ilk gazete, 1795'te Fransız Büyükelçisi Verninac tarafından İstanbul'da Fransızca olarak basılan Bullettin des Nouvelles olduğuna değinmiştik. Fransız Devrimi'nin hemen ardından yayınlanan bu ve benzeri gazeteler, Fransız Devrimi'ni tanıtmak ve özgürlükçü ruhunu yayma amacı ile çıkartılmış, dolayısıyla Fransız Devrimi ve yeni rejim ile ilgili kamuoyu oluşturmayı da hedeflemiştir. 1820'de ide en çok Levanten nüfusa sahip kentlerden İzmir'de yine Fransızca gazeteler yayınlanmaya başlanmış ve bir liman –dolayısıyla da ticaret kenti- olan İzmir'de tüccar ve Levantenlere yönelik yayın yapan gazeteler çıkartılmaya başlanmıştır. Bu dönemde henüz Osmanlı halkına yönelik bir yayın yapılmamakla birlikte, Fransızca bilen bürokrat ve tüccar Osmanlılar da bu gazetelerden faydalanabilmişlerdir.

Osmanlı'da, Türkçe olarak yayınlanan ilk gazete, Mısır valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Arapça basın takibi yapmak için çevirttiği haberlerden oluşan bültenler, kısa zaman sonra yarı Arapça, yarı Türkçe haftalık gazete biçeminde 1828'de Vakayı-i Mısriye adıyla yayınlanmaya başlanmıştır. Bu haberler doğal olarak ekonomi, ile politika ağırlıklıdır ve üst düzey bürokratlar ile tüccarlara yönelik içerikten oluşmaktadır. Gazetenin yarı Arapça olması, yalnızca Mısır'daki Türklere yönelik değil, Mısırlılara yönelik bir bilgilendirme amacının güdüldüğünü, belki de bu sayede ilişkilerin pekiştirilmesinin hedeflendiğini göstermektedir. Zaman içinde bu tür

[5] Hıfzı Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım, s. 13.

vilayet gazetelerinin sayısı artmış, yerel halk ile Osmanlı'nın etkileşimi için gazete bir araç olarak kullanılmıştır. Bu gazeteler yarı Türkçe yarı yayınlandığı bölgenin resmi diliyle yayınlandığından, bölgedeki yetenekli kişilerin haber yapabilmesine ve bunların arasından yetenekli kişilerin sıyrılmasına da olanak tanımıştır. Bu gazetelerde yerel haberlerin yayınlanıyor olması, yerel gazeteciliğin ortaya çıkmasına ve gelişmesine de yaramıştır.

1821-1827 Mora İsyanı'ndan sonra Yunan Prensliği'nin bağımsızlığı ilan etmesi ve diğer ulusların da Osmanlı'dan ayrılmak için başkaldırmaya başlamasının ardından II: Mahmut tarafından Osmanlı'da birtakım ıslahat çalışmalarına girişilmiş, bunun bir adımı olarak da Osmanlı anatopraklarında Türkçe gazete çıkartılmasına karar verilmiştir. Bu gazete, dış haberleri, bilim, sanat, sanayi ve ticaret ile ilgili gelişmeleri de halka aktaran Osmanlı'nın resmi gazetesi niteliğindedir. Takvimi Vakayı-i'nin aynı zamanda yayınlanan bildiriler doğrultusunda halkın bilgilendirilerek, bunlara uyulmasını sağlama bakımından da kullanılması, gazetenin resmi niteliğinin derecesini ortaya koymaktadır. Basın tarihçilerinin bir kısmı tarafından, resmi nitelik ve içeriğinden ötürü gerçek anlamda gazetecilik faaliyeti olarak kabul edilmeyen Takvimi Vakayı-i, Türk halkının gazete ile tanışması ve gazeteci yetişmesi açılarından önemli yere sahip olsa da, haberler içerikleri devletin yapısını pekiştirir nitelikte ve devletin sesini duyurmaktadır. Gazetenin birebir aynı içerikle olmamakla beraber Fransızcası Le Moniteur de Ottoman, Osmanlı'nın yabancı ülke büyükelçiliklerine dağıtılmakta, bununla Osmanlı Hükümeti'nin yabancı ülkelere yönelik ıslahatları ve gelişmeleri anlatan haber içerikleri ile olumlu imaj yaratma gayreti ortadadır.

Şinasi ile Agâh Efendi'nin devletten yardım almadan çıkartılan çıkartılan ilk gazete olan Tercüman-ı Ahval'i ile Türk basınında edebiyatçı gazeteci profilinin ortaya çıktığına değinmiştik. Bu gazeteci profili, gazete içeriklerinin de değişmesine, tefrika, makale ve tartışma gibi yazınsal özellikleri de içeren türlerin ortaya çıkmasına olanak tanımıştır. Bundan sonra basında edebiyatçı yazar profili yaygınlaşmış, bu da gazete içeriklerinin kısa haber metinleri yerine, uzun ve dizi yazılardan oluşan biçemde yayınlanmasını sağlamıştır. Bu makale ve başyazılar ile Türk basınında fikir gazeteciliğinin ortaya çıktığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

1856'da Kırım Harbi'nin çıkması, Türk basını için önemli birkaç aşamanın gelişmesine olanak tanımıştır. Şöyle ki, bir yönü ile Kırım savaşı İstanbul'a birçok yabancının gelmesine de yol açarak fotoğrafçılığın yaygınlaşmasını sağlarken[6], diğer bir önü ile savaşı izlemek için muhabir gönderilmiş ve böylelikle dış haberler alanında önemli bir gelişme yaşanmıştır. Bu sürecin Türk basınında aynı zamanda savaş muhabirliğinin de başlangıcı olduğunu yanlış olmayacaktır. Kırım Savaşı'nın basınımıza diğer bir katkısı ise halkın gazete okuma alışkanlığının yaygınlaşmasıdır. Bu gelişme sürecinde ortaya çıkan Jön Türk hareketinin destekçilerinin artması ve akımın okuma alışkanlığı kazanan okur sayısının artması hükümetin basın ile ilgili önlemler almaya yönelmesine yol açmıştır. Basınımıza karşı uygulanan ilk denetim girişimi, 7 Temmuz 1856 tarihli padişah iradesi ile özel matbaaların uyması gereken kuralların ortaya konulmasının ardından, 17 Şubat 1857'de Basmahane Nizamnamesi uygulanmaya başlanmıştır[7]. Önceleri yalnızca devletin resmi basımevinin gelirinin azalması ile ruhsatsız ve gizli çalışan basımevlerinin olduğu anlaşılarak, bunun önüne geçmek için düzenlenen bu nizamname ile, basımevlerinin açılması için ruhsat zorunluluğu ve basımevi sahipleri ile çalışanlarının kimlik bilgilerinin bildirilmesi zorunluluğunu getirirken, yalnızca kitap ve broşürlerin basımında önsansür uygulanmasını içermekte iken, tüzüğün uygulanmasından sorumlu görevlilerin yanlış tutumları yüzünden sansür uygulamasının öngörülenden sert biçimde kullanılmıştır[8].

Görüldüğü üzere, Türk basınındaki ilk sansür uygulaması olan tüzük, amacının ötesinde ve hedeflendiğinden katı biçimde uygulanmasının neden, bu yetkiyi elinde bulunduran memurlardır. Sorgulama ve hak arama kültürünün gelişmediği bu dönemde, özellikle de tüzüğün basına karşı sıkı bir denetim ve yaptırım düzeneği olarak kullanıldığı İstibdat Dönemi'nde gazete sahiplerinin veya yazarlarının bu uygulamalara karşı çıkarak tüzüğün amacının ötesinde kısıtlamalar için kullanıldığını savunmasını beklemek yerinde olmayacaktır. Dolayısıyla, kamu adına idari yetki sahiplerini denetlemesi gereken basının ülkemizdeki faaliyetleri, kendi haklarını savunamayarak başlamıştır. Bunda Osmanlı'nın katı rejiminin yanı sıra,

[6] Suat Gezgin, **Basında Fotoğrafçılık**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 18.
[7] Murat Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, , İÜ İletişim Fakültesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002.s.137.
[8] M. Nuri İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2005, 5. baskı, s. 200.

gazetecilerin bilgisinin ve hak arama bilincinin eksikliğinin olduğu göz ardı edilmemelidir.

Türk basınında basına ilk cezai yaptırım, 1852 Fransız Ceza Kanunu'ndan uyarlanan 1858 Osmanlı Ceza Kanunu Türkçeye çevrilirken basın ile ilgili maddelerin de Osmanlı yasal düzenlemelerinde yerini alması ile getirilmiştir[9]. Bu dönemde yalnızca biri resmi gazete olan Takvimi Vakayı-i, diğeri ise yarı resmi niteliğindeki Ceride-i Havadis yayınlanmakta olduğundan gazete çıkartılmakta ve bunların içeriğinde doğal olarak hükümet karşıtı ifadeler kullanılmayacağı halde, basımevi sahibi, yayını bastıran ve iftira atanların cezalandırılması öngörülmektedir[10]. Zamanına göre Osmanlı'da gerçekleşmemekte olan basında hükümete ve padişaha yönelik muhalefeti ve yergiyi yasaklayan bu maddenin ardından 1864'te basın rejimini düzenleyen Matbuat Nizamnamesi (basın tüzüğü) çıkartılmıştır.

1864'e gelindiğinde Takvimi Vakayı-i ile Ceride-i Havadis'ten başka Tercüman-ı Ahval ve Tasfir—i Efkar da yayın hayatına başlamış ve yaygınlık kazanmış gazetelerdi. Osmanlı'da yalnızca basına yönelik hazırlanan ilk tüzük olan 1864 Matbuat Nizamnamesi, 1858 Ceza Yasası'nın basın faaliyetlerine yönelik düzenlemeleri de içermenin[11] yanı sıra gazete çıkartabilmek için en az 30 yaşında olma koşulu ve her yayın organının bir sorumlu müdürü olması gerektiğine dair düzenlemeler yapmakta; padişah, hükümet, yüksek dereceli memurlar, dost ülkelerin yöneticileri ve yabancı elçileri kötüleyecek haber yazılması durumunda cezai yaptırım uygulanmasını öngörmekteydi[12]. Yalan habere yönelik ilk yasal düzenleme de olan 1864 Matbuat Nizamnamesi'nde, yalan haber kavramına karşı yaptırım uygulanması öngörülürken, neyin yalan haber olduğunun tanımlanmaması ve Osmanlı ve dost yabancı ülkelerin yöneticileri hakkında kötüleyici, küçük düşürücü ve gerçeğe aykırı haber yapılması durumunda cezalandırılmayı getirmesi, bu kişilere karşıt herhangi bir savda bulunan her haberin istenildiğinde yalan haber kapsamına alınarak ilgili gazete yöneticisi ve yazının yazarı ile ilgili işlem yapılmasına olanak tanıyan ağır bir uygulamadır. Burada göz önünde

[9] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım, s.44.
[10] M. N. İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, ss. 200–201.
[11] M. Özgen **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.139.
[12] M. N. İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi**, ss. 202–203.

bulundurulması gereken önemli bir nokta, bu tüzüğün yine Fransa'dan alınarak uygulandığı, dolayısıyla yayınlandığı dönemde Osmanlı'nın koşullarına birebir uymayan kısıtlayıcı hükümler içermesidir.

Bu tüzükten çok kısa bir süre sonra, Osmanlı'nın yenilgileri ile de dışarıda imajının zayıflaması, basında muhalif yazıların yayınlanmasına yol açmıştır[13]. Bunlardan Ali Suavi'nin Girit Meselesi ile ilgili yazıları ve hemen ardından Namık Kemal'in ***Şark Meselesi*** başlıklı yazı dizisi son damla olmuş ve dönemin sadrazamı Âli Paşa tarafından geçici bir düzenleme yapılarak 1864 Basın Tüzüğü'ndeki durumlardan başka gerekli görüldüğünde hükümete gazete kapatma yetkisi tanımakta; kullanımı bakımından basında düşüncelerin aktarılması ve basın yoluyla yapılan muhalefetin engellenmesini hedeflenmiştir[14]. Bu noktada Ali Suavi, değişik bir yöntem kullanarak 1866'da İstanbul'da yayımlamaya başladığı Muhbir'de, sansürden ötürü gazetede söylenemeyecek olanları okur mektupları aracılığıyla hükümete sormuştur[15]. Böylelikle yazarın diyemediğini okur tarafından dillendirilmiş ve okura, hükümete, padişaha duyurulmuştur. Bu mektupların okurlar tarafından değil de Ali Suavi'nin kendisi tarafından de kaleme alınmış olması; böylelikle bir gazeteci olarak ifade edemediği düşüncelerini, anonim imza ile bir okur olarak yayınlamış olduğu da akla yakın gelmektedir.

I.Meşrutiyet öncesi Osmanlı'nın basın rejiminin savaşlardaki yenilgileri – dolayısıyla diplomasideki gerilemesi - yüzünden giderek sertleşmesi, basında her türlü muhalif düşüncenin yalan haber veya kişileri/hükümeti kötü duruma düşürücü haber kapsamında değerlendirilerek cezalandırılabilmesine olanak tanır niteliktedir. Dolayısıyla bu dönemde haberlerin içeriklerinin ciddi kısıtlamalara uğramakta, gazetelerde ülke sorunları haber ve makale biçiminde yayınlanamamaktadır. Meşrutiyet'in ilanını izleyen ilk yıl, II. Abdülhamit'in baskıcı tutumunun anlaşılmadığı, üstelik Meşrutiyet rejiminin getirdiği ılımanlığın görece hissedildiği dönemdir. Ancak 1877'de Rusya ile başlayan savaşı neden gösteren II.Abdülhamit Meşrutiyet'i kaldırmış ve her alanda olduğu üzere basına yönelik de yoğun bir baskı dönemi başlamıştır. İstibdat Dönemi'nde, Meşrutiyet ve Saray yanlısı gazete ve gazeteciler

[13] M. Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s.140.
[14] M. N. İnuğur, **Basın ve Yayın Tarihi,** ss. 205–206.
[15] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım, s.24.

arasında kalem kavgaları yapılmış; Saray'a meslektaşlarını ihbar eden, şantaj yapan, ***jurnalci gazeteci*** tipi ortaya çıkmıştır[16].

I.Meşrutiyet'in ilanı ile ülkenin, dolayısıyla basının ılıman bir havada yaşayabilmesi, hükümete ve padişaha karşıt fikirlerin de basında yer alabilmesine yol açmıştır. İstibdat Dönemi'nin başlaması ile saray yandaşı basının, sarayın sözcülüğünü ve savunuculuğunu yapmış ve 50 yıllık bile olmayan ve muhalefet kültürü gelişmemiş olan basınımızdaki ilk ideolojik kutuplaşma ortaya çıkmış; yandaş ile olmayan basın arasındaki gerilim tırmanmıştır.

I.Meşrutiyet'in basın açısından önemli bir kazanımı, tarihteki ilk hazırlanan anayasamız olan Kanuni Esasi, matbuatın kanun dairesinde serbest olduğu hükmünü koymaktadır. Yine Kanuni Esasi'nin 113. maddesinde olağanüstü durumlarda padişaha, anayasanın gerekli gördüğü maddelerini askıya alma yetkisi vermiştir[17]. II. Abdülhamit Rusya ile 1878'deki savaş başladığında bu yetkiyi kullanarak Meclis-i Mebusan'ı kapatmış ve basına getirilen görece özgürlüğü yeniden ve daha şiddetli kısıtlamıştır. Bu dönem, padişahın hastalanması ile ilgili haberler bile sansür kapsamında yer almış ve yasaklı sözcükler arasına girmiştir.

Osmanlı'nın ilk anayasası olan Kanuni Esasi, aynı zamanda basın faaliyetlerini güvence altına alan ilk yasal düzenleme olduğundan, basın tarihimiz açısından da büyük önem taşımaktadır. Kanuni Esasi'nin basına getirdiği matbuatın kanun dairesinde serbest olması durumunu değerlendirmek gerekirse, bu maddenin önsansür uygulamasını kaldırdığını, dolayısıyla yayınların ancak basıldıktan sonra sansürlenebileceği anlamını içermektedir. Basım öncesi sansür ile basımdan sonra yapılan sansür arasındaki temel fark ise her ikisinin de, basının haber verme, okurun ise haber alma özgürlüğüne karşı uygulamalar olmasına karşın, önsansürün yalnızca yayının kaldırılması; sonradan yapılan sansürün ise yazının basıldığı gazetenin, sorumlu müdürünün, sahibinin, yazarının cezalandırılması ile sonuçlanmasıdır. Önsansür uygulamalarında, sansürlenen bölümün varlığı gösterilmek için, ilgili yazının alanı boş bırakılmıştır.

[16] Emin Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2008, ss. 21, 26.
[17] M. Özgen, **Türkiye'de Basını Gelişimi ve Sorunları**, s. 14.

ı. Meşrutiyet ve İstibdat Dönemi'nin dikkati çeken gazeteleri Ahmet Mithat Efendi yönetiminde 1878'de çıkartılan ve Türk basının da vulgarizasyonun ilk defa görüldüğü Tercüman-ı Hakikat ve Ahmet Cevdet'in Türk basınında ilk defa rotatif makine kullanarak çıkarttığı, kent ve bölge haberlerini geniş bir muhabir kadrosu ile izlemiş, dış ülkelerden özel haberler sağlayan İkdam'dır[18].

Türk yazınında malumatfuruşluğu ile tanınan Ahmet Mithat Efendi'nin vulgarize dil kullanarak oluşturduğu haberler, gazete okuma alışkanlığının halkın daha alt düzeyine indiğini, kendisinin de bu eğilimi yaygınlaştırma niyetinde olduğunu; yine aynı doğrultuda İkdam'da döneme göre ileri teknoloji ürünü olan rotatifin kullanılması, yerel haberler ile dış haberlerin büyük yer tutması ve özel haber dosyalarının hazırlanması halkın gazete okuma alışkanlığının arttığının yanı sıra gazeteciliğin belli bir yatırımı gerektiren bir alan olduğunun; hatta belki de gazetecilikten kâr edinilebileceği beklentisinin ortaya çıktığını göstermektedir.

24 Temmuz 1908'de, gazetelerin birinci sayfasında, en üstte küçük bir resmi açıklama ile, 30 yıldır askıda olan meşruti rejime geri dönüleceği, yapılacak olan seçimlerden sonra, meclisin yeniden çalışmaya başlayacağı haberi verilmiştir. Halkı bu büyük değişikliğin bir tuzak içermediğine inandırmak ise, basının üstleneceği bir görevdir[19]. Günümüzde Gazeteciler Bayramı olarak kutlanılan 24 Temmuz, II. Meşrutiyet'in ilan edildiği gün dönemin gazetecileri için gerçekten de bir bayram havasında yaşanmıştır. Bu ortamda, uzun soluklu olmasa da birçok gazete yayımlanmış, bu gazeteler üzerinden Meşrutiyet yönetimi ile hükümetteki İttihat ve Terakki Partisi yanlısı veya karşıtı yazılar yayımlamış; gazete sayfalarında siyasal tartışmalar sert biçimde yer almıştır. Meşrutiyet karşıtı yayın yapan Volkan Gazetesi'nde çıkan, dinin elden gittiğini ileri süren yazılar üzerine, bir grup radikal bir araya gelerek İttihatçı yayın organlarından Şura-yı Ümmet ile Tanin'i yakıp yağmalamış, en ateşli İttihatçılardan gazeteci Hüseyin Cahit'i öldürmek için Meclis binasına saldırmış; Hüseyin Cahit'e benzettikleri başka bir milletvekilini öldürmüşlerdir[20]. 13 Nisan 1909'da meydana gelen bu olay, eski takvime göre adlandırılarak 31 Mart Olayı olarak tarihimizde yer almaktadır.

[18] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım, ss.64, 68–69.
[19] Orhan Koloğlu, **1908 Basın Patlaması**, Bas-Haş, İstanbul, 2005, s. 9.
[20] E. Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2008, ss. 30–31.

31 Mart Olayı'nın bastırılması için Selanik'teki Hareket Ordusu İstanbul'a gelmiş, olayların bastırılmasının ardından basın üzerine yine ağır sansür dönemi başlamıştır. Kısa bir süre sonra ise, basın yasasında bazı değişiklikler yapılarak birçok açıdan oldukça özgürlükçü bir basın rejimine geçilmiştir[21]. Mecliste uzun tartışmalardan sonra kabul edilen 1909 Basın Yasası ile basını kapsayan tüzük ve yasa maddelerinin yerine yeni bir basın yasası oluşturulmuştur. Basının yasalar çerçevesinde özgür olduğu ifadesinin bulunduğu bu yasa, önsansür uygulamasını kaldırmakta; padişahı ve Osmanlı milletini koruma amaçlı, ayaklanmaya yol açacak yazıları engelleyecek nitelikte maddeler içermekteydi[22]. Cumhuriyet kurulup ilk basın yasası hazırlanana kadar yürürlükte kalan bu 1909 Basın Yasası, bu süreçte birçok defa kısıtlayıcı değişikliklere uğramış ve giderek daha artan düzeyde basın özgürlüğünün kısıtlanmasına yol açmıştır.

31 Mart Olayı'nın tarihimiz açısından önemli bir dönüm noktalarından biri de İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin güçlenerek daha etkin bir siyasal oluşum haline gelmesidir. Berkes bu durumu, ilk kez açık ve özgür parti yaşamına giriş olarak tanımlamaktadır[23]. II: Meşrutiyet'in ilanının ardından yaşanan görece özgürlük döneminde gazete sayıları ve satış rakamları yükselmiş; ancak aynı dönemde gazeteci suikastları da başlamış, 1908–1911 arasında, çeşitli fraksiyonlardan İttihat karşıtı yazılar yazan Hasan Fehmi, Ahmet Samim, Zeki Bey ve Hasan Tahsin sokaklarda öldürülmüş, bu cinayetleri kimin işlediği gün ışığına çıkmamıştır[24].

Basın rejiminin ılımanlaşmasına karşın iktidar partisi yazılar yayınlayan gazetecilerin suikasta uğraması, basın özgürlüğüne farklı bir kısıtlamanın uygulanmaya başlandığını göstermektedir. Yasada olmayan ve gazeteye sunulan olanaklarda kısıtlama veya gazeteye uygulanan işleri zorlaştırıcı uygulamalarla gerçekleştirilen yaptırımlardan başka, doğrudan gazetecilerin yaşamına yönelik bu susturma yönteminin kullanıldığı bu dönemde, basın özgürlüğünden, özellikle de İttihat ve Terakki Partisi'nin benimsediği Osmanlıcılık düşününden başka akımları savunan ve Parti'nin karıştığı yolsuzluklara dair yazıların hiç yayınlamadığını öne sürmek yanlış

[21] Atilla Girgin, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001, s. 99.
[22] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 89.
[23] Niyazi Berkes, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, t.y., s. 398.
[24] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım, s. 87–93.

olmakla beraber, gazeteciler için oldukça kaygı verici günler olduğunu belirtmemiz gerekir.

Ulusal Mücadele'nin başladığı süreçte, özgürlükten ve ulusal bağımsızlıktan yana olanlar ile padişah-saray yanlısı bir yönetimi destekleyerek bağımsızlık için direnenleri vatan haini olarak suçlayan iki kutuplu basının yanı sıra, her koşulda İslam'ı savunan bir grup gazete de vardır[25]. 30 Ekim 1918'de Mondros Antlaşması'nın imzalanması ile, basına yönelik baskılar artmış, 1919 Şubatı'nda çıkarılan kararname ile her türlü yayının ve basılı kağıdın askeri yönetimden veya mülkiye sansür kurulundan izin alınmadan basımının yasaklamasının yanı sıra, Mart 1920'de İstanbul'un resmen işgali ile birlikte, işgal güçleri de basına sansür uygulamaya başlamıştır. Bu süreçte bir yazıya önsansür uygulandığını belli etmek için sözkonusu yazının yerinin boş bırakıldığı da olmuştur[26].

Önceki dönemlerde de, özellikle II. Meşrutiyet'in ilanından sonra politik kutuplaşmanın görüldüğü Türk basınında, bu kutuplaşma Ulusal Mücadele Döneminde daha farklı bir boyut kazanmış ve gazetelerde yayınlanan yazılar yalnızca haber verme veya bir fikri savunmaya yönelik değil, bu fikir ile ilgili kamuoyu oluşturma amacı ile oluşturulmaya başlanmıştır.

Bu dönemde yeni bir rejim ile Türkiye'yi kurmayı amaçlamış olan Mustafa Kemal' de basının kamuoyu oluşturma etkisini kullanarak güçlü bir örgütlenmeyi sağlama adına girişimlerde bulunmuş, düşman işgalinden kurtularak yeni bir ülke kurma aşamasında İç Anadolu'daki Kemalist bölgeye dışarıdan her çeşit gazete veya haberin girmesini engelleyerek haber akımını denetim altına almak için bölgenin telgraf ağına el konulmuştur. Mustafa Kemal, Ankara'ya yerleşmesinin ardından kendi hedeflerini duyuran ve kendi denetiminde Hakimiyet-i Milliye gazetesini çıkartmıştır[27].

Ulusal Mücadele Dönemi'nde Türk basını da özünde kendi içinde ve gazeteler üzerinde savaşmakta; İstanbul Hükümeti destekçileri ile Mustafa Kemal'i

[25] A. Girgin, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, s. 109.
[26] Alpay Kabacalı, **Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000, s. 151.
[27] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 59.

destekleyerek yeni düzenin kurulmasından yana bağımsızlık yandaşları arasında tam bir kopuş yaşanmış; ancak iki fikride tam olarak savunmasa da Anadolu'daki bağımsızlık hareketine yakınlık duyan birkaç yayın organı da bu dönemde yayınlanmaktadır.

1.3.Cumhuriyet Dönemi Gazetecilik Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı

1.3.1.Tek Partili Rejim Döneminde Gazetecilik Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı

Cumhuriyet rejimine geçilmesi, Türk toplumunun siyaset, ekonomi, kültür, eğitim alanlarının yanı sıra günlük yaşamın her alanında olduğu gibi basın açısından da o zamana kadarki en büyük dönüm noktasıdır. Mustafa Kemal, Cumhuriyet'in ilanından önce, halkın rejimle ilgili bilinçlendirilmesi, hilafetin kaldırılması gibi önemli aşamalarda yaygın basının desteğine gereksim olduğu bilinci ile, Ocak 1923'te İstanbul'dan çağırdığı başyazarlarla İzmit'te bir toplantı yaparak hilafet konusunu tartıştı. 1923 Mart'ında ise gazetelerde devletin başkentinin Ankara mı, İstanbul mu olması üzerine tartışmalar yapılmıştır[28]. Buradan Mustafa Kemal'in basın ile bu doğrultuda görüş alışverişlerinde bulunmuş ve yeni rejimin tanıtılıp tutundurulması için destek sağlamıştır. Dolayısıyla bu dönemde basın, kendisine destek veren gazete sahipleri ve yazarları da yayınlarını ulusal bilinç oluşturmak doğrultusunda hazırlamıştır.

Devrimlerin başarılı olması, özünün geniş kitlelerce tanınması için,–basın alanını da içermek üzere- çeşitli denetimlerin yapılması doğaldır. Cumhuriyet rejimine geçiş de çok büyük bir devrimdir. Bu süreçte Ankara basınının cumhuriyet yanlısı yayınlarına karşın, İstanbul basını padişahlığı savunmaktadır. Cumhuriyetimiz ilan edildiğinde, basınımızda Ankara-İstanbul yönetimlerini destekleyenler olmak üzere bir kutuplaşma yaşanması nedeniyle, yeni rejimin benimsetilmesini sağlamak ve İstanbul Yönetimi yandaşı basının gerici oluşum ve etkinlikleri desteklemesini önlemek üzere basına bazı kısıtlamaların getirilmesini zorunlu kılmıştır.

[28] E. Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, ss. 48–49.

1928'de Harf Devrimi yapılana kadar, gazeteler eski harfler ile basılmıştır. Bu süreçteki başlıca Ankara gazeteleri, Mustafa Kemal'in Cumhuriyet rejimini halka tanıtmak ve gelinen aşamalardan halkı haberdar etmek için yayınlanmasına karar verdiği Hakimiyet-i Milliye ile Yunus Nadi'nin Anadolu Hareketi'ne destek vermek için geldiği Ankara'da kurduğu –sonradan Cumhuriyet adını alacak olan - Yeni Gün; İstanbul'daki başlıca gazeteler ise Vatan, Vakit, Akşam, İkdam, Tanin, Tevhid-i Efkar'dır[29]. Bu gazetelerdeki yazıların içeriği yapılan yenilikler, kat edilen ilerlemeler vd. Cumhuriyet kazanımlarıdır. Dönemin gazetelerinde çok seslilikten söz etmemiz yanlış olacaktır.

Basın-devlet ilişkisini ilk büyük gerginlik, basında hilafeti savunan yazıların yayımlanması ile yaşanmıştır. Bu süreçte hilafet yanlısı yazarlar ile hilafet karşıtı yazarlar, yine gazetelerdeki köşelerinden birbirleri ile tartışmaktadır. Bu sırada iki Hintli Müslüman liderin hilafete sarılmak gerektiğine dair mektupları çoğu gazetede yer almıştır. Bu gazetelerin sahipleri ve sorumlu müdürleri İstiklal Mahkemesi'ne sevk edilmiş; biri dışındakiler bu davalardan beraat etmiştir. Bu davaların önemi belli bir çizginin dışına taşılırsa, ne olacağının görülmesidir[30]. Bugünkü koşullarda irdelendiğinde aşırı bulunabilecek bu eylemin, dönemin koşulları açısından bir zorunluluk olduğu, böylelikle daha tam olarak halka tanıtılamayan Cumhuriyet karşıtı düşün ortamının tekrar gün yüzüne çıkması, henüz kurulmakta olan ülkemizin güçlenmesini için bu tür gerici eylemlerin önünün kesilmesi adına uygulanan önlemlerdir.

Cumhuriyet Döneminde yaşanılan ilk büyük ayaklanma 1925'te Doğu illerinde Kürtlerin bağımsızlık eylemleri doğrultusunda çıkan Şeyh Sait Ayaklanmasıdır. Üstelik bu sırada; Ankara ve İstanbul'da Terakkiperver Cemiyeti kurulmuş, eski İttihatçılar yeniden örgütlenmeye girişmişti ve hükümete yönelik yoğun bir muhalefet vardır. Cumhuriyet'in henüz tam kavranamadığı ve toplum yaşantısında varlığının hissedilemediği bu dönemde, elbette rejimin kökleşmesi için bazı önlemlerin alınması gerekmektedir. Bunun için de Takrir-i Sükûn Kanunu çıkartılarak ülkenin genel düzenini bozacak gerici ve ayrılıkçı hareketlerin önüne geçecek bazı hükümler ortaya konulmuş, basın her türlü hareketi geniş kitleye yayma gücüne sahip olduğu

[29] A. Kabacalı, **Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, s. 161.
[30] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 117.

için bu yasanın kapsamına girmiştir. Takrir-i Sükûn'a göre, hükümet gazeteleri kapatma, yasaya aykırı yayın yapanları İstiklal Mahkemelerine gönderme yetkisini elinde bulundurmaktadır. Yasanın yürürlüğe girdiği günün ertesinde, gazete kapatmalar da başlayacaktır[31].

Takrir-i Sükun ile gazetelere de çok sıkı bir denetim getirildiğini söylememiz yerinde olacaktır. 3 maddeden oluşan Takrir-i Sükun Yasası'nın özellikle 1. maddesi basını çok yakından ilgilendirmektedir. İrtica ve isyana, toplumun düzeni, huzuru ve güvenliğini bozmaya yönelik örgütlenmeleri, kışkırtmaları, yüreklendirmeleri ve yayınları, cumhurbaşkanı tarafından re'sen ve idareten yasaklamaya yetkilendirilmekte; bu suçları işlediği öne sürülen kişilerin İstiklâl Mahkemesi'ne gönderilmesini kapsamaktadır. Dolayısıyla, bu madde doğrultusunda bu tür olayların haberinin yayınlanması da propaganda olarak kabul edilebilmekte; bu yazıların yayınlandığı gazete sorumluları ve yazının yazarının İstiklal Mahkemesi'ne gönderilmesinin yolu açılmıştır. Cumhurbaşkanın tek başına böyle bir yetkiye sahip olması, sözkonusu suçları işlediğini düşündüğü kişileri başka bir soruşturma sürecinden geçmeden, suçun işlendiğine dair mahkeme öncesi bir denetim süreci yapılmadan, bir an önce yargıya sevk etmesini sağlamakta; basının ele alabileceği konular ve haber içerikleri açısından büyük –ancak dönem koşullarında gerekli- bir uygulamadır.

Yasal boyutu ile cumhuriyetin ilk yıllarında basın alanında yapılan ilk düzenleme, 1908 Kanuni Esasi'nin 12. maddesinde göre basının önsansüre tabi tutulamayacağı hükmünün 20 Nisan 1924 tarihli Teşkilat-ı Esasiye'nin 77. maddesinde yinelendiğini söylemek yanlış olmayacaktır[32]. Cumhuriyet Dönemi'nde basın ile ilgili yapılan ilk düzenleme ise 1931 Matbuat Kanunu'dur. Kanunun basın özgürlüğü açısından en önemli hükmü, gazete ve dergi çıkartılması için ruhsat zorunluluğu getirmemesidir; bu durumda yayını çıkartmak isteyen kişinin yalnızca en yüksek dereceli mülki amire bildiri vermesi yeterlidir. Kanunun diğer önemli hükümlerine göre, gazete yöneticileri ile gazete veya dergi başyazarları, genel yayın müdürleri ile yazı işleri müdürlerinin yüksek okul mezunu olması; gazetede çalışan muhabir, yazar, ressam ve idari memurların adlarının mülki amire bildirilmesi gerekmektedir. Bu kanun gazetecilikte özgün haber için telif hakkını getirme açısından da önemli bir adımdır. Ama basın

[31] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.146–148.
[32] M. Özgen, **Türkiye'de Basını Gelişimi ve Sorunları**, s.19.

özgürlüğü ile doğrudan ilgili olması açısından en önemli madde, ülkenin genel politikasına dokunacak yayınlardan dolayı, bakanlar kurulu kararı ile gazete ve dergilerin geçici olarak kapatılabilmesi; kapatılan yayın organının sorumlularının ceza bitene kadar başka bir adla yayın çıkartma hakkının askıya alınması; buna karşı başvurulacak bir adalet yolu da tanınmamasıdır[33].

1931 Matbuat Kanunu, gazete yöneticilerinin ve baştaki yazarlarının eğitim düzeyinin yükselmesini öngörerek daha bilinçli olmasını hedeflemenin yanı sıra belirli bir oranda gazete yöneticisi ve başyazarları olabilecek sınıfın sınırlandırılacağı açıktır. Doğal olarak kamuya ve kamu yararı için yayınlanan gazetelerin eğitimli kişilerin eliyle çıkartılması, gazeteciliğin saygınlığını, güvenilirliğini arttıracak bir gelişmedir. Para depo etme zorunluluğu kaldırılmasına karşın, zamanın koşulları göz önünde bulundurularak yüksek öğrenim gören kişi sayısının azlığı düşünülecek olursa bu düzenlemenin de özünde bir kısıtlama getirdiği görülecektir. Şöyle ki; gazetelerin toplumun üst sınıfından kişiler tarafından çıkartılıp yönetilmesi, bu sınıfın yönetimle olan yakın ilişkisinin veya zaten benzer düşünce ikliminde yetişmiş olmasının bir getirisi olarak onunla paralel düzeyde düşünmesini de beraberinde getirmekte; bunun sonucu olarak da basının seçkin sınıfın elinde, egemen ideoloji doğrultusunda tutum sergilemesi büyük bir olasılık haline gelmektedir. Böylelikle siyasal içerikli basının faaliyetleri dolaylı yoldan denetim altınca tutulacaktır.

1931 Matbuat Kanunu'nda zaman içinde çeşitli değişiklikler yapılmış; ancak en önemli değişiklik 1938'deki gazete ve dergi çıkartmanın para depo etme koşuluna bağlanması ve yayın çıkarılması için beyanname sisteminden ruhsat alma sistemine geçilmesi, yeni yayınların çıkmasının önünde büyük birer engel oluşturmuştur[34]. 1938'de Matbuat Kanunu'nda yapılan değişikliklerin hemen ardından Mustafa Kemal'in yaşamını yitirmesi, dolayısı ile devlet yönetiminin değişmesi; Milli Şef dönemi olarak adlandırılan bu sürecin başlamasından çok kısa bir süre sonra 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi yüzünden basın üzerindeki baskılar ağırlaşmış; bu dönemde Bakanlar Kurulu'nun gördüğü gerek üzerine, Matbuat Umum Müdürlüğü'nden bugünkü adıyla Basın Yayın Genel Müdürlüğü) doğrudan gelen bir telefon ile bildirimi yapılarak gazeteler kapatılmıştır[35].

[33] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s.159.
[34] M. Özgen, **Türkiye'de Basını Gelişimi ve Sorunları**, ss. .22–23.
[35] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.166–169.

1935'te yapılan Birinci Basın Kongresi'nde zorunlu bir meslek odası kurularak gazetecilerin bu sayede bir otoriteye toplanması gerektiğine dair düşünce, 1938'de Basın Birliği'nin kurulması ile gerçekleşmiş; böylelikle gazetecilik mesleğinin gelişimi için ilk örgütsel adım atılmıştır. Gazete ve dergi sahipleri ile buraların yazı işleri kadrosunda düzenli olarak çalışan herkesin birliğe kaydolması zorunlu idi[36]. Basın üzerinde katî bir denetim oluşturmaya yönelik bu girişim, ülkemizde demokratikleşme adına yeni gelişmelerin olduğu ve çok partili politik yaşama geçildiği dönemde feshedilmiştir. Hiç kuşkusuz bu yalnızca bir rastlantı olmamakta; İkinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'nin o dönemden sonra kurulan dünya düzeni içinde ve demokratik bir rejim ile yer alma eğiliminin bir parçası olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır. (Çok partili politik yaşama geçişin nedeni de budur.) Özünde bir meslek örgütü olarak görünen Basın Birliği, totaliter rejimlerdekine benzer bir uygulama ile basın üzerinde bir denetim düzeneği olarak kullanılmıştır. Böylesi bir baskı ve zorunlu denetimin uygulandığı dönemde elbette haberlerin muhalif sesleri yansıtmasını beklemek yerinde olmayacaktır.

Basın Birliği'nin gönüllü bir meslek örgütü olmaması, denetiminin dönemin tek partili yapısı dolayısıyla iktidar partisinin elinden gerçekleştirilmesine yol açacağından başarılı bir girişim olamayarak 1946'da kapatıldıktan sonra; gönüllü meslek birliği olarak İstanbul ve İzmir'de –birbirinden bağımsız olarak - Gazeteciler Cemiyeti kurulmuştur.

Böylesi bir dönemde basın özgürlüğünden, çokseslilkten söz etmek olanaksızdır. Hatta bu dönemde basında muhalefete karşı yapılan Tan Gazetesi'nin yağmalanması eylemi, tarihimizde kara bir anı olarak yerleşmiştir. Tan Olayı'na kısaca değinmemiz dönemin düşünce ikliminin anlaşılması için yararlı olacaktır.

İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp beraat eden ancak gazetecilik yapması yasaklanan Ahmet Emin Yalman'a, karşılaştıkları bir ortamda Mustafa Kemal'in bizzat kendisi tarafından – etraftaki herkesin duyacağı biçimde bir takdim ile - yeniden gazeteci olma hakkı verilmiştir. Bunun üzerine Yalman, dönemin ileri gelen gazetecilerinden Sabiha-Zekeriya Sertel çifti ve Halil Lütfü Dördüncü ile ortak olarak Tan Gazetesi'ni çıkartmış; ancak 1938'de bu ortaklıktan ayrılmış; ardından 1923'te

[36] M. Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, ss.155–156.

gazeteci arkadaşları ile birlikte çıkarttığı ve kendisinin Takrir-i Sükûn Yasası kapsamında yargılanarak gazetecilikten men edildiği Vatan Gazetesi'ni 1940'ta tekrar çıkartmaya başlamıştır[37].

Tan Gazetesi ise Tek Parti Dönemi'nin sonlarına doğru, diğer gazete ve bu gazetelerin başyazarları veya köşe yazarları ile kalem kavgasına tutuşan Sertel çiftinin rejim karşıtı yazılardan ötürü, 4 Aralık 1945'te yok edilmiştir[38]. O dönemin en büyük rotatif makinesi de Tan Gazetesi'ndedir; ancak gazete yok edilirken makineler saldırganların baltaları ve keserleri ile parçalanmış; gazetenin bobin halindeki kağıtları Cağaloğlu Yokuşu'ndan Sirkeci'ye doğru yuvarlanmıştır. Olaylardan sonra tutuklanıp 6 ay ceza alan Serteller[39], 1950'de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Tek Parti Dönemi'nde iktidara muhalif ve sol eğilimde yayın yapan bir gazetenin, böylesi bir şiddete uğrarken güvenlik güçlerinin olaya müdahalede atıl kalması, olayların iktidar tarafından yönlendirildiği iddialarının otaya atılmasına neden olmuştur. İktidar ile basın çatışmasının bir sonucu olarak meydana gelen Tan Olayı, dönemin toplumsal ve siyasal anlayışının açık bir göstergesidir.

Basın Birliği'nin kapatılması ve Çok Partili Sisteme geçilmesi ile beraber, basında bir daha zorunlu denetim örgütleri oluşturulmayacak; basın kendi kendisini denetlemek için özdenetim oluşumları kuracaktır. 1946 basın açısından bu iki önemli gelişmeyi ve bunun getirisi olarak basında – tek sesli dönemde farklılığa duyulan gereksinimin de etkisi ile – o an için iktidarda bulunan CHP karşıtı yayın yapılacaktır.

1.3.2. Çok Partili Sistem Dönemi Faaliyetleri ve Gazetecilik Anlayışı (1946–1960)

İkinci Dünya Savaşı sonunda, Türkiye'nin o dönemden sonra kurulan dünya düzeni içinde ve bu süreçteki soğuk savaş döneminde, batılı ülkeler tarafında yer alma çabaları, ülkemizin köklü değişimlerin yapılmasına, demokrasi ve temel özgürlükler bağlamında dönüşümlerin yaşanacağı yapılanmaların uygulamasına olanak

[37] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.172–175.
[38] E. Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**,ss. 188–215.
[39] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s.183.

tanımıştır[40]. Uzun yıllardan beri tek partili sistemin basın üzerindeki sıkı denetimi ve siyasette muhalefetin eksikliğinin hissedilmesi, kurulduğu 1946'dan 1950 seçimlerinden sonra 1954 seçimlerinde de ikinci defa iktidara geldiğinde basına karşı tutumunu değiştirecek olan Demokrat Parti'nin çoğu basın organınca desteklenmesini sağlamıştır.

DP'nin ilk yıllarında, daha doğrusu ilk DP iktidarı sırasında, ABD Başkanı Harry Truman'ın Türkiye ve Yunanistan'ın Sovyet tehdidi karşısında yardımsız bırakılmaması gerektiğini söylediği 12 Mart 1947 tarihli konuşmasının ardından Truman Doktrini olarak anılan plan ve bunun devamında ABD Dışişleri Bakanı George Marshall'ın 2. Dünya Savaşı sonrası yıkıma uğramış ülkelere yardım edilmesi amacıyla oluşturduğu Marshall Planı kapsamında, Soğuk Savaş Dönemi'nde Sovyetler'e karşı tampon bölge olarak görülen Türkiye'ye 1948–1952 yılları arasında yardım yapılmış; böylelikle ekonomide görece bir rahatlama hissi uyanmıştır. Kamuoyunda oluşan DP yanlısı tutum, bu süreçte basın tarafından da pekiştirilmektedir. 1954 seçimlerinin sonucuna göre ikinci defa iktidarda olan DP, ekonomi alanında beklenen iyileştirmeleri yapamaması ve partili olmayanlar üzerinde baskı yapmaya başlaması yüzünden kendisine verilen desteğin azalması doğal olarak basın alanında da yaşanmış ve bu hali ile okura yansıtılmış; dolayısıyla DP hükümeti ile basın arasındaki ilişki kopmuştur.

Oysa DP'nin iktidara geldiği ilk aylarda 5850 sayılı Basın Kanunu hazırlanarak yürürlüğe girmiştir. Çıktığı dönemde demokratik olarak nitelendirilecek hükümleri barındıran Basın Yasası üzerinde bugüne kadar birçok değişiklik yapılmış, halen yürürlükte olan yasanın birçok maddesi antidemokratik yönde biçimlendirilmiştir. 5680 sayılı yasaya bağlı olarak, gazete çıkartmak isteyenlerin ruhsat alması gerekmemekte; bildirimde bulunması yeterli olmaktadır. Yasanın önemli maddelerinden biri de basın suçları, toplu basın mahkemelerinde yargılanacak, imtiyaz sahipleri gazetenin içeriğinden ötürü cezai sorumluluk taşımayacak, "kötü ünlü" kişilerin gazetecilik yapmasının önündeki engel kaldırılmıştır[41].

[40] M. Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s. 167.
[41] A. Girgin, **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, s. 129.

1954 seçimlerinde meclise CHP'den yalnızca 30 milletvekili girebilmiş, DP büyük bir farkla meclisteki koltukların sahibi olmuştur. Bu dönemde halk DP yönetiminden umduğunu bulamamış, gelirler artmadığı gibi fiyatlar da düşmek bir yana, daha da artmış, bazı partililerin adı yolsuzluklara, karaborsa işlerine karışmıştı. Bu durum çeşitli toplantılarda ve parti kongrelerinde sıklıkla eleştirilmekte, bu etkinliklerin takibini yapan muhabirler tarafından da bu olaylar haberleştirilmekte, sayfa sekreterleri ile yazıişleri müdürleri bu haberlere gazetede geniş yer vermektedir. Her zaman gazete patronları ile yakın ilişkide olup muhabirleri, sayfa sekreterlerini, fotoğrafçıları – kısaca çalışan gazetecileri - vb. önemsemeyen Adnan Menderes, gazete patronlarından bu haberlerin yayınlanmamasını istese de, patronlar gazetecilere bu konuda söz geçiremez olmuştu[42]. Bu durumda patronların sözü ile susmayan basını susturmak için başvuracağı baskı yöntemleri, sonunda iktidarın devrilmesine yol açacak olayları tetikleyecektir.

Haber içeriklerinde ağırlıklı olarak DP-CHP çekişmesi ile DP'nin diğer partilerle olan çekişmelerinin yer aldığı bu dönemde[43], kendisine karşıt yayın yapmadığı için DP tarafından desteklenen besleme basın – özünde ülkemizde ilk dönemlerden beri görülen ama bu dönemde daha belirginleşen ve diğer yayın organlarına oranla çok fazla ayrıcalık tanınması bakımından ortaya çıkmasa da - gelişmiş, iktidar yanlısı yayın yaptığı için bu gazetelere, devlet eliyle dağıtılan resmi ilanlar verilmiş, gazete basımı için kağıt sağlanmış, diğerlerine ise verilen resmi ilanlar alabildiğine azaltılmış – veya tamamen kesilmiş -, gazeteyi basmak için SEKA'dan sağlanan kağıtta kısıtlamalar yapılmış veya kağıt sağlanmasında bazı aksamalar yaşatılmış, kağıt sıkıntısından dolayı gazeten sayfalarında azaltılmaya gidilmiş, bazen de gazeteler zamanında baskıya girememiş; dolayısıyla haberleri yayımlamada zorluklarla karşılaşılmıştır.

DP iktidarının gazetecilere uyguladığı en büyük baskılardan biri de 9 Mart 1954 tarihli ve 6334 sayılı ve bunun ardından 07.06.1956 tarih ve 6732 sayılı "Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkındaki 6334 sayılı Kanunun Adı ile Bazı Maddelerinin Tadiline ve Bir Madde İlave Edilmesine dair Kanun" ile gazetecinin ispat hakkının kaldırılması, buna karşı gelindiğine dair karar verildiğinde gazetecilerin büyük miktarda parar ve hapis cezasına çarptırılmaları olmuştur. İspat

[42] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.194–195.
[43] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 127.

hakkı*, özünde bir kamu görevini yerine getiren gazetecinin, en doğal hakkı olmalı iken, bu hakkın kaldırılması ile görevini kötüye kullanan yöneticiler ile ilgili hiçbir iddiasını kanıtlayamayacağından, bu konularla ilgili haber yaptığında doğrudan suçlu konumuna düşeceğinden cezalandırılmasını öngörmekte veya cezalandırılacağından ötürü bu haberleri yazmama/yayımlamama yoluna gidecek; bu hakkın kaldırılması ile sansür bu biçimde uygulanmış olacaktır. Haber içeriği bakımından ağırlıklı olarak politikaya önem verildiği bu dönemde[44], doğal olarak habere politik konular, politikacılar, bürokratlar konu olacaktır. İspat hakkı elinden alınan gazetecilerin haber verme, halkın ise haber alma özgürlüğü böylelikle ellerinden alınmış olmaktadır.

DP İktidarı'nın kurulması ile basın alanında ilginç bir gelişme daha yaşanmıştır. İktidarın sesi olan Ulus Gazetesi artık muhalefetin, DP'nin Zafer Gazetesi ise iktidarın sözcüsü olarak yayın yapmaktadır ve dönemin birbirine karşıt iki partisinin yayın organı olan bu gazetelerin, devlet eliyle dağıtılan resmi ilanlardan aldıkları payda bir eşitsizlik olduğu görülmektedir.

DP muhalefeti susturmak için – DP'nin iktidardan alınması için de (bardağı taşıran) son damla olan – 18 Nisan 1960'ta 7468 sayılı "CHP ve Bir Kısım Basının Faaliyetlerini Tetkike Memur Meclis Tahkikat Encümeni"ni kurdu. Böylece bu komisyon Meclis'te yapılan eleştiriler ve itirazlar dikkate alınmayarak 27 Nisan 1960'ta çıkartılan 7468 sayılı "Meclis Tahkikat Encümeni'nin Vazife ve Salahiyetleri Hakkında Kanun" ile, Meclis'ten veya adli kurumlardan herhangi bir karar almasına gerek kalmaksızın Ceza Yargılamaları Usulü, Askeri Yargılama Usulü, Basın Kanunu vb. kanunlarda savcılara, askeri amirlere tanınan yetkilere sahip olarak, her türlü siyasal faaliyeti ve basın faaliyetini engelleyerek, ilgililere ceza verebilecekti[45]. Böylelikle Komisyon'u oluşturan DP'li 15 milletvekili hem savcı, hem yargıç yetkileriyle donatılıyor, daha önceden ispat hakkı da kaldırıldığından, suçlanan kimseler kendini savunma hakkından da yoksun bırakılıyor ve her şey Komisyon'un

* İspat hakkı: Kamu görev ve hizmetinde bulunanlara karşı, bu görev ve hizmetin yerine getirilmesiyle ilgili olarak yapılan isnatlardan dolayı açılan hakaret davalarında, sanık, isnadın doğruluğunu ispat hakkına sahiptir. Bunun dışındaki hallerde ispat isteminin kabulü, ancak isnat olunan fiilin doğru olup olmadığının anlaşılmasında kamu yararı bulunmasına veya şikâyetçinin ispata razı olmasına bağlıdır. T.C. 1982 Anayasası, madde 39.

[44] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 127.

[45] M. Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, s. 41.

takdirine kalıyordu. Bunun ardından sözkonusu alanlarla ilgili cezai uygulamalar başlamıştır. Bu durum bir süre böyle devam ettikten sonra "DP ile basın arasındaki zıtlaşma, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin gerçekleşmesi ile son bulmuştur. Taraflardan biri devrik iktidar olarak adli makamlar önünde hesap vermeye giderken, basın da aynı II. Meşrutiyet'in ilanında olduğu gibi, sonsuz bir özgürlük havası içine girmiştir."[46]

Basın tarihimizdeki – Tan Olayı'ndan başka - diğer olumsuz anılardan biri de 6–7 Eylül Olayları'dır. Kıbrıs sorununun alevlendiği günlerde, Atatürk'ün Selanik'teki evinin bombalandığı konusunda bir söylenti yayılmış, İstanbul Ekspres Gazetesi de bunu haberleştirilerek çarpıcı bir biçimde yayımlamıştır. Özünde bir akşam gazetesi olduğundan dramatik fotoğraflar ve kışkırtıcı başlıklar kullanma yoluna giden İstanbul Ekspres'in bu haberi ile galeyana gelen halk, Taksim Meydanı'nda toplanarak Galata-Şişli arasındaki Rumlara ait işyerleri ile evlere saldırıp yağmalamış; bu arada Rum olmayanların ev ve işyerleri de tahrip edilmiştir. Taşkınlıklar kontrolden çıkınca sıkıyönetim ilan edilerek basına da bazı yasaklar getirilmiştir. Bu yasaklar genelde halkın taşkınlık yapmasını önlemeye yöneliktir. Heyecana yol açacak haberlerin, hükümet karşıtı haberlerin, NATO ülkeleri ile ilgili haberlerin, 6–7 Eylül olaylarını komünistlerin yaptığı dışında haberlerin, heyecan verici cinayet haberlerinin, çıplak kadın fotoğraflarının vb. yayınlanması yasaklanmıştır[47]. Olayların sorumlusu olarak görülen İstanbul Ekspres ise kapatılmıştır.

Dönemin basın açısından olumlu yönleri değerlendirildiğinde, demiryolu ağı tüm ülkeye yayılmadığından, gazeteler okura çok geç ulaşmaktaydı ve okurun gazete dağıtımının yapıldığı gün, 3–4 gazeteyi birden almak zorunda kalması satışları düşüren önemli bir etkendi. DP yönetiminin karayolu yapımına ağırlık vermesi, ulaşımın hızlanmasını sağlamış, böylelikle henüz taşra baskısı sistemine geçmemiş olan gazeteler, kamyonlarla dağıtım yapmaya başlamıştır[48].

Bu dönemde basının yapısında büyük gelişmeler de yaşanmıştır. Bunlardan biri, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki gazetelerin yerine, yeni baskı araçları ile daha kaliteli baskı yapabilen gazetelerin yaygınlaşmasıdır.

---

[46] M. Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, s. 174.
[47] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.198–199.
[48] A. Kabacalı, **Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, ss. 217–218.

Türk basınına teknolojik gelişme bağlamında baktığımızda, en büyük ilerlemelerden biri – yapısal olarak bir dönüşümün de göstergesi olacak - Sedat Simavi'nin 1948'de yayınlamaya başladığı Hürriyet ile gerçekleşmiştir. Simavi, gazetenin kuruluş aşamasında Türk basınında henüz kullanılmayan hızlı ve kaliteli bir rotatif makinesini Amerika'ya ısmarlamıştır. Gazetenin içeriğinde geniş kitleye seslenecek, kolaylıkla okunabilen, röportaj, fıkra ve tefrika yazıları ile fotoğrafa geniş yer verileceğinden iyi bir fotoğraf ekibi ile gazete kurulur. Fotoğrafa verilen bu önem, gazetenin kaza, cinayet vb. - üçüncü sayfa - haberlerinin gazetede yer almasına olanak tanımıştır[49]. Sedat Simavi, tüm birikimini yatırdığı Hürriyet ile Türk basınına bir ilk daha getirmiş ve ilk dağıtım örgütünü kurmuştur. Hürriyet, 1948 Londra Olimpiyatları'na muhabir ve fotoğraf ekibi yollamış; güreşçilerimizin de madalya aldığı bu olimpiyatlardan aktardığı haberler ile zamanın en çok okunan gazetesi Cumhuriyet'i yerinden etmeye başlamıştı[50].

Dönemin diğer önemli gazeteleri 1950'de Cihat Baban'ın kurduğu Tercüman, 1952'de Falih Rıfkı Atay'ın kurduğu ve sonra Bedii Faik'in de ortak olması ile DP yönetimine yaklaşan Dünya Gazetesi'dir.

1946–1960 yılları arası, Türk basında önceki dönem gazetelerinin çoğunun kapandığı, yeni anlayış ve gelişmiş baskı makineleri ile yeni gazetelerin görülmeye başladığı bir dönemdir. Ali Naci Karacan'ın Milliyet'i de 1950'de yayın hayatına başlamış – ve sonrasında Türk basınında yapısal dönüşümün göstergesi olacak, 1979'da Abdi İpekçi'nin öldürülmesi ile gazete sahipliği alanında büyük bir dönüşümün göstergesi olarak da basın hayatımızda yerini alacaktır -, yazıişleri müdürlüğüne Abdi İpekçi'nin getirilmesi ile yayıncılık anlamında büyük başarı kazanmıştır. Müstakil siyasi gazete olarak yayın hayatına giren Milliyet, arka sayfayı spora ayırması, fotoğrafa büyük önem vermesi bakımından basınımızda önemli bir yere sahiptir.

Gazeteci olmayan gazete patronu profili de bu dönemde ortaya çıkmıştır. Habib Edip Törehan adlı işadamı, Tünel'de bir bina yaptırarak Yeni İstanbul gazetesini

[49] H.Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.186–187.
[50] Necati Zincirkıran, **Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu**, Sabah Yazı Dizileri, İstanbul, 1994, ss. 5–6.

yayınlamış; hatta gazetesinin başyazarlığını yapmıştır. (Gazete daha sonra, başka bir işadamına – Kemal Uzan'a - satılıp Cağaloğlu'na taşınmıştır.) Yeni Sabah Gazetesi'nin 1948'de DP yöneticileri ile yakın ilişkide olan Safa Kılıçlıoğlu[51], 1957'de ise Akşam'ın Malik Yolaç tarafından satın alınması[52], basının artık haber verme işlevinden öte, sermayenin başka nedenlerden ötürü yöneldiği bir alan olduğunun işaretlerini vermektedir. Temelinde maddi kaygıların yattığı kuşku götürmeyen bu eğilim, gazete patronu-iktidar/politikacı ilişkilerinin önemini perçinlemektedir. Bu ilişkilerin sonucu olarak gazetelerin kamu yararı yayıncılık yapmaktan çok, dolaylı yoldan da olsa sermaye arttırmaya yönelik habercilik anlayışını benimseyecekleri bir süreç yaşanacak ve daha sonraki olaylar da bunu doğrulayacaktır.

Çok Partili Dönem'e geçişte basının genel durumu incelendiğinde, baskı makinelerinin geliştiği, - yeni teknolojilerin de sağladığı olanaklarla - basında fotoğraf kullanımının önem kazandığı; bu sayede spor sayfalarının kaza-cinayet vb. çarpıcı haberlerin, magazinin gazetelerde yer aldığı görülmektedir. Basının özellikle 1954 sonrası çok sıkı denetime tabi tutulduğu, politik haber ve özellikle politika yorumunun gazetecilerin ağır ceza almasına neden olduğu böyle bir dönemde, eğlence öğesi barındıran yayıncılık anlayışının gelişmesi doğaldır. Neoliberal politikaların yürürlüğe geçirildiği 24 Ocak 1980 öncesi basının – görece olarak daha az yoğunlukta olsa da - 1950'lerin ikinci yarısı magazinin gazete ile dergilerde önem kazanmaya başladığı, kağıt sıkıntısından dolayı haberin doğru ve zamanında aktarımının geri plana atıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde ülkemizde henüz televizyon yayıncılığı yapılmamaktaydı.

Demokrat Parti'nin iktidardaki başarısızlıkları ve sözlerini yerine getirememesi, basın tarafından kendisine verilen desteğin azalmasına; dolaysıyla basın aracılığı ile kendisine muhalif seslerin yayılmasına yol açmış; bu durumda iktidara gelmeden önce ve iktidarının ilk yıllarında basın ile iyi ilişkileri olan hükümet, ilişkiler gerildikçe, basına daha büyük yaptırımlar uygulamıştır. Bu baskı rejimi aynı zamanda DP yönetiminin sonunu getiren 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin nedeni olmuştur.

Basın Birliği'nin kapatılmasının ardından gazetecilerin kendi girişimleri ile kurdukları gazeteci cemiyetleri ile devam eden mesleki örgütlenme hareketleri, 1952'de

[51] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss.220, 223.
[52] A. Kabacalı, **Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, s. 218.

Türkiye Gazeteciler Sendikası'nın kurulmasını da sağlamış; bunun ardından 1954'te ise bu kez Türkiye Gazete Sahipleri Sendikası kurularak, iki sendika arasında toplu iş sözleşmeleri yapılmaya başlanmıştır.

1.3.3. 1960 Sonrası Yeniden Demokrasiye Geçiş Dönemi Basın Faaliyetleri (1961–1980)

1960 İhtilali, basının yapısal dönüşümü açısından olduğu kadar gazetecilerin özlük hakları açısından da önemli bir dönüm noktası olmuştur. Şöyle ki, Demokrat Parti'nin uygulamış olduğu özgürlüğünü kısıtlayıcı yaptırımları yüzünden çok büyük sıkıntılar yaşayan basın, 27 Mayıs 1960'ta Milli Birlik Komitesi'nin yaptığı darbeyi destekleme eğilimdedir. Buna karşılık yönetime el konulmasının ardından DP yönetiminin basına uyguladığı sıkı denetim ile yaptırımlar kaldırılmış, MKB'nin yaptığı ilk düzenleme ve değişiklik çalışmalarında basın yasası da öncelikli konulardan biri olmuştur. Dönemin ilk yarısında basındaki yasal gelişmeler şu biçimde sıralanabilir[53]:

1. Basında özdenetim oluşturulması açısından 24 Temmuz 1960'ta Basın Şeref Divanı (1960–1967) kurulmuştur.

2. 9 Ocak 1961'de 195 sayılı "Basın İlan Kurumu Teşkiline Dair Kanun" ile resmi ilan dağıtımını düzenleyen bir kurum oluşturulmuştur.

3. 10 Ocak 1961'de yürürlüğe giren 212 sayılı yasa ile gazetecilerin özlük hakları büyük ölçüde iyileştirilmiştir.

4. 1961 Anayasası'nın 34. maddesinde yapılan düzenleme ile ispat hakkı anayasal güvence altına alınmıştır.

5. 1961 Anayasası'nın 121. maddesinde tarafsız ve özerk bir kamu kuruluşuna dair hüküm yer almış; ancak Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) 1964'te kurulmuştur.

[53] M. Özgen, **Türkiye'de Basının Gelişimi ve Sorunları**, s. 49.

Haber içeriklerinin meslek ahlakı açısından denetimi için oluşturulan Basın Şeref Divanı, gönüllülük ilkesine dayalı bir kuruluş olduğundan, ortaya koyduğu kurallara uymamanın bir yaptırımı bulunmamaktaydı. Bu yüzden hedeflenen etkiyi gösteremeyip 1967'de kapanmıştır. Her ne kadar başarısızlıkla sonuçlanmış olsa da, hükümet ve devlet dışında basının kendi kendini denetimi/özdenetimi için oluşturulan Basın Şeref Divanı, Türk basınında bu amaçla yapılan ilk deneme olması nedeniyle önemli bir girişimdir.

Resmi ilanların gazetelerde eşit dağılımını sağlamak için 1961'de Basın İlan Kurumu kurularak, - Osmanlı Dönemi'nden beri örnekleri görülen; ancak Demokrat Parti Dönemi'nde yoğunluğu artan ve karşıt görüşlerin yayınlanmasını engelleme düzeneği olarak kullanılan - besleme basının önlenmesine yönelik olumlu bir gelişme sağlanmıştır.

Basına ispat hakkının yeniden sağlanması ise, politika haberlerinin gazete ile dergilerde yayımlanmasını engelleyen önemli bir etkenin kaldırılması açısından önemlidir. Böylelikle gazeteciler, yaptıkları bir haberden dolayı yapılan itirazlara ve şikâyetlere karşı belgelerle haberini savunabilmekte; böyle bir durumda mutlak bir ceza almaktan kurtulmaktadır. Basın özgürlüğü açısından çok büyük önem taşıyan bu konu, 1960 İhtilali'nden sonraki ilk yılların aynı 1908 II. Meşrutiyeti'ndeki havaya girmesine olanak tanımıştır. Bu süreçte baskı rejiminde yazılamayanlar yazılmış ve yıllardır yasaklı olan sol düşünce özgür olarak – özellikle dergiler aracılığı ile - okurla buluşabilme olanağına kavuşmuştur. Sol düşüncenin yanı sıra, radikal sağ düşünce de bu dönemde kendi yayın organlarını çıkartmıştır. Önceki dönemlere göre özgürce yayımlanan düşün yazıları, aynı zamanda – bu sefer, halktan bazı kesimler tarafından ve doğrudan uygulanan türü ile - gazetecilere uygulanan bir şiddet havasına girilmesine de yol açmıştır. İlk örneklerini Ceride-i Havadis - Tercüman-ı Ahval arasında gördüğümüz kalem kavgaları, bu dönemde oldukça azalmış iken, karşıt görüşler ideolojik kamplaşmanın keskinleşmesi yüzünden yerini taşlı, sopalı, silahlı sokak kavgalarına[54] bırakmıştır.

TRT'nin 1964'te dar kapsamlı yayınları bu dönemde teknik ve teknolojik yetersizliklerden ötürü ülke geneline yayılamamış, televizyon kültürü henüz toplum

[54] E. Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, s. 345.

yaşantımızda yerini almamıştır. Bu dönemde artık gerek anaakım, gerekse fikir gazeteleri ve dergilerini düzenli olarak takip eden geniş bir okur kitlesi vardır. Böylelikle gazetecilik – en azından genele yönelik yayın çıkaran kuruluşlar açısından - büyük kâr getiren işletmecilik türüne dönüşmüştür. Bunda hiç kuşkusuz gazete ve dergilerde reklamların yayınlanmasının da payı büyüktür. Yayınların ulaştığı kitlenin genişlemesi ve gelişen baskı teknolojisi doğal olarak haber içeriklerine de yansımış; 1960'lara doğru başlayan magazin yayıncılığı bu dönemde haber içeriklerinde özellikle - ofset baskı ile çıkan ilk gazete olmasa da, satış rakamı ve bulvar gazeteciliğinin ilk örneği olan - Günaydın'ın 26 Kasım 1968'de Haldun Simavi tarafından çıkartılmaya başlaması ile basınımızda önemli bir yer edinmiştir. Aynı yıllarda İzmir'de yayınlanan – ve sonradan İstanbul'da Sabah Gazetesi'ni çıkartacak olan Bilgin Ailesi'ne ait - Yeni Asır da ofset sistemine geçmiştir. Hürriyet ve Milliyet ise 1970'lerin ilk yarısında ofset sisteme geçmiştir. Ofset baskının gazetecilikte kullanılması ile haberlerdeki fotoğrafların baskı kalitesi attığından renkleri önceki dönemlerdekine göre daha canlı olmuştur. Böylelikle 1970'lere doğru ***boyalı basın***a geçiş yaşanmıştır.

1960'a gelene kadar, gazeteler yayınladıkları gazeteleri taşraya kamyonlarla gönderiyorlardı; ancak sıklıkla yaşanan kazalar ve araçların arıza yapması yüzünden, gazeteler İstanbul dışında yaşayan okurlara vaktinde ulaşamıyordu. İlk olarak Akşam Gazetesi, Ankara'da bir matbaa ile anlaşarak sayfa matrislerini uçak ya da otomobil ile Ankara'ya göndererek Orta Anadolu dağıtımı için baskılarını orada yapmaya başlamıştır. Birkaç yıl içinde diğer gazeteler de Ankara'da basım yapmaya başlamış; daha sonra İzmir, Adana, Erzurum gibi[55] bölgeye dağıtım yapılan matbaalarla anlaşılmıştır.

1961 Anayasası'nın görece özgürlükçü yapısının toplumun bazı kesimlerine fazla geldiği savı ile 12 Mart 1971'de Genelkurmay Başkanı ve dört kuvvet komutanın radyodan okuttuğu muhtıra ile sol düşüncenin bastırıldığı, dini oluşumların güçlendiği, ideolojik çatışmaların şiddetlendiği bir süreç başlamış, muhtıranın hemen ardından, 1961 Anayasası'nda bulunan gazete ve dergilerin ancak yargıç kararı ile toplatılabileceği hükmü değiştirilerek) savcı kararı ile yayın toplatılması uygulamasına geçilmiştir. Toplatmaya neden olacak gerekçelere "devletin ülkesiyle

[55] **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi**, Cem Ofset, Cumhuriyet'in 75. Yılı ve Cem Ofset'in 20. Kuruluş Yılı Nedeniyle Armağan, İstanbul, 1998, s. 233.

bölünmez bütünlüğünün bozulması", "milli güvenlik", "kamu düzeni" ve "genel ahlak" gibi niyete bağlı olarak yorumlanmaya olanak tanıyan kavramların eklenmesi[56] basın üzerinde çok sıkı baskıların uygulanmasına yol açmıştır.

71 Muhtırası'nın ardından gelen kısıtlamalar dolayısıyla basında ani tiraj kayıpları yaşanmış, 1974'te Kıbrıs Harekatı ile birlikte bir canlanma görülmüşse de, sonrasında satışlar yeniden düşmüş, bunun üzerinde gazetelerde çekiliş ve tutundurma uygulamaları başlamıştır[57]. Bu dönemde gazetelerin uğradıkları biçim, içerik ve teknolojik değişimler sonucu köşe yazarları gençleşmiştir[58].

Gazeteciliğimizin gerek teknolojik, gerek gazeteci profili, gerekse okur kitlesinin çeşitliliği ve genişliği açılarından uğradığı bu değişim, haber içeriklerinin de değişmesine yol açmıştır. 1970'lere doğru basınımızda ortaya çıkan boyalı basına karşın, 1971 Muhtırası'nın ardından basına yönelik kısıtlamalar ve baskı dönemi yeniden başlamıştır. Üstelik muhtıra ile 1961 Anayasası'nın 121. maddesi kapsamında Türkiye'de televizyon yayıncılığı yapan özerk kurum (TRT) anayasal güvenceye alışmışsa da, 1971'de kurumun özerk yapısı zarar görmüş, ve bu durum sonraki dönemde siyasal iktidar ile çeşitli baskı gruplarının TRT'nin yayın – dolayısıyla haber - içeriklerine karışmalarına açık bir konuma getirilmesine yol açmıştır[59].

Gerek yayın kuruluşları, gerekse TRT'ye uygulanan yoğun baskı ve genel ifade özgürlüğüne getirilen kısıtlamalara karşın, 1973 ile 1980 arası dönem Türkiye'de politizasyon süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. TRT'nin protokol haberciliği, belli başlı yayın kuruluşlarının ise yine politikadan olabildiğince uzak, renkli haber içiriklerini önplana çıkarttığı bu dönem, ideolojik çatışmaların da en üst düzeye çıktığı dönemdir. Bir taraftan devlet eliyle yapılan gazetecilik ile büyük gazeteler tarafından yapılan haberlere yoğun bir baskı ve kısıtlanma varken, diğer taraftan bireysel ve gruplara ait fikir dergilerinin de en yoğun basıldığı dönemin yine 1970'ler olması baskı ile özgürlük arasındaki etkileşimsel durumu göz önüne sermektedir.

---

[56] Bülent Kabaş, "**Yapısal Dönüşümler Ekseninde Türkiye'de Yazılı Basında Muhabir**", Marmara Üniversitesi SBE, yayınlanmamış y.lisans tezi, 2007, s. 14.
[57] **A.e.**
[58] E. Karaca, **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, s. 348.
[59] Aysel Aziz, **Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı**, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara, 1999, ss. 41–42.

Tabii bu dönemde dergi yayıncılığında yaşanan büyük artışın görülmesinde, yayın çıkartmak için gereken temel maddelerden biri olan kağıda uygulanan sübvansiyonun da önemli bir rolü vardır ve bu sürecin ardından kağıttaki sübvansiyonun bir anda kaldırılması, hemen ardından da kağıt fiyatlarına yapılan zam, basına yönelik ekonomik bir kısıtlama olarak karşımıza çıkacaktır.

Dönemin sonlarına doğru, 1 Şubat 1979'da Abdi İpekçi'nin öldürülmesi, Türk basını için bir dönüm noktasıdır. Gazete yönetimini İpekçi'ye bırakmış olan ve yurtdışında yaşayan Ercüment Karacan, gazetenin yönetimi ile ilgilenmek istememiş, Aydın Doğan 8 Ekim 1979'da önce hisselerin büyük bölümünü satın almış, ardından da 6 Ekim 1980'de gazeteye tamamen sahip olmuştur[60]. Böylelikle büyük sermayenin girmesi ile basının yapısında temel bir dönüşüm yaşanmış, kısa bir sürede, bünyesinde basın kuruluşlarını barındıran holdingler kurulmuş; Aydın Doğan'ın Milliyet'i alması ile medya dönemine geçişin ilk adımı başlamış, hemen ardından yaşanan politik olaylar bu tür oluşumu desteklemiştir.

1.3.4. Holdingleşme Döneminde Türk Basını (1980 …)

Neoliberal politikaların uygulanmaya başlanacağının açıklandığı 24 Ocak 1980, toplum yaşantımızın her alanında olduğu gibi basınımız açısından da büyük bir değişimin başlangıcıdır. Bu dönemde 1960'larda başlayan, 1970'lerde ise gelişen politize toplumun yok olması için bu eğilimin tersine bir biçimde apolitize toplumun oluşması açısından basına atfedilen işlev, sahipliğinin değişmesi, toplumdaki genel değişim, televizyonun yaygınlaşması, ortaya çıkan yeni gazeteci profili, geliştirilen yeni iletişim ve kitle iletişim teknolojileri, bu teknolojilerin yüksek bedelleri, basından medyaya dönüşümü gerçekleştiren öğeler olmuştur. Bunların sonucunda gerek gazeteciler gerekse okur açısından yeni bir habercilik anlayışı gelişmiş, yeni iletişim araçları üzerinden haber aktarımının başlaması ile yeni gazetecilik türleri de ortaya çıkmış ve haber yapısı değişime uğramıştır. Bu sürecin değerlendirilebilmesi için basının medyaya dönüşümünün tarihsel süreç içinde, nedenleri ile incelenmelidir.

Burada sözünü ettiğimiz medya yapısındaki değişim şöyle olmuştur: Küçük yayın kuruluşlarının sayısı çok aza inmiş, ayakta kalabilenler ise – birbirine rakip de olsalar

[60] Gülseren Adaklı, **Türkiye'de Medya Endüstrisi**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2006, s.131.

- büyük holdinglerin bir araya gelerek kurdukları yayın dağıtım ağlarının yüksek bedelini ödeyemediklerinden bu ağlar üzerinde dağıtılamamakta; dolayısıyla kısıtlı olanaklar ile çok dar bir kitleye ulaşabilmektedir. Bu sürecin başlangıcı 24 Ocak 1980'de açıklanan "istikrar kararları" ile neo-liberal politikaya geçiştir. Bu geçişi sağlayabilmek için dönemin başbakanı Süleyman Demirel ile başbakanlık müsteşarı ve Devlet Planlama Teşkilatı müsteşar vekili Turgut Özal'ın yönlendirmesi ile hazırlanıp Milli Cephe Hükümeti tarafından açıklanan, yalnızca ekonomi ve sistematikte değil, aynı zamanda tüm toplumsal alanlarda da önemli değişim ve dönüşümlerin ortaya çıkmasını sağlayan bir program uygulamaya konulmuştur. İstikrar kararları adı verilen bu program ile dünyadaki kapitalist sistem ile tam bir entegrasyon sağlamak amacıyla yabancı bankaların mali sisteme getirdikleri engellerin azaltılması, Türk vatandaşlarına döviz bulundurma serbestisinin verilmesi ve sosyal devletin işlevlerinin oldukça azaltılarak özel sektöre yönelme politikaları – devletin en temel işlevlerinden eğitim ve sağlık alanlarında bile – güdülmüştür. 24 Ocak kararlarının tamamen yürürlüğe konulması ise 12 Eylül 1980 darbesi ile gerçekleşmiştir. Darbe sonrasında politika haberleri veya yorumları yerine asparagas ve magazin içerikli haberler yayımlanmaya başlamıştır.[61] Genel bir değerlendirme yapacak olursak, - 1982 Anayasası'nda yer alan sosyal hukuk devleti ifadesine karşın - 1980'deki gelişmeler sonucu devletin temel sosyal işlevinden uzaklaştığı bir süreç başlamış; üretim sektörlerine büyük sermaye grupları egemen olmuştur. Böylesi bir ortamın doğal olarak basının patronaj sistemine, dolayısıyla basın faaliyetlerine ve basının genel yapısına etkileri de büyük olacaktır.

1980'de ülkemizde yaşanan bu politik süreç ve beraberindeki ekonomik uygulamalar, büyük sermayenin basına egemenliğinin de temelini oluşturacaktır. Şöyle ki, 24 Ocak kararlarının açıklanmasının ertesi günü, o tarihe kadar gazete kağıdı, basına devlet tarafından sübvanse edilerek kilo maliyeti 30–35 lira olduğu halde 9 liradan aktarılmakta iken; 9 Ocak'ta basına verilecek gazete kağıdının kilosu 41 lira olarak saptanınca, fiyattaki bu büyük ve ani yükseliş yüzünden ancak büyük sermayesi olan, reklamdan gelir edinebilen kuruluşlar ayakta kalabilecekti[62].

---

[61] Murat Özgen, "**1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgus**u", ss.467–468. (Çevrimiçi), http://www.siyasaliletisim.org/index.php/dr-bahadr-kaleaas/prof-dr-murat-oezgen/221-1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu.html, 20 Mayıs 2009.
[62] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 142.

Dolayısıyla gazete ve dergiler için reklam alabilmek, öncelikli bir durum haline gelecekti. Öte yandan 12 Eylül Darbesii ile apolitizasyon süreci ülkede hâkim olmaya başlayacak; politikaya derin biçimde yer vermeyen anaakım medya, satış potansiyelinin – bunun getirisi olarak da reklam gelirinin - yüksekliği doğrultusunda yaygınlaşacaktı.

Bu dönemde gazete sayfalarında ağırlıklı olarak geniş kitlelerin rahatlıkla okuyabileceği eğlenceli, ilginç, heyecan dozu yüksek, canlı fotoğraflarla pekiştirilmiş içerikler ile polis-adliye ve magazin haberlerine yer verilerek politika ve ekonomi haberlerinin bu sayfalarda yer almayışı gizlenmiştir. Böylece basın kamu yararını gözeterek haber içeriği oluşturmayı bir yana bırakarak dördüncü güç olarak yasama, yürütme ve yargıyı denetleme görevini yerine getirmemiştir.

Her iktidar değişikliği veya askeri müdahaleden sonra, geniş kitlelere haber veren, kamuoyu ve gündem oluşturan basın ile ilgili yasalarda yeni düzenlemelere gidilmiştir. Hiç kuşkusuz, böylelikle iktidarın düşüncesine karşıt seslerin kısılması – hatta bazı dönemlerde susturulması - hedeflenmiş, egemenliğin basın aracılığı ile pekiştirilmesi yoluna gidilmiştir.

Milli Güvenlik Konseyi yönetime el koyduktan bir hafta sonra, 19 Eylül 1980'de, Sıkıyönetim Kanunu'nun 3. maddesini değiştirerek Sıkıyönetim Komutanlığı'na o zamanlar geniş kitleye henüz hitap edemeyen ve tek kanaldan aktarılmakta olan TRT yayınları da dahil, telefon, telsiz, radyo ve televizyon gibi iletişim araçları ile yapılan haberleşmeye sansür koyma yetkisi tanımıştır. 1982 Anayasası'nın 25. maddesinde kişilerin düşünceleri yüzünden suçlanamayacağı; 26. maddesinde ise düşünceyi açıklama hakkını resmi makamların izni olmadan kullanılabileceği belirtilirken, yine 26. maddenin 3. fıkrasında televizyon, radyo, sinema vb. ortamlardaki içeriğin sansürlenebileceğine dair ifade bulunmaktadır[63]. Dolayısıyla 1982 Anayasası kişilere düşünce özgürlüğü tanımakta; ancak ifade özgürlüğünü kısıtlamaya almaktadır. Kişilerin düşünceleri engellenemeyeceğine göre bu konuda özgürlük verilmesi; ancak bunları ifade haklarının bulunmaması özgürlük ile bağdaşmamaktadır. Ağır maddi yaptırımlar ve hapis cezaları gölgesinde, gerçek anlamda gazeteciliğin yapılmasını beklemek yerinde olmayacaktır. Bir yandan

[63] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss. 259–261.

gazete ve dergi çıkarmanın maliyetinin yükselmesi, bir yandan büyük sermayenin basına girmesi ile rekabet koşularının artması, öte yandan halkın son askeri müdahale sonrası politikadan uzaklaşması için sürdürülen uygulamalar ve halkın sıkıntıdan, ağır içerikten kaçarak hafif içeriğe, eğlenceye yönelmesi, 1960'lara doğru başlayan magazin olgusunu 1980'lerin genel atmosferi haline getirmiştir. Bu dönem gazetelerin haber içeriklerinde gerek yönetimin baskısı, gerekse halkın politikadan uzaklaşma eğilimi doğrultusunda politika haberleri azalmış, üçüncü sayfa haberleri, magazin haberleri ve cinsel çağrışım yapan – ve çoğu uydurma olan - haberler yayınlanmaya başlamıştır. Bu açıdan 1980'lerin Tan'ı, Türk basının geçirdiği değişimin açıkça görülmesi bakımından önemlidir. Şöyle ki, 1983'te Rahmi Turan tarafından çıkartılmaya başlanan, 1 milyonluk satışı ile Türk basınında kolayca kırılamayacak bir rekora ulaşan Tan'ın içeriğinde ağırlıklı olarak çıplak kadın fotoğrafları ve birkaç cümlelik fotoğraf altı haberleri, erotik öyküler ve asparagas haberler yer almaktadır. En çok satılan gazetesinin, dönemin yükselen eğiliminin de açık göstergesi olduğu göz önünde bulundurulacak olursa Türk basının politizasyon sürecinin ardından gelinen apolitizasyon sürecinde okurun talebini haber içeriklerine nasıl yansıttığı görülmektedir.

Haber içeriklerindeki "hafifleme", dezenforme ve asparagas haberlerin yoğunluk kazanmasına ve haber içeriklerine fazla önem verilmemesine, haberi doğrulatma yoluna gidilmemesine veya olayın ayrıntıları ile araştırılmamasına yol açmış, bu ise haberde yanlış anlaşılmalara neden olarak mizenformasyon yaratmıştır. Haber içeriklerindeki bu çarpıtmalar ve özensizlik, meslek çalışanlarının kamu yararından çok çalıştıkları kuruluşun çıkarına yönelik habercilik yapması veya en azından haberleri çalıştıkları kuruluşun çıkarına aykırı biçimde işlememesi, gazetelerin bağlı bulunduğu holdinglerin başka bir alanda ayrıcalık elde etme veya rakiplerine zarar verme yönünde habercilik yapması, kamu yararının art plana atılmasına neden olmuştur. (Dezenformasyon, mizenformasyon ve gazeteciliğin toplumsal sorumluğu ile ilgili açıklamalara dair yorumlar, çalışmamızın ikinci bölümünde işlenmektedir.)

Bu dönemde özel televizyon yayıncılığının da başlaması ile televizyonda TRT programlarından farklı içerikle yayınlanan program türleri arasında yer alan haber bültenleri ve ***reality show***lar, kısa haberlerden çok haber öykülerinin bu tür programlarda yer alması, haberin enformatik yönünden çok eğlenceli kısmına yayın

organlarında yer verilmesine yol açmıştır. Bu da hiç kuşkusuz gazetecilik kökenli olmayan – dolayısıyla haber değerlerini bilmeyen, gazetecilik formasyonu almamış ve basını başka alanlardaki şirketlerine ayrıcalık sağlayan bir güç olarak gören-se3rmaya sahibi kişilerin basın organlarının sahibi olması ve gazeteci kökenli gazete patronlarının iyice azalması, Dinç Bilgin'in piyasadan ayrılmak zorunda kalmasından sonra ise gazeteci kökenli hiçbir gazete patronunun piyasada kalmaması ile aynı düzlemde ilerlemektedir.

1980 sonrası basına diğer alanlardan gelen işadamı patronlara kısaca değinecek olursak bunlardan en çok akılda kalanları; 1982'de yine gazetecilikten gelmeyen patronlar tarafından Güneri Civaoğlu yönetiminde çıkartılmakta olan Güneş'i satın alan, ancak Londra'daki basın dışı şirketi Poly Peck'in sarsıntı geçirmesinin ardından satın aldığı dergileri de kaybeden Asil Nadir[64]; Altın Bankacı olarak bilinen bir işadamı iken, 1987'de Ercan Arıklı ile ortaklık kurarak gazete çıkartan, sonraki süreçte önce Hürriyet'e ortak olan, sonra Show TV ile Cine5'i atın alan; bunlara dergiler, radyolar eklenmiş, grup içindeki yayın organlarına reklam almak için MEPAŞ Pazarlama'yı kuran; ancak basın dışındaki işlerinin bozulması yüzünden, elindeki medya kuruluşlarını satmak zorunda kalan Erol Aksoy[65], günümüzde gazetecilik faaliyetlerine devam edemeyen ancak Türk gazeteciliğinin geçirdiği yapısal dönüşümde rolü olan başlıca işadamı patronlardır.

Yine gazeteci kökenli olmayan, 1990'da Ahmet Özal ile ortaklık kurarak yasal dayanağı olmaksızın özel televizyon yayıncılığını başlatan, ancak kısa süre sonra Ahmet Özal ile ortaklığı sonlanan, Aydın Doğan ile giriştiği rekabetin ardından Genç Parti'yi kurarak politikaya atılan, bu süreçte de Tayyip Erdoğan ile sert çatışmalar yaşayan ve bunun ardından sahibi oldukları İmar Bankası'na zimmet ve yolsuzluk iddiaları ile el konularak şirketleri satışa çıkartılan Cem Uzan ve kardeşi Hakan Uzan'ın ise gazeteciliğin yanı sıra Türk televizyon yayıncılığı açısından da çok büyük önemi vardır. Üstelik basının medyaya dönüşmesindeki en önemli olay, dönemin başbakanı Turgut Özal'ın oğlu Ahmet Özal'ın da bu girişimin ortağı olduğu Uzanlar'ın Rumeli Holding'i bünyesinde Star1 televizyonunun yasal dayanaktan yoksun biçimde test yayınına başlaması ve yabancı yatırımcıların da bu konuya ilgi göstermesidir. Star1 Televizyonu'ndan sonra diğer büyük sermayeli basın

[64] **A.e.**, s. 331.
[65] **A.e.,** s. 333–334.

kuruluşları da televizyonculuk alanında faaliyet göstermeye başlamıştır. Bu doğrultuda Aksoy Grubu'nun Show TV'si 1992'de, hemen ardından Has Holding'in büyük ortak olduğu HBB (Has Bilgi Birikim) ve Uzanlar'dan ayrılan Ahmet Özal'ın Kanal 6'sı, ardından da 1993'te Doğan-Doğuş ortaklığına bağlı olarak kurulan Kanal D yayına başlamış; Dinç Bilgin Grubunun büyük ortak olduğu ATV 1994'te, Zaman Gazetesi'nin STV'si (Samanyolu) bunları izlemiştir. Ancak özel yayıncılık ile ilgili düzenlemeler 1994'te yapılmıştır[66].

Uzan Kardeşlerin Ahmet Özal ile ortak olduğu Star1 ve Teleon kanalları ve bunları takip eden diğer özel televizyon kanalları aracılığıyla Türk halkı, pembe diziler, TRT formatından uzak eğlence programları ve haberde eğlence öğesi önplana çıkartılan habercilik türü (infotainment[**]) ile tanışmıştır. Üstelik görüldüğü üzere özel kanalların sahibi olan holdinglerin yayın organlarından biri televizyon kanalı iken, diğer yayın organları da gazete ve dergilerin yanı sıra basın dışında faaliyet gösteren şirketlerdir.

Yine 1980 sonrası basına diğer alanlardan gelen patronlardan Mehmet Emin Karamehmet, ailesine ait Pamukbank'ın batmasının ardından zor bir dönem geçirmişse de, çoğu şirketini elinde tutabilmiştir[67] ve sahibi olduğu Çukurova Grubu, bugün diğer sektörlerdeki kuruluşlarının yanı sıra medya sektöründe de birkaç televizyon kanalını, internet servis sağlayıcısı Superonline'ı, GSM şebekesi Turkcell'i de bünyesinde bulundurmaktadır. Ayhan Şahenk tarafından kurulan, gıda, bankacılık, turizm, otomotiv, sigorta, otelcilik, leasing, tekstil ve sağlık sektörlerinde etkinlik gösteren Doğuş Grubu, önce NTV'yi ardından -sonradan NBC kanalı ile ortaklık kurarak ve adı CNBC-E'ye dönüşecek olan- Kanal E'yi satın almış, daha sonra grup bünyesinde bir haber sitesi, birçok radyo kanalı kurulmuş, yabancı dergilerin ve bunların bağlı olduğu televizyon kanallarının yayın hakları satın alınarak Türkiye'de yayınlanmaya başlanmıştır[68]. 2000 yılına kadar adı hiç duyulmayan Turgay Ciner ise tekstil, yedek parça, enerji, madencilik alanlarındaki şirketlerinin yanı sıra 1995'te HAVAŞ'ı da satın almış ve Dinç Bilgin'in Etibank'tan dolayı medya şirketlerindeki işlerinin kötü gitmesi üzerine, grubun televizyon,

[66] G. Adaklı, **Türkiye'de Medya Endüstrisi**, ss.232–236.
[**] Infotainment: İngilizce enformasyon (information) ve eğlence (entertainment) sözcüklerinin birleşmesi ile ortaya çıkan ve ilginçlik, gariplik, komiklik vb. duygusal etki yaratarak haberde eğlence öğesini önplan çıkartan, anaakım gazetecilik anlayışı
[67] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s. 340.
[68] "Tarihçe", http://www.dogusgrubu.com.tr/tr/icerik/339/1/, 13.04.2009.

gazete, paralama şirketine ortak olmuştur[69]. Bunlar 1980 sonrası uygulanan neoliberal politikalar ile basın alanına girerek günümüzde varlıklarını devam ettiren etkin gazete patronlarıdır.

Ancak Türk basının, medyalaşma süreci denildiğinde, hiç kuşkusuz akla ilk gelen gazete patronu Aydın Doğan'dır. Milliyet'in önce hisselerinin büyük bölümünün, sonra ise tamamının Aydın Doğan tarafından alınmasının ardından, Abdi İpekçi'nin boşluğu olduğu gibi kalmış, yerine kimin getirileceği ve gazetenin bundan sonra nasıl bir çizgide yayın yapması gerektiği konusunda bir bocalama dönemi yaşanmıştır. Bunun başlıca nedeni, gazetenin gazetecilik dışından gelen ve gazeteciliği bilmeyen bir patron tarafından yönetilmeye başlamasıdır. Milliyet'in gazetecilik dışından gelen bir patrona satılıp piyasaya büyük sermayenin girmesi ile Milliyet bünyesinde Mil-Pa adında bir pazarlama şirketi kurulmuş, çekiliş kampanyalarında o zamana göre değerli armağanlar bu şirket üzerinden dağıtılmıştır[70]. İleriki süreçte Sabah ile girdiği promosyon yarışlarına karşın, ortak yayın dağıtım ağı kurarak kartel oluşturmuştur.

Erol Simavi'nin sahibi olduğu Hürriyet, bünyesinde kurulan vakıf ile, 1980'lerin başında gazeteci adayları için teknolojik gelişmeler, basının yasal sorunları, şiddet, dış politika, basının özgür toplumdaki görevi, devlet-medya ilişkiler vb. konularda eğitim seminerleri düzenleyerek[71] genç gazeteciler için okul olmuştur. Erol Simavi, oğlunun gazeteye sahip çıkmamasından, kendisi de hastalığından ötürü yönetemeyecek olduğundan[72]; gazeteyi 1993'te Erol Aksoy'un Avrupa-Amerika Holding'ine; Aksoy ise gazeteyi 1994'te Aydın Doğan'a satmış; bu satıştan önce gazeteyi Simavi Ailesi geri almak istemişse de bu olanağı bulamamıştır[73]. Böylelikle Milliyet ile aynı grubun bünyesi altında yayınlanmaya devam eden Hürriyet, çok sayıda televizyon kanalı-radyo, dergi grubu ve diğer sektörlerden birçok şirket ile Türk basınının en büyük holdinglerinden birinin – Doğan Grubu'nun- örgenidir.

Dönemin bir başka özelliği ise, İslamcı basının güç kazandığı, tarikatların kendi yayın organlarını çıkarttığı bir dönem olmasıdır.

---

[69] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, ss. 344–346.
[70] E. Karaca, **Milliyet Olayı**, ss. 243, 249–250.
[71] H. Topuz, **Türk Basın Tarihi**, s. 289.
[72] N. Zincirkıran, **Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu**, s. 169.
[73] G. Adaklı, **Türkiye'de Medya Endüstrisi**, s. 275.

Gazetecilik anlayışı yönünden 1980'den günümüze olan süreci değerlendirdiğimizde, gazetelerin çoğunun başka gazete, dergi, televizyon gibi yayın kuruluşlarını veya diğer sektörlerden bazı kuruluşları bünyesine katarak holdingleştiklerini veya başka sektörlerdeki kuruluşların yayınlanmakta olan gazeteleri, dergileri ve televizyonları satın alarak - artık medyalaşan - basın sektörüne girdikleri görülmektedir.

Bu dönem, aynı zamanda basın kuruluşlarının büyük holdingler bünyesinde, medyaya dönüştüğü dönemdir. "1990 sonrası Türk medyasında, plazalara, teknolojiye ve makinelere yapılan yatırımların, yine aynı dönemde kaliteli gazeteci yetiştirilmesine yönelik olarak geliştirilmediği, bunun da mesleki bir erozyona ve haber ile habercilik kalitesinin düşmesine neden olduğu açıkça görülmekte ve bilinmektedir."[74] Bu dönemde özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla, kısa zaman içinde gazeteler kendi televizyon kanallarını kurmuş veya satın alma yoluyla televizyon kanallarını bünyelerine katarak televizyon yayıncılığına başlamıştır. Televizyondan aktarılan içeriğin gazetedekilere oranla daha rahat tüketilebilmesi, dolayısıyla daha geniş bir kitleye sesleniyor olması, televizyonda gazeteden çok hızlı haber geçilebilmesi, haberciliğin televizyonlarda geniş yer bulmasını sağlamış ve aynı grup içinde yer alan gazeteler televizyon kanallarının adeta bir uzantısı olarak görülmeye başlanmış; holdinglerin temel yayın organının televizyon kanalları olduğu biçiminde bir algı oluşmuştur.

1.4.Basın ile Medya Kuruluşları Arasındaki Farklar

Tarihsel gelişimi ile baktığımızda, basınımızın Avrupa'dakinin iki yüzyıl gerisinde kaldığı ortadadır. İlk dönemlerde – günümüzdeki durumu da tartışmalara konu olduğu gibi - gerek kitap, gerekse gazete kültürünün toplumumuzda yaygınlaşmamasını yalnızca okuma-yazma bilen kitlenin darlığına – dolayısıyla potansiyel okur sayısının azlığına - bağlamak tam olarak doğru olmayacaktır. Gazetelerin geniş bir kitleye ulaşamamasının nedenleri arasında ilk çıkan iki gazetemizin resmi ve yarı resmi yayın organları olması; sonrakilerin çoğunun ise kağıt, baskı makinesi, hurufat yetersizliği; baskı ve savaş dönemlerinde

[74] M. Özgen, "**1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu**", ss.467–474.

özgürlüklerin kısıtlanması, gazetecilerin yurtdışına kaçmak zorunda kalması veya sürgüne gönderilmesi; işgüzar sansür memurlarının haber metninde ve fotoğrafta kendisine verilen yetkiyi aşarak daha ileri düzeyde sansür uygulaması; gazetelerin düzenli aralıklarla çıkamaması; bayi düzeneği henüz oluşmadığından düzgün bir dağıtımı olmayan gazetelerin tütüncülerde satılması; iletişim teknolojilerindeki geriliklerden ötürü zamanında ulaşılamayan haberin çok geç yayımlanması; ekonomik koşullardan ötürü yeterli sayıda gazeteci çalıştırılamaması ile haber çeşitlerinin azlığını / sıradanlığını saymamız yanlış olmayacaktır.

Bu ekonomik ve teknolojik yetersizliklerin -ortadan tamamen kalkmamasına karşın- azalması, basına tanınan görece özgürlük ortamımın sağlanması; basında çok sesliliğin ortaya çıkmasına ve televizyon yayıncılığının ülkemizde başlamasına kadar geçen bu süreçte yalnızca basılı yayın organları etkili olmuştur, tek kanaldan yayın yapan TRT Radyosu ise yayıncılık anlamında etkin konumda değildi. Gazeteciliğin sadece haber vermek, halka kendi düşüncesini yaymak olarak algılandığı dönemlerde gazetecilik bir zanaat olarak yapılmakta idi[75]. 1960 Sonrası Yeniden Demokrasiye Geçiş Dönemi ise gerek siyasal ortamın, gerekse teknolojik gelişmelerin doğrultusunda renklenen basın, yeni üretim-tüketim ilişkilerinin ilişkilerini yansıtır biçimde haber türleri ve fotoğraf kullanımının önem kazanması; ikinci kuşak gazetecilerin babalarının kurduğu gazetelerin başına geçmesi; işin görece profesyonelleşmesine; gazetelerin artık içerik ve teknik bakımdan kaliteli üretim yapmak zorunluluğu taşıyan üretim yerleri konumuna gelmesini sağladığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu süreçte gazeteler – ayakta kalabilmesi durumunda - babadan oğula geçen aile tipi basın işletmeleri haline gelmiş, artık gazetecilik eğitimi veren yüksek okulların kurulması ile yetişmiş gazeteci patron-yetişmiş gazeteci profili yaygınlaşmıştır. Bu da gazeteciliğin kişisel doyuma yönelik naif bir uğraş olmaktan çıkarak özel bir eğitim-öğrenim alınması gereken mesleki profesyonelleşme sürecine girdiğini göstermektedir. Her ne kadar reklam ve magazine yönelik öğeler ve dergilerde daha ağırlıklı olarak yer almaya başlamışsa da, henüz gazetelerin kamuya haber verme sorumluğunun önüne ekonomik veya politik kaygılar; bu yönlerden olası kazanımların veya kayıpların hesabı, haberciliğin önüne geçmemektedir.

[75] Ragıp Duran, “Türkiye Basın Tarihinde Üç Dönem: Zanaattan Sanayiye” , (Çevrimiçi), http://www.dorduncukuvvetmedya.com/kitap/medyamorfoz1.htm, 14 Nisan 2009.

Basın dönemi gazetelerinin en büyük özelliklerinden biri ise, gazete sahiplerinin aynı zamanda gazetenin başyazarı olmasıdır. Bunun da nedeni, başyazarın genel eğilimini ortaya koyan bir kişilik olması gerekliliğidir. Bazen imzasız olarak da yayınlanan başyazıların kimin tarafından yazıldığı bilinmekteydi. Gazetelerin sahibi veya yayın yönetmeni, gazetelerin başyazılarını yazmıştır. Örneğin Cumhuriyet Gazetesi'nin başyazarlığını önceleri gazetenin sahibi Yunus Nadi, Yunus Nadi'nin ölümünden sonra ise oğlu Nadir Nadi yapmıştır. Tan Gazetesi'nin başyazarı yine gazetenin sahibi Zekeriya Sertel'dir, Milliyet'in başyazarlığını ise yine gazetenin sahibi olan Ali Naci Karacan yapmıştır. CHP'nin yayın organı Ulus Gazetesi'nin başyazarı aynı zamanda partinin milletvekillerinden olan Hüseyin Cahit Yalçın'dır. Gazetelerde başyazarın olduğu zamanlar, gazetelerin yayın çizgilerinin çok belirgin olduğu dönemlerdir ve başyazı gazetenin ilgili konudaki görüşlerini aktarmaktadır. Oysa gazetelerde çoksesli yayıncılığın başladığı günümüzde, patronu gazetecilikten gelmediğinden gazetenin başyazarının sahibi olması beklenemeyeceği gibi, çoksesli bir gazetenin genel yayın politikasının başyazı ile okura aktarılması da olası değildir. Dolayısıyla medya dönemi gazetelerindeki başyazıların, 1950'li 1960'lı yıllardaki başyazılar ile aynı nitelikte olmadığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Basının büyük sermaye gruplarının yatırım yaptığı bir sektöre dönüşmesinde, gelişen kitle iletişim teknolojileri ile ortaya yeni çıkan iletişim araçları; sermayenin küresel boyutta serbest dolaşımı; aynı zamanda tüketici olan alımlayıcı kitlenin kitle iletişimi yoluyla edinmek istediği iletilerin türleri ve bunlara ulaşmak istediği araçlarda tercihlerinin değişmesi etkili olmuştur.

Bu etkenler gazetecilikte de iki ana değişime yol açmıştır. Biri medya gruplarının içinde yer alan örgenlerin birbiri ile bağlarını oluşturan yapısal değişim; diğeri ise haber aktarımı ile sonuçlanan haber üretim, eşik bekçiliği, yayın için kullanılan ileti alanı seçimi vb. gazetecilik mesleğiyle ilgili profesyonel değişim. Bu ayrıştırmanın daha açık görülmesi için ayrı birer başlık altında incelenmektedir.

1.4.1. Yapısal Farklılıklar

Basına büyük sermayenin girmesi sonucu yatay ve dikey bütünleşme ile büyüyen medya holdingleri ortaya çıkmış, küçük kuruluşların sayısı gittikçe azalmış; birçok başarılı, ancak küçük sermayeli yayın kuruluşu ise zaman içinde satılarak büyük medya holdingleri bünyesinde yer almak zorunda kalmıştır.

İşletmeler sektördeki varlıklarını süreğen kılmak, sermayesini ve etkinliğini arttırarak büyümek için yatay ve dikey bütünleşme stratejileri izlemektedir. Yatay bütünleşme, şirketlerin özellikle bir alanda uzmanlaşmayı hedeflediklerinde başvurduğu, aynı alanda faaliyet gösteren başka işletmeler kurarak veya bu alanda faaliyet göstermekte olan başka işletmelerle birleşerek sektördeki etkinliklerini uzmanlaşma yoluyla güçlendirirken; dikey bütünleşme yoluna giden işletmeler ise, ürünleri için gereken hammadde ve malzemeleri kendileri üreterek o sektörde kendi gereksinimlerini karşılamanın yanı sıra rekabet halinde oldukları işletmelere dahi bu hammadde veya altyapıyı satabilmekte; bunun karşılığında belirli alanlarda işbirliği veya ortaklık kurabilmektedir. Bu alt hammadde veya hizmet sağlayıcılar farklı şirketler olarak faaliyette bulunabileceği gibi, aynı şirket bünyesinde de yer alabilmektedir[76].

Bu veriler doğrultusunda medya holdingleri ile basın kuruluşlarını karşılaştırdığımızda; basın kuruluşları genelde bir gazete çıkartmakta; zaman içinde değişik bir kitleye seslenmek için daha farklı bir yayıncılık anlayışı ile yeni gazete çıkartabilmekte ve/veya dergi yayıncılığı yapabilmektedir. Örneğin Hürriyet Gazetesi, 1960'larda Fotoroman adlı haftalık bir dergi ve hemen ardından Yeni Gazete'yi yayınlamaya başladığında, basın alanında genişleyerek uzmanlaşma yoluna gitmiş ve yatayda bütünleşmiştir. Ancak Adaklı'nın saptaması doğrultusunda dikey bütünleşme açısından en başarılı grup olan – ve günümüzde Hürriyet'i de bünyesinde barındıran - Doğan Medya Grubu birbirinden farklı kesimlere seslenen gazete ve – tematik - derginin yanı sıra, bu yayınların dağıtımını yaparken, diğer grupların yayınlarının da dağıtımını yapan dağıtım şirketini; anaakım ve tematik yayıncılık yapan birçok televizyon kanalını ve birkaç radyo istasyonunu; bu

[76]Erol Eren, **Stratejik Yönetim**, Ed. Necdet Timur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Eskişehir, 2003, ss. 212–213, 238.

araçlarda yayınlanmak üzere alınacak reklamlar için bir pazarlama şirketini; kendi bünyesindeki gazete, dergi, televizyon kanalı, internet sitesi, radyo istasyonlarına haber servisi yapan bir haber ajansı, kendi yayınlarının dışında piyasaya da iş yapan matbaası, yayınlarını basmak için gereken kağıdı ithal eden bir şirketi bulunmaktadır.

Bu dikeyde bütünleşme ile kendi haberini üretip kendi grubunun haber gereksiniminin bir bölümünü karşılayabilen, kendi televizyon kanallarında yayınlanan programı yapabilen – bu şekilde programları yaparak diğer kanallara da satabilen -, grubun sahibi olduğu yayın kuruluşlarına reklam alan reklam şirketinin yanı sıra bir gazete için en temel sorun olan dağıtım ve kağıt sağlama işi grubun bünyesindeki şirketlerce karşılanmakta; üstelik rakip gazete ve dergilerin çoğu da bu dağıtım ağı üzerinden bayilere ulaştırılmaktadır.

Bu dikey yapı; grup bünyesindeki basın yayın kuruluşlarının haber aktarım süreçlerine de yansıyan, grup içindeki ve diğer gruplarla olan ilişkileri belirleyici nitelik kazanmıştır.

1.4.2. Habercilik Açısından Farklılıklar

Basın ve medya dönemi gazeteciliği anlayışındaki değişiklik, medya kuruluşlarının bağlı oldukları holdinglerin diğer kuruluşlarla ve devlet kurumları ile ilişkisi daha girift bir duruma gelmiştir. Öyle ki, önceki bölümlerde değindiğimiz üzere, sıkıyönetim dönemlerinde yasalara dayandırılarak devlet tarafından uygulan sansür, bugün daha çok medya kuruluşları tarafından eşik bekçiliği sürecinde (gazetecilik tekniği ile ilgili tanımlamalara ve sürece dair değerlendirmeye 2. Bölüm'de yer verilmektedir) uygulanmaktadır. "Basının medyaya evrilmesi sürecinde, artık satış ve reklamın dışında başka getiri kaynakları da edinen grupların, büyüme stratejilerini etkileyen her türlü rekabet unsurunu dikkatle kullanmaya çalıştıkları da bir vakadır. Bu tür medya içeriklerinde belirli siyasal grupların lehine ya da aleyhine tutumlar alınmaktadır."[77] Aynı durum bazı şirketler ve holdingler için de geçerlidir. Şöyle ki, (yine 2. bölümde incelenecek olan) haber değeri taşıyan bir olaya dair haber, gazeteci tarafından toplanıp haberleştirilmesi sürecinde başlayan eşik bekçiliği

[77] G. Adaklı, **Türkiye'de Medya Endüstrisi**, s. 241.

süreci, haberin hangi uzunlukta, hangi başlık altında, hangi sayfada yayınlanacağı, haberde hangi öğelerin önplana çıkartılıp hangilerinin üzerinden hafifçe geçileceği – veya bunlara hiç değinilmeyeceği - gibi aşamalardan geçerken, sözkonusu habere konu olan kişi veya kuruluşun haberi yayınlayacak olan medya grubu ile ilişkisi göz önünde bulundurulmakta; bu doğrultuda bazı haberlere yer verilmez iken, bazı haberler de medya grubunun yararı doğrultusunda - dezenformasyon da içerebilecek şekilde - biçimlendirilerek haber tüketicisine aktarılmaktadır. Bu aşamalarda bazı haberlerin yayımlanmamasının veya olayda belirli noktaların vurgulanmasının nedenleri arasında, habere konu olan kişi veya kurumun sağladığı reklam geliri, medya veya diğer alanlarda bu kişi veya kuruluşla rekabet içinde olma durumu gözetilmektedir. Bu, eşik bekçiliğinin en alt basamağı olan haber toplama sürecinden başlayıp haberin yayımlanmasına kadar geçen sürede geçtiği eşiklerin her birinde yeniden denetlenmektedir.

Basın dönemi gazeteciliği ile medya dönemi gazeteciliğinde kullanılan baskı teknolojilerinin getirdiği yenilikler, yeni geliştirilen kitle iletişim araçlarının sağladığı farklı ortamlar dışında, haberde kamu yararını gözetme bakımından bir değişime uğramıştır. Neoliberal politikaların uygulanmaya başladığı süreç, haberin yayımlandığı gazete, dergi, televizyonun bağlı olduğu gruba – dolaylı yoldan da olsa - kâr veya çıkar sağlamasını; sağlamasa bile zararına yol açacak bir noktayı açığa vermemesini gerektirmektedir. Oysaki gazete, toplumsal sorumluluk bilinci ile ve kamunun bilme hakkı doğrultusunda, özel bir girişimin sermayesi ile çıkartılan bir haber aktarım aracıdır. Dolayısı ile "basın, kişilerin haklarını devrettikleri ve onların yerine yönetenleri bekçi köpeği olarak izleyerek demokraside, yasama, yargı ve yürütmenin yanında dördüncü güç olarak önemli bir görev yapan vekil durumundadır."[78] Kamu yararını art plana atan gazetecilik anlayışı, mesleğin toplumsal görevine zarar vermekte, basın döneminin toplumsal kaygılar, kişisel doyum veya idealleri için gazetecilik alanında çalışan patron profili ortadan kalkmıştır.

[78] M. Özgen, **Gazetecinin Etik Kimliği**, ss. 113–114.

1.5. Dönemlere Göre Değişen Gazeteci Profili

Osmanlı Dönemi'ne ve Cumhuriyet'in ilk yıllarına baktığımızda, gazeteci profilindeki farklılıklar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki; (1.2.'de irdelendiği üzere) ilk gazetelerimiz devlet iradesi veya desteği ile çıkartılmıştır; ilk gazetecilerimiz ise devlet memurudur. Geçimleri devletten aldıkları maaşa bağlı olduğundan yönetimin çıkarları dışında fikir üretip bunları yayma olanakları yoktur. Öte yandan ilk gazeteler daha çok yüksek yönetici kadroların yeni düzenlemeleri öğrenmeleri için çıkarılmaktaydı. Bu gazetelerin yönetimlerinde değişiklik yapıldığında bu kişiler tekrar devlet kadrolarında göreve atanırken, gazetedeki yerlerine başka memurlar getirilmiş; Şura-yı Devlet üyeleri, müsteşarlar, nazırlar hatta sadrazamlar önce bu gazetelerde çalışıp sonra devlette daha yüksek kadrolara atanan yüksek dereceli memurlar arasında yer almaktadır[79]. İlk dönem, memur-gazetecilerin dönemidir.

Dolayısıyla ilk dönem gazetelerinde de basın özgürlüğünden, toplumsal sorumluluk bilincinden veya – profesyonelleşme olmadığından ve güdümlü bir biçimde ortaya çıktığından - gazetecilikten meslek olarak söz etme olanağımız yoktur. Agâh Efendi ile Tercüman-ı Ahval'i çıkartan Şinasi ise yazar-gazeteci profilinin ilk örneği olarak basın tarihimizde yerini almaktadır. Şinasi'den sonra yazın ve düşün alanında yapıtlar veren başka yazarlar da gazete çıkartmaya veya gazetelerde yazı yazmaya başlamışlardır. Yazar-gazetecilerin ortaya çıkması ile gazeteci toplumsal sorumluluk doğrultusunda çalışmaya, okur mektupları köşesi ile halkın sesi gazetelerde yansıtılmaya, halkın ilgisini çeken, bilgisini arttıran haber içerikleri oluşturulmaya, tefrikalar yayınlanmaya başlanmıştır. Girit'teki Türkler için Ali Suavi'nin Muhbir Gazetesi'nce düzenlenen yardım kampanyası gazeteciliğin toplumsal bilinç kazanmakta olduğunu göstermektedir. Edebiyatçıların basına girmesinin bir getirisi olarak politika ve ekonomi konularında devlet tarafından yoğun sansür uygulandığından, bunların dışında içerik oluşturulmasını sağlamış; böylelikle enformasyon temelinde olmasa da gazeteyi takip eden, gazete kültürünü edinen belirli bir kitle oluşmuştur.

Ali Bey'in Basiret Gazetesi değişen ve çoğalan haber içerikleri doğrultusunda ilk defa konunun uzmanına haber yazdırma yoluna gitmiş ve gazeteciliğin

[79] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, ss.26–27.

meslekleşmesinde önemli bir adım böylece atılmıştır[80]. Konunun uzmanlarına yazdırılması ile tematik yayıncılık da başlamış; böylece gazetecilikte uzmanlaşma sürecine girilmiştir.

Jön Türk Hareketi, dinci, ulusçu vb. akımların ortaya çıkması veya yaygınlık kazanması ile, basının kamuoyu oluşturma işlevine daha çok önem verilmiş, eylemci-gazeteci profiline geçiş yaşanmıştır. Bu eğilimdeki gazeteciler, bildiklerini çıkarları doğrultusunda kullanma yoluna giderek bazı beklentileri veya kişisel ihtirasları doğrultusunda kalemini şantaj yapmak için kullanmıştır.

I. Meşrutiyet'in ardından Rusya'ya karşı girişilen savaş öne sürülerek basına çok geniş sansür uygulanması üzerine, gören, düşünen ve bunları halkı bilinçlendirmek için yaymak isteyen eğitimli kişilerin gazetecilik alanına yöneldiği bir dönem başlamış; böylelikle II. Meşrutiyet'e doğru, gazeteciliği meslek olarak benimsemiş/idealist gazeteci profilinin ortaya çıkmasına da yol açmıştır.

Ulusal Mücadele Dönemi'nde de gazeteciler, kendi inançları doğrultusunda mücadeleyi destekleyen veya mutlakiyeti destekleyen; halkta da bu yöne bilinç uyandırmayı hedefleyen yazılar yazmıştır. Bu süreçte yeni Türkiye'nin ve rejimi olarak da cumhuriyetin halka tanıtılması, halkta bağımsızlık bilincinin geliştirilmesi açısından en etkin aracın gazete olduğu kanısıyla Mustafa Kemal de Fethi Okyar ile 1 Kasım 1918'de – yalnızca birkaç ay yayınlanabilen - Minber adlı bir gazete çıkartmışlardır[81]. Başyazıları Mustafa Kemal tarafından yazılan gazete, ekonomik kaynakların yetersizliğinden dolayı kapanmıştır.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, yeni rejimin halk tarafından benimsenmesi için rejim yanlısı yazılar yazan, iktidar ile yakın ilişkide olan gazeteci profili görülmektedir. Bu dönemde bir yandan kurulan İstiklal Mahkemeleri ve Takrir-i Sükûn Yasası, öte yandan teknolojik ve maddi yetersizlikler gazetecilik faaliyetlerini oldukça kısıtlamış, yeni bir gazeteci profilinin bu dönemde ortaya çıkmasının olanağı bulunmamıştır.

[80] O. Koloğlu, **Basın Tarihi**, s. 52.
[81] Fethi Tevetoğlu, "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", (Çevrimiçi), http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=919, 15 Nisan 2009.

Çok partili döneme geçiş öncesi muhalif gazeteci profili basında yer almaya başlamıştır. Sonraki yıllarda bu gazetecilerin DP'yi ideolojik olarak desteklemekten çok, CHP'nin tek parti olduğu dönemde basına uygulanan sansür ile CHP'ye muhalif düşüncelerin ifade edilememesinden kaynaklandığı; DP'nin demokrasi ve özgürlüklere sahip çıkar söyleminden dolayı çoğu gazete/gazeteci tarafından desteklendiği görülecektir.

İstanbul Gazeteciler Cemiyeti'nin 1946'da kurulmasının ardından 1950'de yine gazetecilerden gelen talep üzerine İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ne bağlı olarak ilk gazetecilik enstitüsü kurulmuştur. Bu dönemde gazetecilerin (1952) ve gazete patronlarının (1954) sendika kurarak mesleki dayanışma, profesyonelleşme adına girişimlerde bulunduğu görülmektedir. Dolayısıyla profesyonel gazeteci profili ortaya çıkmaktadır.

DP iktidarı dönemi, aynı zamanda ikinci nesil gazete patronlarının ortaya çıktığı dönemdir; bu dönemde artık teknolojik gelişmelerin de sayesinde gazetelerin yanında ek gazeteler ve dergiler de yayınlanmaya başlanacaktır. Menderes, gazete patronları ile kurduğu yakınlık sayesinde olumsuz haberlerin yayınlanmamasını hedeflediğinde, çalışan gazeteciler, patronlarına karşı durarak bu tür haberleri yapmaya devam etmişledir. Bu yüzden iktidar, basın üzerindeki baskılarını daha da arttırmıştır. Burada, dönemin gazetecilerinin, haberi iktidar ile ilişkilerin önünde tuttukları, gazete patronlarının ise çalışanların bu tutumuna olanak tanıdığı görülmektedir.

1960'ta yapılan askeri müdahalenin ardından gazetecilerin özlük haklarında iyileştirmeler yapılmış, gazeteciler basın faaliyetleri açısından rahat bir sürece girmiş, ideolojik düşüncelerini basın araçları ile rahatlıkla yaymaya başlamışlardır. Özellikle 1971 Muhtırası'ndan sonra, ideolojik çatışmalar daha da artmıştır. Bireysel yayıncılık da önplana çıkmıştır; özellikle bireysel dergi basımının en yoğun olduğu yıllar bu dönemdedir.

1970'lerdeki politize basın, 1980'de neoliberal sisteme geçildiğinin açıklanmasının ardından gelen ihtilal; bu politik havayı tersine çevirmeye yönelik birtakım yasakların ve özendirme politikalarının uygulanmasını güçleştirmiştir. Bu döneme kadar

basında meslek dışından gelen patronlar görülmüşse de, günün koşulları sektörde büyük sermaye gerektirdiğinden, gazeteci aileler piyasadan çekilmeye ve küçük gazeteler büyük sermaye gruplarının bünyesinde toplanmaya başlamıştır.

1990'larla birlikte büyük sermaye gruplarının bünyesine gazetelerin binaları, kent merkezinden uzakta, sanayi ve gecekondu bölgelerinde inşa edilen yüksek plazalara dönüşmesi, üzerinde durulması gereken bir noktadır. Gazetecilik, yaşamın – dolayısıyla kentin - merkezinde ve insanların arasında bulunmayı gerektiren bir meslek olduğundan, bu açıdan gazetecinin toplumdan uzaklaşması, zaman içinde mesleğine yabancılaşmayı da beraberinde getirmiştir. Gazetelerin faaliyet gösterdiği plazalarda spor salonları, kuaför, kuru temizleme, ayakkabı boyacısı, terzi, bakkal gibi günlük yaşamda kişilerin çeşitli gereksinimlerini giderdiği alanlar yer almakta; mesai saatlerinde yalnızca yönetici ve köşe yazarlarına servis yapılan bardan, akşam saatlerinden sonra tüm personel yararlanabilmektedir. Gazetecilerin gereksinimlerini buralarda gidermesi, onları günlük yaşamdan biraz daha koparmaktadır.

Haberin temel hedefi okur/halktır. Halktan soyutlanan gazetecinin okura, haberine ve bunların getirisi olarak mesleğine yabancılaşması doğaldır. Medya döneminin gazetecisi, haberini üretirken önce çalıştığı kuruluşun politik ve ticari ilişkilerini gözetmek zorunda bırakılmıştır; özünde kamuya karşı sorumlu olduğu görevini yapamaz durumdadır.

Basının medyaya evrilmesi sürecinde, gazetelerin daha geniş bir okur kitlesine seslenme ihtiyacı doğmuştur. Bunun için de gazetenin belirli bir düşünce doğrultusunda yayın yaparak, belirli bir okur kitlesine yönelik yayın yapması eğiliminin – anaakım - gazetelerde ortadan yok olması sonucu, başyazılar da artık yazılmamaktadır. Dolayısıyla günümüzde gazetelerde artık başyazar yoktur.

Medyalaşma dönemi gazeteci profilinin dikkat çeken bir yanı da sektörde eskiye oranla daha çok sayıda kadın gazeteci olmasıdır. Basında kadın profiline kısaca değinmek gerekirse; kadınlar Tanzimat döneminden beri çok az sayıda olsa da gazetecilik faaliyetlerinde bulunmaktadır. Bu dönem kadın gazeteciler daha çok ailelerinin olanakları sayesinde özel eğitim alabilmiş ve – o dönemki erkek

gazetecilerin birçoğu gibi - yazın alanında da yapıtlar üretmişlerdir. Cumhuriyet ile birlikte kadınların yaşama etkin olarak katılması hedeflenmiş, öğrenim görmelerine önem verilmiştir. Kurtuluş Savaşı sürecinde erkeklerle birlikte çarpışan kadınlar, Cumhuriyet ile günlük yaşamda daha sık görünür olmuş, bu dönemden sonra gazeteci kadınların sayısı giderek artmıştır. Ancak kadın gazetecilerin sayısı 1980'li yıllardan başlayarak görece artış göstermiştir. Bunda ülkenin ve sektörün koşullarının yanı sıra gazetecilik eğitimi veren kurumların da büyük payı bulunmaktadır[82].

1990'lı yılların ikinci yarısından sonra ise yeni iletişim araçlarının yaşantımıza girmesi ile yeni alanlarda gazetecilik yapılmaya başlanmıştır. İnternet ve cep telefonun geliştirilip günlük yaşantımızda yavaş yavaş yer alması ile bu alanlar da haber aktarımı için kullanılmaya başlanmış; bu araçların doğasına ve kullanıcılarına göre yeni gazetecilik türleri gelişmiştir. Cep telefonları üzerinden yapılan haber aktarımları, aracın olanakları doğrultusunda metin, görüntü ve ses bakımından oldukça kısıtlı iken; internet habercilik için geniş olanaklar sunmaktadır. İnternetin sıklıkla kullanılmaya başlanması ile birçok gazete basılı gazeteyi internet üzerinde yayınlarken, bir yandan da yalnızca internette yayınlanan haber aktarımına yönelik siteler ve bloglar (web log) üzerinden her türlü enformasyon iletiminin sağlanabiliyor olmasının sunduğu ortam sayesinde günümüzde dördüncü güç görevini yerine getiremeyen gazeteciliğe bir alternatif sunan beşinci güç olarak tüm dünyaya mesajını ileten yurttaş gazeteciler ortaya çıkmıştır.

[82] Yasemin İnceoğlu, Yeşim Korkmaz, **Medyada Kadın ve Kadın Gazeteciler**, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2002, ss. 28–33.

2. BÖLÜM
MEDYADA GAZETECİLİK TÜRLERİ VE ALTERNATİF TÜR OLARAK YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ

2.1.Gazetecilik Nedir

Gazetecilik, kişilerin özünde olan kendilerini kişisel, ticari, kültürel, ekonomik, sosyolojik, politik açıdan doğrudan/dolaylı ilgilendiren veya hiç ilgilendirmeyen çeşitli olaylardan, yerlerden, durumlardan, kişilerden vb. haberdar olma güdüsünü karşılamak için üretilen haber metinlerinin kitle iletişim araçları üzerinden – profesyonel/mesleki amaçlarla- alıcıya aktarma eylemidir; "….bir yönüyle kişilerin sorunlarının çözümlenmesine yardımcı olan bilgilerin ulaştırılmasıdır…haber malzemesi sayılan enformasyonun toplanmasını, yazılmasını, düzenlenmesini ve dağıtılmasını içeren bir işlemdir."[1] Genel algıya göre haberin en yaygın yayım aracı gazete olduğundan, habercilik ile gazetecilik aynı anlamda kullanılabilmekte; hatta gazeteden farklı kitle iletişim araçları üzerinden haber yayımlanması eylemi, - televizyon gazeteciliği, internet gazeteciliği gibi - yayımlandığı kitle iletişim aracı ile birleştirilerek habercilik olarak tanımlanmaktadır.

Genelde süregelen durumdaki değişikliği, bazı durumlarda ise bunun tam tersine durumun süreğenliğini içeren olayların, yapılan eylemlerin veya konu ile ilgili açıklamaların, mesleğin icracıları olan gazeteciler tarafından adına çalıştığı kitle iletişim aracı üzerinden bireylere ve topluma aktarılmasıdır.[2]

Günümüzde kitle iletişim araçlarına erişebilen kişilerin sayısının artması, bu araçların erişilebildiği coğrafyanın genişlemesi, kitle iletişim araçlarının çeşitlenmesi ve özelliklerinin gelişmesi, ekonomik, politik, toplumsal yaşam koşullarındaki değişim, günlük yaşam eğilimleri (trend), kitle iletişimi ile yayımlanan her türlü içerikte olduğu gibi, haber iletilerinin de farklı biçimlerde üretilmesine yol açmaktadır. Şöyle ki, haberi bütünleyen küçük bir fotoğrafın satırlarla anlatılmak isteneni, okuyucunun anında algılamasını sağladığı düşünülecek olursa, gazetede – veya

[1] Oya Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, İmge Yayınevi, Ankara, 2008, 7. baskı, s. 108.
[2] Atilla Girgin, **Haber Yazmak**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 23.

dergide - içerdiği bilginin anımsanmasını ve metni okumayı kolaylaştırma açısından[3] en fazla birkaç fotoğraf kullanılabilmekte, böylece bu ortamdan aktarılan haberler ağırlıklı olarak metin üzerinden verilmektedir. Yirminci yüzyılda ise radyo, televizyon, cep telefonu ve internet icat edilmiş; bu araçlar üzerinden de haber aktarılmaya başlanmıştır. Yirminci yüzyılda icat edilen kitle iletişim araçlarının ve bu ortamlar üzerinden yapılan gazeteciliğin hangi açılardan birbirlerine yaklaştıklarının veya uzaklaştıklarının anlaşılması için bu araçları birer alt başlıkta değerlendirmektedir.

2.2. Türlerine Göre Değişen Gazetecilik Faaliyetleri

Gazete ve dergilerde yayımlanan haberler ile radyo, televizyon, internet, ve SMS ortamlarında yayınlanan haberler arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bunun da nedeni, her aracın kendi iletişim biçimi ile birlikte algılamayı da dönüştürüyor olması ve özünde hepsi insanın bir duyusunun uzantısı olan kitle iletişim ortamlarının önceki araçlara yenilikler katılmasının zeminini oluşturmasıdır[4]. Dolayısıyla her kitle iletişim aracından haber yayımı farklı biçimlerde yapılmakta, bu ise haber tüketicisinin algısını etkilemektedir. Farklılıklarının anlaşılması için, yayımlandıkları ortamlara göre gazetecilik türlerinin irdelenmesi faydalı olacaktır.

Haberlerin ilk yayımı, doğal olarak kağıda basılı – gazete, dergi vb. - ortamlarda yapılmıştır. Gazete ve dergilerdeki haberler, kağıt üzerine baskı makineleri ile basılan metinleri, uzlaşımsal bir abece üzerinden okuyucuya/alımlayıcıya aktarmakta, dolayısı ile belirli bir düzeyde de olsa okurluk bilgisi, okuma yeteneği, gerektirmekte, toplamda bir kişi tarafından okunmasa da – birinin diğerine sesli okuması olasılığı seçenekler arasında bulundurulmadığında - yalnız başına tüketilmekte ve yeniden tüketilmeye/gözden geçirmeye[5], saklamaya uygun bir doğadadır. Ancak yazı ile iletilen içeriğin bireysel tüketimi getirmesi, alımlayıcının diğer alımlayıcılardan soyutlanmasını; bu da sözkonusu iletişim sürecinin etkileşime kapalı olmasını beraberinde getirmektedir. Yazılı iletişim sürecinde, metnin üreticisi

[3] Suat Gezgin, **Basında Fotoğrafçılık**, Der Yayınları, İstanbul, 1994, s. 31.
[4] Marshall McLuhan, **The Medium is te Message**, Penguin Books, 1967, pp. 26, 41, 44–45, 50.
[5] Massimo Baldini, **İletişim Tarihi,** Çev. Gül Batuş**,** Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2000, s. 92.

(yazar, muhabir, yorumcu vb.) özünde, okuyucuyu henüz metni üretirken kurgulayarak, bu kurgusal alımlayıcıya yönelik bir anlatı oluşturarak[6] ifade etmektedir. Yazının değişmezliği, oluşturulan metnin anlamının da değişmezliğine ve iletişimin etkileşime kapalılığına yol açmaktadır. Şöyle ki, gazete veya dergide yayımlanan bir haber, ne kadar geniş bir kitleye ulaşırsa ulaşsın, okurun metnin üretildiği bağlam dışında algılamasına olanak tanınmayacak biçimde oluşturulmalıdır; çünkü haber, yazınsal bir tür değil, enformatik bir metindir ve belirli bir dilyetisine, eğitime, genel bilgiye sahip kişiler tarafından, üreticisinin kodlarken hedeflediği yönde, deşifre edilerek alımlama yapılmalıdır.

Gazete, kitap ve dergi; basılı kitle iletişim araçları olması, bunların rahatlıkla arşivlenmesine olanak tanımaktadır. Bu tür iletişim araçları, bireysel tüketime uygun olmaktadır. Dolayısıyla haberin alımlanma süreci haberi okuyan kişinin kodu kendi kendine çözerek anlamlandırmasını beraberinde getirmektedir. Bu ise yazılı kitle iletişim araçlarını yeğleyenlerin, soyutlanmasına yol açmaktadır.

Radyo, her kitle iletişim aracı gibi, kendine özgü iletişim biçimini de beraberinde getirmiş, radyonun icadı haberciliğin çok kısa sürede kağıda ve abeceye bağımlılığın ortadan kalkması açısından yeni bir ortamın sunmuştur. ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde radyo yayıncılığının henüz başladığı 1920'lerde, radyodan haber yayını da başlamış ve daha önce yalnız yazılı biçimde aktarılan haberciliğinin yanı sıra, "*konuşma biçiminde haber verme"* akımı da ortaya çıkmıştır. Özellikle İkinci Dünya Savaşı Dönemi'nde savaş alanından haber verme, olayları yorumlama ve özetleme türündeki habercilik, radyo üzerinden aktarılan haberler ile olanak kazanmıştır.[7]

Radyo, topluca tüketilebilen bir kitle aracıdır. Dolayısıyla aynı anda tüketim yapan insanları birleştirici bir doğası vardır. Radyonun işitme duyusuna seslenmesi, dinleyenlerin başka işlerle uğraşırken de bu aracı dinleyebilmesine olanak tanımaktadır. Böylelikle kişi günlük işlerini yapmaya devam ederken bir yandan da arkaplanda yayın yapmakta olan radyoyu dinleyebilmektedir. Günlük yaşamda bu kadar rahat yer alabilmesi radyonun, otoriter-totaliter rejimlerde, rejimin propagandasının yapılmasına olanak tanımıştır.

---

[6] Walter Ong, "The Writer's Audience is Always a Fiction", **PMLA,** Vol. 90, NO. 1 (jan. 1975), p. 17.

[7] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, ss. 395–397.

Televizyonun icadı ise kitle iletişimi – ve bunun etkilediği kitlenin kültürel dönüşümü - açısından bir dönüm noktasıdır. Aynı anda göze ve kulağa hitap eden televizyon, hiç kuşkusuz belirli bir eğitim düzeyi gerektirmediğinden en rahat tüketilen kitle iletişim aracıdır. Televizyonun doğası gereği, bu araçtan yayınlanan haberlerin aktarımında – özellikle hareketli - görsel öğelerden ve fondaki anlatıcı sesten yararlanılabileceği gibi, haber başka bir geriplan görüntüsü olmadan yalnızca haber sunucusu aracılığıyla – haber metni bakımından - işitsel yoldan da aktarılabilmektedir. Televizyonun her türlü yayıncılığın üst-ideolojisinin eğlence olduğunu savunan Postman, televizyonda haber programı hazırlayanların da televizyonun alımlayıcı tarafından eğlence doğrultusunda izleneceğini bildikleri için, koşulların sunduğu yoldan gittiklerini belirtmekte; haber programlarının müzik ile başlayıp müzik ile bitmesini de her türlü film veya tiyatro oyunundaki gibi izleyiciyi belli bir ruh haline bürümek olduğunu belirtmektedir[8]. Günümüzde televizyon haber bültenlerinde de sıklıkla kullanılan müzik, izleyici üzerinde haberin daha dramatik veya daha eğlenceli olarak algılanmasını sağlamakta; böylelikle haberde müzik kullanımı ile habereğlence (infotainment) üretilmektedir. Haberdeki magazinleşme sonucu, haber tüketicisinin merakını uyandıran, hoşça vakit geçirmesini sağlayan veya haberdeki heyecanlandırıcı öğelerin öne çıkarıldığı, haberdeki bilginin eğlence içeriğine dönüştüğü habereğlence olgusu, enformasyonda kirlenmeye dönüşmektedir[9].

20. yüzyılın son çeyreğinde geliştirilen ve 1990'larda tüm dünyada yaygınlaşmaya başlayan, yazı, ses ve görüntü aktarımı yapabilen bir iletişim aracı olan internet diğer kitle iletişim araçlarına göre çok önemli bir özelliğe sahiptir. Şöyle ki, gazete, radyo ve televizyonun aksine, yalnızca kişilerarası iletişim amaçlı da yararlanılabilmektedir. İnternetin yaşantımıza girmesiyle, nerede olursa olsun kullanıma açılan herhangi bir bilgi ulaşılabilir hale gelmiştir. İnternet kullanan kitlenin gazete okuma, yakınları ile haberleşme, bilgi toplama vb. alanlardaki birçok günlük davranışı değişmiştir. İnternet, kullanım alanına göre kitle iletişim aracı ve bireysel iletişim aracı olarak değerlendirilmelidir. Bu özelliği ile internet gerek kitle iletişimi, gerekse kişilerarası iletişim ortamı sunmaktadır.

[8] Neil Postman., **Televizyon Öldüren Eğlence**, Çev. Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, 1. basım, İstanbul, 1994, ss. 99–100,
[9] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, s. 389.

İnternet gazeteciliğinin iki ayrı türü vardır. Bunlardan biri bayilerde satılan gazetelerin internet kullanıcıları için internette yayınladıkları özel içerik ile; diğeri ise, basılarak satışı yapılmaksızın yalnızca internette okuyucuya seslenen gazeteler olarak yayınlanan haber siteleridir. İnternette yayın yapan günlük gazeteler de, internet üzerinden yaptıkları yayın ile, kağıt/basılı versiyonlarından daha geniş bir içeriği okuyucusuna/ziyaretçisine sunarak özellikle bilgisayarı günlük yaşantının bir parçası konumunda olan çalışanlara ve gençlere yönelik içerik hazırlayarak, sitesinin hedef kitlesini genişletmektedir.

Kısa zamanda, kolaylıkla metin, ses, görüntü vb. bilgisayar formatındaki içeriğin aktarılmasına ve değiştirilmesine olanak tanıyan internet servis alanının – hiçbir bedel ödemeden ya da çok düşük bir bedel karşılığında - rahatlıkla sağlanabilmesi, kurumsal olduğu kadar kişisel yayıncılık yapılmasına da uygun bir ortam sunmaktadır. Diğer bir yandan küresel enformasyon dağıtımına olanak tanıyan internet gazeteciliği, haberin birçok kaynaktan öğrenilmesine ve metindeki çarpıtmaların fark edilebilmesine olanak sağlarken, bir yandan da haber metninde yer aldığı halde olayın kendi ağzından öğrenilmesi fırsatı tanınmayan kişilere seslerini duyurabilme olanağı tanırken, öte yandan duyarlı kişilere birer haberci sorumluluğu – iddiası - ile yurttaş gazeteciliği yapabilecekleri ortam sunmaktadır.

Gazeteler, belli saatlerde basılabileceklerinden ve satılmaları için dağıtıma çıkacaklarından ötürü, radyo, televizyon ve internet yayıncılığına göre hız bakımından oldukça geride kalmaktadır. Radyo ise günün ani gelişmeleri için, yayın akışının kesilip birkaç dakikalık bir spot ile "son dakika haberi"nin yayınlanabileceği bir ortamdır. Radyo haberleri gibi konuşma biçiminde haber veren televizyon da, radyonun kısa ve öz haberlerinin tam tersi, uzun ve – görüntü eşliğinde - ayrıntılı haber verebilmektedir ve radyo gibi toplu tüketime olanak tanıyan bir kitle iletişim aracıdır.

Televizyon haberlerinin gazete ve dergi haberlerine göre en zayıf yanı, arşivleme olanağı aracın kendisi tarafından sağlanamadığından bir haberi kaydetmek isteyen izleyicinin/araştırmacının bu işlem için özel bir düzenek kurarak haberi kayıt cihazına aktarmak zorunda kalmasıdır. Yayımı yapılan içeriğin her an değiştirilebilir veya yayından kaldırılabilir olması, internetten yayınlanan haberlerin ve yalnızca internet

üzerinden yayın yapan gazetelerin güvenilirlikleri konusunda önemli bir kuşku oluşturmakta; bu da buralarda kişilerin içeriğini herhangi bir denetimden geçirmeksizin mesajlarını doğrudan yayınlayabilmelerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla kaynak güvenilirliği internetin en önemli sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Çoğu internet sitesi bu içeriği okuyanların konu ile ilgili yorumlarını yapmalarına da olanak tanımakta; böylece okurun/ziyaretçinin (**audience**) de haberlerde bu biçimde sesini duyurarak katılım sağlamasına ortam sunmaktadır. Özünde yurttaş gazeteciliğinin bir uygulaması olan ve yurttaş dolayımlı gazetecilik olarak adlandırılan bu tür 2.5.1. başlığında ayrıntılı olarak incelenmektedir.

2.3. Haber Kavramı

Bir toplumda yaşayan herkes bir biçimde haber tüketicisidir ve haberi en basit biçimiyle "köpek adamı ısırırsa haber değildir; adam köpeği ısırırsa haberdir" diyerek açıklamak olasıdır. Burada hiç kuşkusuz bir olayın habere dönüştürülmesi için yeni/ilginç/alışılmadık olması gerektiği belirtilmektedir. Oysa bu yanlış bir önermedir. Şöyle ki, adam köpeği ısırdığında, - ısırma insan doğası ile özdeşleştirilen bir eylem olmadığından - bu alışılagelmişin dışında bir durumdur ve haber değeri taşımaktadır. Ancak bazı durumlarda köpeğin de adamı ısırması haber niteliği taşımaktadır. Aklımıza gelen örneklerden birkaçını sıralamamız gerekirse:

- Adamı ısıran köpek kuduz ise / köpek tarafından ısırılan adama kuduz tanısı konulmuş ise,
- Herhangi bir köpek, Madonna'yı ısırırsa,
- Madonna'nın köpeği Papa'yı ısırırsa;
- Hermafrodit bir köpek, hermafrodit bir kişiyi ısırırsa,

bu durumların hepsi de haber değeri taşımaktadır. *New York Sun'*ın editörü John B. Bogart (1848–1921) "Bir köpek bir adamı ısırdığında bu haber değildir; çünkü çok sık gerçekleşir. Ama eğer, bir adam bir köpeği ısırırsa; bu haberdir." (When a dog bites a man, that is not news, because it happens so often. But if a man bites a dog, that is news.) demiştir ve bu söz günümüzde haber değerini açıklarken sıklıkla başvurulan bir ifadedir.

O halde haberin tanımının çok keskin sınırları olmadığını, bazı nitelikleri ve öğeleri

barındıran çeşitli eylemlerin, olayların ve söylemlerin habere dönüştürülüp yayınlanabileceğini kabul etmek gerekmektedir.

Haber (news) kavramının en yaygın – ve kanımızca en akılda kalıcı - tanımı İngilizce north (kuzey), east (doğu), west (batı), south (güney) sözcüklerinin baş harfleri ile oluşan ve her yönde meydana gelen olaylar[10] biçimindeki tanımıdır. Ancak bu tanım haberin zamanı, yayınlanma nedeni, söylemi vb. haberin temel niteliğini ve öğesini kapsamamaktadır. Haberi, gerçeği birebir yansıtmaktan çok onu yeniden biçimlendirerek sunan enformasyon metnidir.

Haberin, tüketicisine – hedeflediği veya tesadüfen karşılaştığı bir olay, eylem, kişi, durum ile ilgili - enformasyon sağlamanın yanında eğlendirmek, ilgisini çekmek, kamuoyu oluşturmak veya haberin yayınından herhangi bir çıkar sağlamak için tasarlanarak yayınlanması da olasıdır.

Haber, kimi "gazetecilerin yaptıkları" biçimde mesleki üreti yönü ile değerlendirilirken, Van Djik haberi söylem yönünden değerlendirerek onu toplumun egemen söyleminin bir ürünü olarak tanımlamakta; Stuart Hall egemen söylemin haber metninde yeniden kurgulandığını; Kunelius, gazeteciliğin gerçeği anlamlandırmada önemli bir konumu olduğunu ve büyük ölçüde başka söylemleri dönüştüren bir söylem olduğunu savunmaktadır[11].

Haberin egemenlik bakımından değerlendirilmesinin nedeni hiç kuşkusuz kitle iletişim araçları ile yayınlanması, dolayısı ile yüksek bir sermaye gerektirmesi; buna ise yalnızca bazı grupların ve devletin sahip olmasıdır. Gerçekten de basın dışındaki alanlarda da faaliyeti olan büyük – ve bazısı uluslararası çaptaki - basın kuruluşlarının, alternatif bir söylem kullanmasını, haberi politik ve ekonomik ilişkilerinin önünde tutmasını beklemek pek de yerinde olmayacaktır.

Televizyonun günlük yaşama girmesi, diğer alanlarda olduğu gibi haber üretimi / tüketimi açısından da yeni içeriklerin oluşturulması gerekliliğine yol açmış, bu noktada değişen habercilik anlayışı ile *haber*den haber öyküsü (news story) türü ortaya çıkmıştır.

[10] A. Girgin, **Haber Yazmak**, s. 4.
[11] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, ss. 196–197.

2.3.1. Haber Değerlendirme

Yaşamın her anında, dünyanın her yerinde, çeşitli olaylar gelişmekte, çeşitli şeyler söylenmekte; kişiler de bunları eylemekte veya tanıklık etmektedirler. Ancak bunların hepsi haber olarak basın organlarında yer almamaktadır. Kişiler yaşadıkları veya tanıklık ettikleri bir olayın çok önemli bir haber olduğunu düşünürken, mesleğin profesyonelleri bunun haber değeri taşımadığı yargısında bulunabilmektedir. O halde haber değeri mesleki bir bilgi (knowledge) ve uygulamadır (knowhow). Ancak burada açıklığa kavuşturulması gereken önemli bir nokta, haber değeri taşıyan her olayın da haber yapılmasına olanak yoktur. Haber değeri taşıyan olay, eşikten/veya filtreden geçebilirse ancak yayın organlarında haberleşmiş biçimde metin veya görüntü olarak yer alabilecektir. Bu aşamalarda eşikte takılması olayın habercilik açısından değer taşımadığı anlamında değildir. Haberin medya-politik yapısının yayıncı kuruluşa doğrudan zarar vermesinden veya dolaylı kayıplara yol açacak olmasından kaynaklanmaktadır

2.3.1.1. Zamanlılık

Ekonomik ve politik kaygı ile beklentileri bir kenara koyup yalnızca mesleki açıdan neyin haber olabileceğine dair bir değerlendirme yaptığımızda, haberleştirilebilecek olayların şu ölçütlerle değerlendirilmesi gerekmektedir[12]:

Zamanlılık, haberleştirilecek konunun ne zaman gerçekleştiğini belirtmekte; dolayısı ile “haberin bayatlığı/tazeliği” noktalarını açıklığa kavuşturmaktadır. Bir haberin zamanlılık ölçütüne uyması için, ***yeni*** gerçekleşmiş olması; ***ani*** biçimde gerçekleşmiş olması; geçmişte gerçekleşmiş olsa da yeni durumlara yol açması, yani ***güncel*** olması veya konu ile ilgili yeni gelişmelerin yaşanması; geçmişte gerçekleşmiş olsa bile yeni bir veri aktarılmadığından ötürü sözkonusu durumun süreğen olması gerekmektedir.

[12] Kemal Aslan, **Haberim Var**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2004, s. 212.

2.3.1.2. Önemlilik

Bir konu toplumsal, ekonomik, politik, kültürel alanlarda büyük değişikliklere yol açar nitelikte veya kişilerin haberdar olmayı isteyebilecekleri günlük yaşama dair – elektrik kesintisi uyarı, hava sıcaklılarında beklenen ani artış, yeni yürürlüğe konulacak bir yasa vb. - olayları kapsamakta ise bu konular önemlilik ölçütüne uymaktadır[13].

Hangi konunun önemli olduğuna bu durumda gazeteciler tarafından karar verilmekte; bu ise zamanlılık ölçütü kadar kesin ve keskin sınırlarla çizilememektedir. Önemlilik geniş bir kitleyi ilgilendirebilecek olayları olduğu kadar, daha dar bir kitleyi daha etkin biçimde etkileyebilecek olayları da kapsamaktadır. Burada önemliliğin temel ölçütü, haberin yayınlanacağı yayın organının genel eğilimi ve/veya hedef kitlesi bakımından taşıdığı anlam olacaktır.

Köpek ile adam örneğine ürettiğimiz alternatif durumlardan kuduz bir köpeğin adamı ısırması bu açıdan önemli haberdir. Şöyle ki, kuduz bir köpek, örneğin İstanbul Bakırköy'de bir adamı ısırmışsa; bölgede başka köpeklerin de kuduz olması olasılığının yüksek olması ve bölgede yaşayanların bu konuda tedbirli davranması gerekliliğinin yanı sıra, bölgede kısa zaman içinde ısırılmış ancak kuduz artık görülen bir hastalık olmadığı için ihmalkâr davranarak sağlık kuruluşlarına başvurmamış başka kişilerin de bulunabileceği göz önüne alınarak bu kimseler durumdan haberdar edilmekte ve önlem almaları sağlanmaktadır.

Önemlilik ölçütü ile oluşturulan haberler, enformasyon değeri önplana çıkartılan haberlerdir.

2.3.1.3. İlginçlik – İnsani İlgi

Kişileri günlük yaşamların sıradanlıklarından biraz olsun arındırıp gülümsetebilecek, şaşırtabilecek, üzebilecek, kızdırabilecek haberler ilginçlik niteliği taşımaktadır. "Günümüzde kişilerin ilgisi sempati, duygu, seks, gelişme, yaş, uyumsuzluk, çelişki, olumsuzluk, çatışma, drama, alışılmadık çıkış, gerilim, heyecan, romantizm, bilim,

[13] A. Girgin, **Haber Yazmak**, s. 14.

hayvanlar dünyası, macera, riziko gibi alanlarda yoğunlaşmaktadır."[14] Girgin'in bu saptamasındaki konular, ağırlıkla gazetelerin üçüncü sayfalarında ve hafta sonu eklerinde; televizyonlarda haber öyküsü biçimine uygun olmakla birlikte, bunların yayın organında nasıl yer alacakları yine kuruluşun yayın politikasına ve hedef kitlesine bağlıdır.

Köpek ve adam örneği ile ilgili sunduğumuz "herhangi bir köpeğin Madonna'yı ısırması", "Madonna'nın köpeğinin Papa'yı ısırması", hermafrodit bir köpeğin, hermafrodit bir kişiyi ısırması" ilginçlik ölçütlerine sahip durumlardır.

2.3.2. Haberin Öğeleri/ 6N 1K

Bir haberin metinsel/söylem özellikleri dışında kapsaması gereken 7 temel öğe [15]vardır. Haberin kapsaması gereken bu öğeler, içeriğin tam olmasını sağlamakta; tüm öğeleri içermeyen haberler birebir haberin doğruluğunu göstermese – ve haberin doğrulatılması başka aşamaları gerektirse - de haber tüketicisinin metni algılaması için gereken bir dizi bağlamsal örgendir[16].

Tüm haberlerde bu öğelerin hepsi yer almamakta veya alamamaktadır. Bunun nedenlerinden biri bazı öğelere ulaşılamaması olabileceği gibi, bazen de bu öğelerin açıklanmasının haberde işlenen konu, kişi, olaya verebileceği zarardır. Dolayısıyla metinde bir bilgi gediği (knowledge gap) oluşmakta; bunun sonucu olarak da dezenformasyon ve mizenformasyon üretilmektedir.

6N 1K şöyle sıralanmaktadır[17]:

- Kim: "kim yaptı", "kim dedi" sorularının yanıtıdır. Habere konu olan olayın, durumun ortaya çıkmasını eyleyen kişidir.
- Ne: "ne oldu", "ne dedi" sorularının yanıtıdır. Habere konu olan olay veya durumdur.

[14] **A.e**., s. 13.
[15] K. Aslan, **Haberim Var,** s. 105.
[16] A. Girgin, **Haber Yazmak**, Der Yayınları, İstanbul, 2002, s. 51.
[17] K. Aslan, **Haberim Var,** s. 105

- Ne zaman: “ne zaman oldu”, “ne zaman dedi” sorularının yanıtıdır. Haberin konusunun gerçekleştiği anı, gelişim sürecini ve sonuçlanmasını kapsamaktadır.
- Nerede: habere konu olan olayın nerede olduğunu belirten “nerede oldu” sorusuna yanıttır.
- Nasıl: “nasıl oldu”, “durumu” nasıl gibi haber konusunun gerçekleşme biçimine dair verileri içeren yanıttır.
- Neden: habere konu olan olayın veya durumun ortaya çıkmasına neden olan koşulları yanıtlayan “neden oldu”, “neden olacak” sorusunun kapsamıdır.
- Nereden: 5N 1K’ya en son eklenen öğe olan neredenin eylem ve söylem haberlerindeki kullanımı birbirinden farklıdır. Eylem haberinde habere konu olan olayın hareket yönünü belirten “nereden – nereye” sorusuna yanıt iken; söylem haberlerinde kaynağın geliş noktasını belirtmektedir. Habere konu olan olayın veya durumun nereden öğrenildiği de bu öğe tarafından karşılanabilmektedir.

2.3.3. Haber Toplama

Gazetecinin temel üretisi olan haberin en önemli aşaması haber toplama sürecidir. Bunun için gazetecinin gerek deneyim, gerekse yeteneği ile neyin haber olduğuna karar vererek bu doğrultuda veri toplama sürecine girişmektedir. “Haber toplama yönünden gazeteci nerede haber olabilecek enformasyon bulacağını, neyi ve kimi göreceğini, topladıklarını nasıl ayırıp değerlendireceğini bilmelidir.”[18]

Haber toplama, yalnızca istihbarat toplamakla sınırlı bir süreç değildir; gazetecinin daha önce haber kaynaklarına erişme ve güven içinde bir ilişki kurma ortamı hazırlamayı ve haber değeri taşıyan bir durum gerçekleştiğinde kendisine haber verecek kişilerle profesyonel ilişki kurmayı başarmasını da gerektirir.

İstihbarat haber toplamada önemli bir süreçtir; hangi amaçla olursa olsun, her yerde, herkesten, her zaman, her şeyin[19] öğrenilebilmesi olasıdır. Dolayısı ile bir

[18] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, s. 229.
[19] Niyazi Tılısbık, Özdemir Akbal, **İstihbarat ve Türkiye**, NKM Yayınları, Mart 2006, Konya, s. 32.

gazetecinin her an, herhangi bir konuda, herhangi birinden, herhangi bir bilgi edinmesi gerektiğini düşünerek insanlarla iletişim kurması veya habere dönüştürülebilecek materyalin bulunmasının olası olduğu yerlerde bulunması gerekir. Gerçekleşmesi beklenen bir olay ile ilgili haber toplayan gazeteci, proaktif davranarak olay yerinde bulunmayı tercih edebilirken; eylem veya söylem yapıldıktan sonra harekete geçmesi de olasıdır[20].

Haber toplama, kaynak güvenilirliği konusunun da onaylanması/onaylatılması gereken süreçtir. Gazeteci, kendisine aktarılan verinin/bilginin doğru, eksiksiz veya güdümlü olup olmadığını araştırmak zorundadır. Bu yüzden toplanan her veriye/bilgiye bir ölçüde kuşkuyla bakmalı, tek kaynaktan yetinmeyerek başka kaynaklardan da bunun doğruluğunu denetlemelidir. Bunun için olaya dahil veya sözkonusu duruma tanıklık eden bir başka – canlı - kaynağa başvurarak olayla ilgili sorular sormalı, (double check) yapmalıdır. Eğer veri/bilgi sağlanan kaynak kişi değil de, bülten, gazete, haber ajansı, televizyon programı vb. iletişim aracından edinilmiş ise, bu bilginin doğruluğu sözkonusu bilgiye sahip olması olası diğer kişilere onaylatılmalı veya diğer yayın organlarınca yayınlanan iletiler ile karşılaştırılmalıdır.

Haber toplamanın maliyetinin yüksek oluşu gazetelerin belli grup, kuruluş ve kişilerden elde ettikleri potansiyel haberleri kullanmasına yol açmakta, bu da haber ajanslarının ve halkla ilişkiler ajanslarının önem kazanmasını[21] sağlamaktadır.

2.3.4. Haberleştirme Süreci

Gazeteci haberini toplayıp doğruluğunu denetledikten sonra, haber metnini oluşturmaya başlamaktadır. Bu aşamada haber diline büyük önem verilmeli, haberin sade, kesin, canlı, açık bir dille; özgün ve doğru[22] bir biçimde yazılmalıdır. Haberin anlaşılamaması durumunda, haberi yazan gazetecinin 3 temel hatası şöyle sıralanmaktadır[23]:

[20] Kemal Aslan, **Değişen Teknolojiler ve Habercilikte İstihbarat**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2008, s. 89, 92
[21] John O'Neil, "Piyasada Gazetecilik Yapmak", **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev. Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı, 1998, İstanbul, s. 43.
[22] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, s. 259.
[23] A. Girgin, **Haber Yazmak**, s. 16.

- İlettiği bilgilerden çok etkilenmesinden ötürü, her şeyi bir solukta ve gelişi güzel aktarabilmektedir.
- Haberleştirdiği konudan hiçbir biçimde etkilenmediği halde bunu haberleştirmesi gerekmektedir.
- Dil yetisi veya eğitim düzeyinden ötürü, metni oluştururken düzgün ifade kullanamamıştır.

Saussure'e göre dil, yapısalcı bir araçtır ve söyleme (bireyselleştirilmiş söze) olanak tanıyan uzlaşımsal bir kurumdur.[24] Dünyayı algılama aracı olduğundan, kişiler olayları veya kişileri dil ile ortaya konulan kavram ve sözcüklerle nitelemekte, tanımlamakta ve değerlendirmektedir. Sonuçta kişi alımladığı her şeyi dil üzerinde yorumlayıp algılamakta; böylelikle dil, kişinin dil ile yapılan ***dolayım*** ile, dünyayı - ve kendisini - değerlendirdiği uzlaşımsal bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada özünde gerçekten yeni bir gerçeklik üretilmektedir. Metni oluştururken ve/veya fotoğraf, görüntü ve ses ile birleştirip sunarken, tüketicinin haberi olduğundan farklı biçimde algılamasına neden olacak bir kurgudan kaçınılmalıdır.

Düşünülüp alımlayıcıya aktarılmak üzere tasarlanan her türlü enformasyon, artık hamlıktan çıkmış, bir kurgusal üretiye dönüşmüştür. Haber değeri taşıdığı düşünülen olayın metninin haberleştirme sürecinde dolayımlandıktan sonra tüketiciye sunulmak üzere yeniden üretilmesi süreci ise, ***eşik bekçiliği***dir.

Günlük yaşantımızda da karşımızdakine bir şey anlatmak istediğimizde, bunu anlatıp anlatmamaya veya ne biçimde anlatacağımıza karar vermemizi sağlayan düşünce düzeneği olan eşik bekçiliği, hangi alanda kullanılırsa kullanılsın, bir özdenetim/özsansür zinciridir. Özünde psikoloji profesörü Kurt Lewin tarafından ev halkına ulaşan yiyeceklerin hangi aşamalardan geçerek masaya ulaştığına dair bir psikoloji kuramı olarak geliştirilen eşik bekçiliği, 1950'de D. M. White tarafından gazetede haber aktarımı sürecine uyarlanmıştır. White'ın modeline göre eşik bekçiliği haber kaynağında bulunan çok sayıdaki haberin kapılardan geçerken –

[24] Saffet Murat Tuna, **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, 4. Baskı, İstanbul, Kanat Kitap, Mart 2007, s. 151.

gazete çalışanlarının denetiminden - sayılarının azalması ve tüketiciye ulaşana kadar bazı haberlerin elenmesi ile gerçekleşmektedir[25].

Toplama sürecini izleyen, dolayımlayarak yeni bir gerçekliğe kavuşturulan haberin gazetede yayınlanacak ise kaçıncı sayfada, hangi boyutta, fotoğraflı veya fotoğrafsız kullanılacağı; televizyonda ve radyoda yayınlanacak ise kaçıncı haber olarak, kaç dakika/saniye yayınlanacağı, haberin sunumu, eşik bekçiliğinin bir sonraki zinciridir.

2.3.5. Haber Sunumu

Haberleştirme sonrasında haberin yayınlanacağı yayın organında nasıl yer alacağının belirlendiği aşamadır. Burada haber, sözkonusu yayın organının yayın politikası, hedef kitlesi, haberi yayınlamasındaki amaç ve beklenti doğrultusunda haber tüketicisine sunulmaktadır. Sunulmayıp eşikte takılan haberler ise, sözkonusu yayın organı aracılığıyla habere ulaşmayı yeğleyen haber tüketicisine ulaşamamaktadır. (Alternatif medyanın gerekliliği de böylelikle doğmaktadır.)

Haberin sunumunda ilk göze çarpan, haberin hangi önem düzeyinde aktarıldığıdır. Gazetede haberler, önem sırasına göre, manşette, sürmanşette-birinci sayfada yer almakta; tematik haberler ise iç sayfalarda kendilerine ayrılmış alanlarda yayınlanmaktadır. Televizyonda en çok önem verilen haberlere bültende ilk sıralarda – ve diğerlerine oranla uzun bir süre zarfında - yer verilmekte, bazı haberler ise yalnızca sunucu tarafından okunarak iletilmektedir. Radyoda görüntü olanağı olmadığından ve haberlerin çok kısa ve öz olarak verilmesi gerektiğinden, önem sırası bültenin ilk haberinden sonuncusuna doğru gitmektedir. Radyo haberlerinde önem verilen bir haberde olayın gerçekleşme anına/söylemin yapılma anına ait kayıtlar da verilebilmektedir. Radyo ve televizyonda ani ve önemli gelişmeler yayın akışı kesilerek “son dakika” haberi olarak alımlayıcıya aktarılabilmektedir.

İnternet haberciliğinde önem verilen haber, yayınlanacağı sitenin site düzenine bağlı olarak ilk sırada, düz gazete mizanpajına benzer bir biçimde aktarılabileceği gibi,

[25] Mcquail D., S. Windahl, **İletişim Modelleri**, İmge Kitabevi, Çev. Konca Yumlu, 2. baskı, Ankara, 2005, ss. 209–210.

haber için özel hazırlanmış reklam bandına* (banner) tıklayarak da habere ulaşılabilmektedir. Gazetelerin internette yayın yapan siteleri, kağıt gazeteden farklı olarak değişik bir içerik sunmakta, günlük haber akışına göre önemli sayılabilecek haberler ana sayfada yerlerini alırken, o kadar önemli olmayan haberlere "son dakika" sekmesinden ulaşılabilmektedir.

2.4. Genel Yayın Çizgisine Göre Gazetecilik Türleri

Gazetecilik türleri yayın en temel hatları ile anaakım ve fikir gazeteciliği olarak ikiye ayrılmaktadır. Temeli fikir yaymak olan fikir gazeteciliği ile kitlenin genel eğilimine yönelik haber üretimi/yayımı yapan anaakım gazetecilik konu seçiminin yanı sıra, kullanılan üslup, gazeteler için fotoğraf/televizyon için görüntü kullanımı, gazeteler için mizanpaj gibi noktalarda birbirinden çok ayrı noktalarda haber sunumu yapabilmektedir.

2.4.1. Anaakım Gazetecilik

Teknolojik altyapı gerektirdiğinden kitle iletişimi yapmak büyük sermaye gerektiren bir iştir. Kitle iletişimi kamu yararı gözeten ama ticari boyutu da olan bir işletmecilik türü olarak değerlendirilmeli; bu doğrultuda işletmecinin yaptığı yüksek harcamaları karşılamanın yanı sıra kâr amacı güttüğü göz önünde bulundurulmalıdır. Gazete, televizyon ve radyo kanallarının; hatta internette yayınlanan sitelerin temel gelir kaynağının reklam olduğunu göz önünde bulundurmamız gerekmektedir. Sözkonusu yayın organının reklam alabilmesi ise seslendiği kitlenin genişliği ile doğrudan bağıntılıdır. Yayın yapılan kitlenin genişliği kadar genel eğilimi de alınan reklamların türlerinde ve reklam veren markaların tercihinde büyük öneme sahiptir. Dolayısı ile bir yayın kuruluşu, yayın politikasını oluştururken öncelikle bu konuları göz önünde bulunduracaktır.

Gazetecilik de yayıncılık türüdür ve bu işi yapan her kuruluşun kâr hedefi yadsınmamalıdır. Ancak diğer türlere göre enformatik yönü ve kamu yararı önplanda tutularak, sosyal sorumluluk doğrultusunda bir yayıncılık gözetilmesi gerekmektedir.

* Reklam bandı: İnternet ortamında, sitelerde yayınlanan, içinde metinin yanı sıra görüntü öğeleri de içeren, ve sitede yayınlanması için belirli bir bedel ödenen küçük reklam kutusu

Anaakım gazeteciliğin eleştirilmesinin temelinde yatan reklam alması değil; reklam geliri edinmek ve bağlı bulunduğu holdingin patronun diğer basın dışı kuruluşlarının ekonomik-politik bağlantılarını korumak; hatta güçlendirmek için haber seçiminde bu çevrelerin – en azından belli bir düzeyden fazla - eleştirildiği veya herhangi bir olumsuz durumun işlendiği haberin yayınlanmaması, böylelikle bir gazetenin temel görevi olan haber verme işlevinin göz ardı edilmesidir.

Kitle gazeteciliği olarak da tanımlanan anaakım gazetecilik, haberde eğlence öğesinin önplanda tutulduğu habereğlence tarzı haberlere sıklıkla yer verildiği gazetecilik tarzıdır.

2.4.2. Fikir Gazeteciliği

Geniş kitlelere seslenmese de, fikir gazeteciliği kendine özgü bir hedef kitlesine yönelik yayın yapmaktadır. "Fikir gazetelerinin yapmak istedikleri arasında ise haberleri yorumlayarak, açıklayarak değerlendirme önde gelmektedir. Ayrıca, haberleri derinliğine, ayrıntılarına inerek, zaman zaman neden ve niçinini soruşturarak vermeyi de uygun görür."[26] Fikir gazeteciliğini, kitle gazetelerinden ayıran önemli bir nokta da işlenilen konuların ciddiyetinin yanı sıra haberlerin kitle gazeteciliğindekinin aksine ciddi biçimde işlenmesi, kullanılan dil ve üslup özellikleridir.

Fikir gazeteciliği habereğlence içermemekte, anaakım meydanın gündeminde yer alanın ötesinde, "ağır konular"ın işlendiği gazetecilik türüdür. Fikir gazeteciliği yapılan gazeteler, mizanpaj açısından anaakım gazetelere oranla daha az renkli olmasının yanı sıra, sayfa sütun düzeni de farklı olabilmektedir. Uzun zamanda – ve belki de tekrarlarla - okunmasının gerekliliği fikir gazeteciliğinin çoğunlukla dergi yayıncılığı ile yapılmasını da beraberinde getirmektedir. Televizyonda fikir gazeteciliğinde yapılan programlar, daha çok açık oturum ve tartışma programları biçemindedir. Dinamik görüntüler irdelenen konunun anlaşılması için yayınlanabilmekte, program görüntülerinin genelinde sunucular ve konuklar yer almaktadır.

[26] O. Tokgöz, **Temel Gazetecilik**, s. 371.

Konusuna göre konunun uzmanları fikir gazeteciliği yapabilmekte; editoryal süreçten geçirilen metinler, haber dili ve habercilik biçimleri içinde kullanılmakta; profesyonel ürün niteliği taşımaktadır.

2.4.3. Alternatif Gazetecilik Yaklaşımı

Fikir gazeteciliği, anaakım gazetecilik ile karşılaştırıldığında daha dar bir kitleye yönelik olarak ve görece daha az ticari kaygılarla yapılmaktadır. Ancak fikir gazeteciliği de bir açıdan toplumda genel geçer kavramlar ve kapsamların dışına çıkamamakta veya çıkmamaktadır. Bu da alternatif gazetecilik yaklaşımına temel sağlamaktadır.

Alternatif gazetecilik, gerek anaakım gazetecilikte gerekse fikir gazeteciliğinde, kendilerine pek yer verilmeyen alt gruplar tarafından çıkartılan gazete, dergi ve yayınlanan internet siteleri üzerinden yapılmaktadır. Altkültür olarak da tanımlanabilen çeşitli etnik ve dini gruplar, feminist akımlar, çeşitli düşünce ile ideoloji akımlarını benimseyen gruplar, farklı cinsel tercihleri olanların vb. gruplar kendileri arasında iletişim kurmak, kendilerini, düşüncelerini eylemlerini diğerlerine tanıtmak için kendilerinden haberler yayınlamaktadır. Dış bir destek olmadıkça düşük sermaye ile çıkartılan bu tür yayınlar, çeşitli grupların propaganda aracı olarak da kullanılmakta; aktivist gruplar sosyal duyarlılık oluşturmak için alternatif gazetecilik yapmaktadır. Alternatif gazeteciliğin irdelediği konular, bünyesinde yayınlanmakta olduğu grubun – veya ait olduğu kişinin/kişilerin - genel tutumuna, kuruluş amacına ve gündemine bağlıdır.

Kişi, kuruluş veya grupların eylem ile söylemlerine dair açıklamaları içeren metinler basın duyurusu olarak tanımlanmaktadır[27]. Alternatif yayın organlarındaki haberler, özünde ilgili kişi veya grubun eylemleri veya çeşitli konular ile ilgili düşüncelerini açıklamakta; aynı zamanda haber kaynağı da olan bu kişi veya grupları olumlayıcı nitelikte haberler de yayınlanmaktadır. Bu nedenle aynı zamanda birer haber kaynağı konumunda olan alternatif yayın organlarının basın duyurusu niteliğinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

[27] K. Aslan, **Değişen Teknolojiler ve Habercilikte İstihbarat**, s. 150.

Alternatif yayın organlarını yayınlayanlar, profesyonel gazeteciler olmadıkları için, konu ile ilgili temel eğitimleri yok ise, bu metinleri profesyonel haber dili kullanarak değil, kendilerini ifade ettikleri gibi oluşturmaktadır. Genellikle ciddi bir editoryal süreçten geçmeyen bu yazılar, profesyonel ürün niteliğinde değildir. Ancak yıllardır tükettikleri haberleri bu kez kendisi üreten bu kişilerin, örneklerden öğrendikleri gibi haber metinlerini oluşturmalarını ve sayfa tasarımını yapmaları olasıdır.

Alternatif gazetecilik sivil toplum örgütleri, etnik gruplar, ideolojik gruplar, altkültürler, düşünce akımları, dernek ve vakıflar tarafından –yani küçük topluluklar - tarafından yapılabileceği gibi, bireysel etkinlik olarak da gerçekleştirilebilmekte; dolayısıyla yurttaş gazeteciliğini de kapsamaktadır.

2.5. Yurttaş Gazeteciliği

Daha önceden dinleyici/alımlayıcı (audience) olarak tanımlanan kişiler birbirilerini haberdar etmek için basın araçlarını kendi hakimiyetlerinde kullandıklarında, bu yurttaş gazeteciliği olarak tanımlanmaktadır[28]. Biraz daha açmamız gerekirse, yurttaş gazeteciliği, kurumlara veya gruplara bağlı olmadan, bir kişinin demek istediğini kendi kitle iletişim aracından yayınlamasıdır. Hiç kuşkusuz gazete, dergi, radyo ve özellikle televizyon sermaye gerektiren kitle iletişim araçlarıdır. Dolayısıyla kişilerin kendilerine ait araçlarının bulunması internetin günlük yaşamda yaygınlaşması ile olanaklı bir duruma gelmiştir. Şöyle ki, internet üzerinden bir kişinin kendine ait bir site üzerinden yayın yapabilmesi için internet alanı adı (domain name) ve küçük bir internet alanı (web space) alması, internete erişebileceği bir bilgisayarı ile internet bağlantısı ve en temel bazda zengin metin kodlama dili (html) bilgisinin olması yeterlidir. Üstelik son yıllarda kişilerin kendilerine özel internet alanı satın almadan yayın yapabilecekleri weblog/blog sistemi de ücretsiz olarak yaygınlıkla kullanılmaktadır. Gerek internet sitelerinde, gerekse bloglarda metnin yanı sıra, ses ve görüntü dosyaları da yayınlanabilmekte; yine internetin araçsal özellikleri ile site/blog sahibi ile okuyucu veya okuyucuların kendi

[28] Jay Rosen, "If Bloggers Had No Ethics Blogging Would Have Failed, But it didn't. So Let's Get a Clue", (Çevrimiçi), http://journalism.nyu.edu/pubzone/weblogs/pressthink/2008/09/18/because_we_have.html, 22 Nisan 2009.

aralarında ileti gönderebilmesi, bazı durumlarda buradan kurulan iletişimin etkileşimli iletişime dönüşmesi de olasıdır.

Ülkemizde internetin günlük yaşamda kullanılması ile birlikte, basılı gazeteler de birer birer internetten yayınlarını okurlarına sunmaya başlamış; böylelikle internet gazetesi örnekleri karşımıza çıkmıştır. Önceleri yalnızca basılı gazetedeki içeriğin birebir yayınlandığı bu sitelerde, zaman içinde yalnızca internet üzerinde yayınlanmak üzere özel olarak hazırlanan içerik de eklenmiştir.

Yurttaş gazeteciliği (***citizen journalism***) ile yurttaş dolayımlı gazetecilik (***civic journalism***) arasındaki farkların ortaya konulması, her ikisi de benzer temellerden kaynaklansa da uygulanmasındaki ve yayınlanmasındaki farklı boyutlarda gerçekleştirilen alternatif gazetecilik türlerinin özdeki ayrımlarının anlaşılması açısından yararlı olacak ve ülkemizde son zamanlarda yaygınlaşan okuyucu katılımlı gazeteciliğin hangi türde yer aldığının anlaşılmasını sağlayacaktır.

Yurttaş gazeteciliği, hiç kuşkusuz internetin günlük yaşama girmesi ve internet üzerinden bedel ödemeden veya çok düşük bir bedel karşılığı bireysel kullanıcıların "kendi gazeteleri"ni yayınlama olanağı bulması ile uygulanabilir olmuştur. Yurttaş gazeteciliğinin ilk ses getiren faaliyeti 1999'da ABD'de Seatle'da yapılan Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konferansı'nı protesto etmek için yapılan eylemlerin haberlerinin ve görüntülerinin Indimedia portalında yayınlanması olmuştur**.** Yurttaş gazeteciliğinin tüm dünyaya ulaşabildiği ilk olay ise yine ABD'de 11 Eylül 2001'de yaşanan terör olayıdır. Bu olayın tanıkları kaydettikleri görüntüleri, çektikleri fotoğrafları ve olayı kendi ağızları ile bloglarında yayınlamışlar; böylelikle olayın büyüklüğü ve yaşananların dehşeti tüm dünyaya aktarılmıştır. Yurttaş gazeteciliği ile ilgili ikinci olay ise Irak Savaşı sırasında, Iraklı blog yazarlarının savaşın televizyonlarda ve gazetelerde aktarılmayan yönünü fotoğraf ve kişisel tanıklıklarla tüm dünyaya duyurabilmeleridir. Bunu 2004 sonlarında Güney Asya'da yaşanan tusunami ve ABD'de 2005'te yaşanan Katrina ve Rita fırtınalarına tanıklık edenlerin izlenimlerini, olaylarla ilgili çektikleri fotoğrafları yayınlamaları izlemiştir [29].

[29] J.D. Lasica, "What is Participatory Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html, 22 Nisan 2009.

Öne çıkan örneklerden anlaşıldığı üzere yurttaş gazeteciliğinin ortaya çıkması ve tanınır olması, çatışma, savaş ve felaket koşulları altında olmuştur. Bu durumlarda anaakım medyada henüz yayınlanmamış ve belki de hiç yayınlanmayacak olan durumlar, gerek eylemci gerekse tanık olarak olayların içinde yer alan kişiler tarafından kaydedilen görüntüler ve olayla ilgili bilgiler buralardan duyurulmakta ve böylelikle bölgesel veya küresel nitelikteki bu olaylar internet teknolojisinin hızı ve internete ulaşabilen kitlenin genişliği sayesinde bir anda tüm dünyaya yeni bir gündem konusu sunmaktadır. Sözkonusu olayların hepsi, ani olarak ortaya çıkan, geniş kitleyi etkileyen, birebir etkilemediği kitlenin ise ilgini çeken veya konu ile ilgili enformasyon edinmek isteyeceği nitelikteki, haber değeri çok yüksek olaylardır.

Haber kavramını açıklarken Bogart'ın haber değeri tanımlamasının eksik olduğunu bazı alternatif durumlar üzerinden irdelemiştik. Burada saydığımız alternatif durumların hepsinde de, bir yerde rastlantı sonucu bulunan bir görgü tanığının, olay gerçekleştiğinde toplayabileceği enformasyonu ve/veya yanında bulunan kaydedici cihaz sayesinde kaydetmiş olduğu olayla ilgili görüntü ve ses kayıtlarını kendine ait internet sitesinde/blogda yayınlaması olasıdır. Eskiden haber kaynağı hiyerarşisinin alt sıralarında bulunan veya kaydettikleri görüntü ancak "amatör kamera görüntüsü" olduğu belirtilerek kendi adları anılmadan yayınlanabilme olanağı bulan sıradan kişileri günümüz koşullarında birer yurttaş gazeteci adayı olarak görmemiz yanlış olmayacaktır.

2.5.1. Yurttaş Gazeteciliği (Citizen Journalism) ile Yurttaş Dolayımlı Gazetecilik (Civic Journalism) Farkı

1990'ların ortalarında ortaya çıkmaya başlayan alternatif gazetecilik yaklaşımlarından olan yurttaş gazeteciliğinin ve yurttaş dolayımlı gazetecilik özünde, anaakım gazeteciliğin, bir iş olarak uygulayan haberciliğin hiyerarşik, seçkinci merkezli kavramlarına karşı çıkılmakta; eşitlikçi bir gazetecilik anlayışının ortaya konulmasını savunulmaktadır[30]. Bu iki türün temelindeki en belirgin uygulama, yurttaş dolayımlı gazetecilik – bazı durumlarda gazeteci olmayan yurttaşların katkıları ile - profesyonel gazeteciler tarafından yapılırken, yurttaş gazeteciliği gazeteci olmayan kişiler tarafından yapılmaktadır. Yurttaş dolayımlı gazetecilik,

[30] Chris Atton, "What is Alternative' Journalism", **Journalism,** Vol. 4 (3), p. 268.

gazetecilik teknikleri kullanılarak gazetecilik felsefesi ve değerleri doğrultusunda, haberleri aktarmanın ötesinde, toplum yaşantısını etkilemeyi de hedeflemektedir[31]. Bu yönü ile değerlendirildiğinde, yurttaş dolayımlı gazeteciliğin özünde kamuoyu ve bilinç oluşturma amacını güttüğünü sonucuna da varılması olasıdır.

Yurttaş gazeteciliği, haber üretim sürecinde en altta olan – ve haber kaynağı olarak en az değer taşıyan - görgü tanıklarının kendi araçları üzerinden kendi yayınlarını yapabilmesini, kendi düşünce ve bilgilerini ifade edebilmesini sağlamaktadır. Yurttaş gazeteciliği kavramının 1990'larda ortaya çıkan yeni bir olgu olduğuna değinmiştik. Yalnız burada yurttaş gazeteciliğinin ilk uygulamalarının neler olduğunu göz ardı etmemelidir. Şöyle ki, yurttaş gazeteciliği, haber metni üretimi bakımından yeni bir kavram olmakla birlikte, olay anında olay yerinde fotoğraf makinesi ve kamerası ile bulunan kişilerin kaydettikleri görüntüler haberlerde yer almış; hatta tarihte büyük yer kaplayan bazı olaylar olay yerinde tesadüfen bulunan kişiler tarafından görüntülenerek haber tüketicisine ulaştırılmıştır. ***Yurttaş foto muhabirliği*** olarak adlandırılan bu eylemin en belirgin ilk örneği, ABD Başkanı John F. Kennedy'nin Dallas gezisi sırasında yaşamını yitirdiği suikastı görüntüleyen Abraham Zapruder'in, bu görüntüleri o zaman 150 bin dolar karşılığında Life dergisine satması[32] olarak tarihe geçmiştir. Amatör kamera olarak da tanımlanan bu tür eylemler, haber bültenlerinin ve gazetelerin görüntü kaynağı olarak kullanılmış, halen de kullanılmaktadır. Ancak günümüzde internet kullanımının yaygınlaşması, fotoğraf makinesi, kamera cihazı, ses kayıt aleti gibi araçların – görece olarak fiyatlarının düşerek - daha kolay alınabilir olması, cep telefonlarının fotoğraf makinesi, kamera ve ses kayıt cihazı özellikleri ile donatılması sayesinde, haber değeri taşıyan bir olay olduğunda, orada bulunan kişilerin yanlarındaki günlük yaşamlarının bir parçası haline gelen cep telefonları ile bunun görüntülerini kaydetmesi olanaklı hale gelmiştir. Böylelikle önceleri amatör kamera görüntüsü olarak anaakım gazetelerde ve televizyondaki haber bültenlerinde yer alan bu görüntüleri kaydeden yurttaşlar, bunları Youtube, Dailymotion, Flicker gibi görüntü ve fotoğraf paylaşım sitelerinde veya kendilerine ait bloglarda haber metni de oluşturarak yayınlayabilmektedir.

[31] "Doing Civic Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pewcenter.org/doingcj/index.html, 23 Mayıs 2009.
[32] Jerry Organ, "The Zapruder Film", (Çevrimiçi), http://mcadams.posc.mu.edu/organ2.htm, 11 Mayıs 2009.

Yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik arasındaki temel ayırımı; yurttaş dolayımlı gazetecilikte "gazeteci" ile "yurttaş" arasında, yurttaşın sesine yer veren ve onun haber üretimine katkısını sağlayan – muhabirinden editörüne kadar tüm- gazeteciler, haberleştirme sürecinde bu kişilerin fikirlerini veya ürettikleri metinleri editoryal denetimden geçirirken düzenlemeler yapmakta, kullandıkları ifadeleri gerekli görmeleri halinde gazetecilik diline dönüştürmesi[33]; ancak yurttaş gazeteciliğinde bu süreç yaşanmaması olarak kısaca tanımlamamız olasıdır

Yurttaş gazeteciliği kuramı üzerine çalışan Jay Rosen, isteyen herkesin basın araçlarına sahip olabilmesi ile (haber) üretiminin değiştiğini; basının yanı sıra ***basın küresi*** olarak tanımladığı açık düzeneğin oluştuğunu ileri sürmektedir. Geleneksel basında bir yazının yayınlanabilmesi için dikey engelleri aşması gerektiğini söyleyen Rosen, açık düzeneklerde ise engellerin yatayda olduğunu belirtmektedir. Şöyle ki, bir gazete, dergi gibi basılı kitle iletişim araçlarında bir yazının okuruna ulaşması için belirli bir editoryal süreçten geçmesi gerekmektedir. Bu süreçten geçen yazı ilgili araçta basılır ve yayımlanır. Oysa internette yayınlanan bir yazının okura ulaşması, sözkonusu yazıyı okuyanların bunlardan arkadaşlarını haberdar etmesi, (kendi blog veya sitelerinde) bu yazılara bağlantı vermesi, bu yazıları sık kullanılanlara eklemesi, bu yazıları kendilerine ait alanlarda tartışmaları ve bunlarla ilgili yorumlar yazmaları ile mümkün olabilmektedir[34].

Rosen'ın geleneksel basın ile ilişkilendirdiği dikey filtreleme süreci, eşik bekçiliği sürecidir. Basın küresindeki yatay filtreleme sürecinin aşılması ise ancak yayınlanan yazı, fotoğraf veya görüntünün, ulaşabildiği kitle tarafından beğenilme, ilginç bulunma, karşı çıkılma vb. nedenlerden ötürü paylaşılarak yaygınlaştırılmasına bağlıdır.

2.5.2. Yurttaş Gazeteci

Teknolojinin sağladığı ortamların ortaya çıkması ve bu ortamların kişilerin neyi, nasıl yapabileceklerini yeniden tasarlayarak, kitle iletişimini kullanmaları sonucu, profesyonel olmayan amaçlarla, mesleği gazetecilik olmayan kişilerin – ortamın

[33] Sara Platon, Mark Deuze, "Indymedia Journalism", **Journalism**, 2003, 4, p. 340.
[34] Jay Rosen, "If Bloggers Had No Ethics Blogging Would Have Failed, But it didn't . So Let's Get a Clue",.

sağladığı kolaylıklardan ötürü - internetteki görüntü ve fotoğraf paylaşım siteleri ile bloglarda kendi ürettikleri içerikleri yayınlamaları suretiyle gerçekleştirilen yeni bir gazetecilik türü olan yurttaş gazeteci kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Yurttaş gazeteciyi, habercilik tekniklerini bilmeden/kullanmadan, dolayısıyla yayınladığı fotoğraf, görüntü ve/veya iletiyi haberleştirmeden; ancak haber verme amacı ile yayınlayan duyarlı kişiler olarak tanımlayabiliriz.

Yurttaş gazetecinin daha kapsamlı anlaşılması için yurttaş kavramını açmamız yerinde olacaktır. Yurttaş en basit tanımı ile (Yunan site devletlerinde) bir siteye ait olan ve toprakları üzerinde site haklarından yararlanma yetkisine sahip kimse, (Fransız Devrimi sonrasında ise) cumhuriyet rejimiyle yönetilen bir ülkenin yurttaşlık görev ve haklarına sahip olduğu kabul edilen bireydir[35]. Birey olarak kabul edilen yurttaş kavramının gelişimi ise Fransız ve Amerikan Devrimlerini izleyen iki yüzyıl içinde yapılmıştır. Bu tanımlamalarda ağırlıklı olarak yine – oy kullanma, politika yapabilme gibi temel - politik haklar önplana çıkartılmıştır. Literatür taramasında açıkça görüleceği üzere yurttaşlık kavramının genellikle 18. yüzyılda Fransız devrimleri sırasında medeni hakların arayışı ile geliştiği savunulmaktadır. Ancak 20. yüzyıldaki küreselleşme süreci sonrası ulus devlet kavramının değişmesi ve bu süreçte medyanın da küreselleştirmedeki etkisi ile yurttaşlık, salt politik ve hukuki tanımlamasından daha farklı kapsamda, bir topluluğun kodları, sorumlulukları, çeşitli uzmanlıkları ve olasılıkla belirli esasları paylaşan bileşen üyesi olmak biçimiyle de görülebilmektedir. Yurttaşın tanımını konumuz gereği kitle iletişimi, özellikle de haber üretimi açılarından yapmamız gerektiğinden, kavramın politik ve hukuki boyutunu bir kenara bırakarak haber tüketicisinin yurttaşa dönüşerek, bu kişilerin nerede ve nasıl fikir oluşturduklarına değinmemiz yeterli olacaktır. Bu açıdan bakıldığında ortak geleceğin gündemi de olan kamuoyu, yurttaşlık ile aynı düzlemde yer almaktadır[36] bu nedenle yurttaşı kamunun gündemini takip eden ve bu konuda fikir üretebilen birey olarak tanımlamamız yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla yurttaş, özgür iradesi ile fikir üretebilendir ve bunu yalnızca politik alandaki konularla ilgili bir tutum ve davranış olarak görmek, tanıma kısıtlama getirecektir. Oysa gerek yurtdışında gerekse ülkemizde, bu noktada sözünü ettiğimiz özgür irade daha çok

[35] "ciyoten", **Dictionnaire Le Robert**, Société du Nouveau Littré, Paris, 1970, s. 287.
[36] Joke Hermes, "Citizenship in the Age of Internet", **European Journal of Communication**, 2006, 21, pp. 300–301.

politik açıdan irdelenmekte ve yurttaş gazeteciliği ile yurttaşlık bilincinin oluşturulması gerekliliği bu alanda çalışmalar yapan bilim insanlarının çıkış noktası olmakta ve buradan hareketle yurttaş gazeteciliğinin haber içeriklerinin veya yurttaş gazeteciliğinin haber anlayışının politik katılım doğrultusunda oluşturulması gerektiği savunulmaktadır[37].

Yine de hangi tanımına bakarsak bakalım, yurttaşlığın bireyleşme olduğu konusunda hepsinin birleştiğini görülecektir. Tanımların hepsi değerlendirildiğinde yurttaşlığın yalnızca politik tutumda değil, yaşamın her alanında olması gereken bir bilinçlilik durumu olduğu sonucuna varılacaktır. Dolayısı ile kişilerin, politik, ekonomik, toplumsal konumlarının yanı sıra, günlük yaşam alanlarını da irdeleyebilmeyi, hazır gelen kalıpları sorgulamadan kabul edip uygulamamayı da kapsamaktadır. Bu noktadan yola çıktığımızda bloglarda veya kişisel internet sitelerinde yayınlanan kültürel yazılar, moda üzerine görüşler, sinema eleştirileri, hobi önerileri vb. – gazetelerin hafta sonu eklerinin içeriklerinde sıklıkla yer alan – içeriklerin de düşünen, fikir üreten ve bunları ifade etmek için yayımlayan bireylerin ürünü olduğu göz önünde bulundurulacak olursa yurttaş gazeteciliği kapsamında yer aldıklarını söylememiz yanlış olmayacaktır. Üstelik bu içeriklere ulaşan internet kullanıcılarının yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik arasındaki farklı belirginleştirirken değindiğimiz yatay filtrelerden geçen bu yazılar/yazarlar ***basın küresinde*** yer alabilmekte, burada beğenilerek veya yerilerek kişiler tarafından paylaşıldığında bu içeriklerin üreticileri birer yurttaş gazeteciye dönüşmektedir.

Yurttaş gazeteciler, bilgi ve enformasyonun toplanmasında, haberleştirilmesinde, bir enformasyon ve bilginin analizinin yapılmasında veya bunun paylaşımında etkin rol oynamaktadır[38].

Yurttaş gazetecilerin özelliklerini şöyle sıralamamız olasıdır:

- Amatör amaçlarla yazı yazmaları
- Gazetecilik mesleğinin tekniklerini kullanmamaları
- Haberlerini kurgu ve editoryal süreç olmadan yayınlamaları

[37] "CNN Türk'ün Yaptığı Yurttaş Gazeteciliği Değil", (Çevrimiçi), www.bianet.org/bianet/siyaset/cnn-turkun-yaptigi-yurttas-gazeteciligi-degil", 22 Nisan 2009.
[38] "Civic Journalism vs Citizen Journalism", (Çevrimiçi), http://www.insidethecbc.com/civicj, 23 Mayıs 2009.

Bu açılardan baktığımızda, yurttaş gazeteciler yazıları bireysel internet kullanıcılarının kendilerini gösterdiği olumlu veya olumsuz ilgi ile ***eşikten*** geçebilen haberciliğe - farklı boyutlarda da olsa - hevesli kişilerdir.

2.5.3. Yurttaş Gazeteciliğinin Biçimsel Özellikleri

Yurttaş gazeteciliğin profesyonel amaçlarla ve profesyonel gazeteciler tarafından yapılmadığından, profesyonel gazetecilerin ürettiği içeriklerden tamamen farklı biçimde üretilmektedirler. Ancak burada altını çizmemiz gereken nokta, profesyonel gazetecilerin içinde bulundukları anaakım basından ayrı, bireysel gazetecilik etkinlikleri kapsamında oluşturdukları yurttaş dolayımlı gazetecilik kapsamına giren üretileri yurttaş gazeteciliği bakımından irdelenememektedir.

Bu doğrultuda yurttaş gazeteciliği üretilerinin özellikleri genel hatları ile şöyledir:

- Haberleştirilme sürecinden geçmeden oluşturulan görüntü, fotoğraf ve metinlerden oluşmaktadır.
- Ham görüntüler, kurgu yapılmadan yayınlanmaktadır.
- Görüntü ve metinden oluşturulan haberlerde, sunucu kullanılması için basitçe de olsa bir montaj sürecinden geçilmesi gerektiğinden, seslendirme yer almamaktadır.

2.5.4. Yurttaş Gazeteciliğindeki Sorunlar

Amatör doğası gereği yurttaş gazeteciliği çeşitli açılardan sorunlar yaşanmasına ve eriştiği kişilerin bu türde üretilen haberlere karşı güvensizlik hissetmesine dolayısı ile bu haberlerin eşikten geçememesine yol açmaktadır. Bu açıkların bir bölümü haberi üreten, diğer bir bölümü ise haberin yayınlandığı – internet - ortamın beraberinde getirdiği güvensizlik yaratan etmenlerdir. Bu güvensizliği yaratan en temel etmen ise haberi üreten yurttaşın kendisidir. Şöyle ki, - her türlü iletinin bir amaç ve beklenti doğrultusunda üretilerek tüketildiğinden - yurttaş gazetecinin de aynı profesyonel gazeteciler gibi iletisine erişen kişileri haberdar etmek, bir konu ile ilgili enformasyon sunmak, eğlendirmek, ilgisini çekmek, hatta hedeflediği yönde bir bilinç oluşturarak kişileri yönlendirmek gibi birtakım hedefler doğrultusunda üretmesi olasıdır. Üstelik gerek internet sitesi, gerekse blog sahipleri reklam bandı, site reklamları (google

ads) gibi yayınlanması ile gelir sağlayan internete özel reklamları yayınlayabilmekte ve sitenin/blogun tıklanma sayısına göre banner fiyatı yükselebilmekte veya ilgili bağlantıya tıklanma sayısına göre arama motorları üzerinden az miktarda da olsa para kazanabilmektedir. Dolayısı ile bir yurttaş gazeteci, her ne kadar amatör nedenlerle haber yayınlıyor olsa da, bunun maddi getirisi olamayacağının söylenmemesi gerekmektedir. Bu yüzden de ilgi çekmek için bazı haberlerde dezenformasyon yapması olasıdır.

Haberi yayınlayan kişiden kaynaklanması olası bir başka sorun ise, iletinin kodlanması ve görüntü veya ses içeren diğer materyaller ile bir araya getirilerek haberin sunulmasında yaşanabilmektedir. Bir iletinin anlaşılabilmesi için doğru kodlanarak kod çözücüye aktarılması ve sonrasında alıcının hedeflendiği yönde kodu çözmesi gerekmektedir. Aynı durum haberin sunulduğu alanda da geçerlidir. Haberleştirme sürecinde dil, ortam tasarımı, fotoğraf ve görüntü kullanımı ile toplanan haber hedef kitleye yönelik (olarak) yeniden kurgulanmaktadır. Bu gerek profesyonel gazetecilik, gerekse alternatif gazetecilik - doğal olarak da bir türü olan yurttaş gazeteciliği - için geçerlidir. Profesyonel yayın kuruluşları, haber ajanslarından ve diğer habercilik kuruluşlarından gelen haberleri de redaksiyondan geçirerek tüketicisine aktarabilmekte; dolayısıyla haberi yayınlanacak kuruluşun genel yayın ilkelerine ve hedef kitlesine uygun olarak yeniden kurgulayabilmekte[39]; dil kullanımından kaynaklanan sorunlar düzeltilmekte; bazen hatalar gözden kaçsa da aza indirilmektedir. Üstelik profesyonel yayın kuruluşlarının yayınlarında ortak/uzlaşımsal bir dil oturtulabilmektedir. Bu uzlaşımda yayın kuruluşunun okurunun genel profilini tanıyarak veya okur profili için uygun olduğunu varsaydığı yönde dil uzlaşısı üretmesi olası iken; yurttaş gazetecilerin mesleki bilgi yetersizliğinden ötürü redaksiyon ve düzeltme yapamaması doğaldır. Üstelik herhangi bir mesleki yeteneğinin yanı sıra dil yetisi de sorgulanmadan iletisini üreten yurttaş gazetecinin, haberi yayınladığı ortamın tasarımında, fotoğraf ve görüntü seçiminde, hatta kullandığı terminolojide; yani genel olarak haber kurgusunda yanlış anlaşılmalara yol açabilecek hatalar yapması da olasıdır. Dolayısı ile mizenformasyona* yol açabilecek durumlarla karşılaşılabilecektir.

[39] O. Tokgöz,**Temel Gazetecilik**, s. 320–321.

* Mizenformasyon: haberin eksik öğeler ve/veya dikkatsizlik nedeniyle yanlış anlaşılmasına yol açan, dolayısıyla kasıt olmamasına karşın ortaya çıkan haber kirlenmesidir. (karşılaştırma için bkz. dezenformasyon)

Yurttaş gazeteciler tarafından üretilen haberlerin güvenilirliğini kuşkuda bırakabilecek bir diğer durum ise haberin kaynağının kim olduğu ve sözü edilen içeriğin bu kişinin uzmanlık alanı olup olmaması haberin güvenilirliğinin anlaşılması için temel etkenlerdir. Yurttaş gazeteciliğini, profesyonel gazetecilikten ayıran temel nokta, bu türde haberlerim büyük markalar altında değil, bireysel çabalar sonucu yayımlanıyor olmasıdır. Bu da habere erişenlerin, haberin doğruluğu ve gerçekliği ile ilgili birtakım kuşkuları olmasına neden olan/olması gereken bir durumdur. Kaynağın güvenilirliği temelde kaynağın kimliğine ve uzmanlık alanına dayanmaktadır. Bu da bir olayın aktarımında veya değerlendirilmesinde, olayla ilgili eğitim almış, öğrenim görmüş, deneyim sahibi kişilerin yorumları ile bu nitelikleri taşımayanların bakış açısında, değerlendirmesinde, hatta kullandığı terminolojide farklılıklar olarak karşımıza çıkacaktır. Profesyonel gazetecilerin de sıklıkla başına gelen mizenformasyonun bu süreçte ortaya çıkması da olasıdır. Profesyonel bir gazetecinin, gazeteci kimliği ile çeşitli konuların uzmanlarına ulaşması ve onlardan değerlendirme alması daha kolay iken, bir yurttaş gazetecinin konu ile ilgili kendi bilgisi yoksa veya çevresinde konunun uzmanı yok ise, olayın değerlendirilmesi ve yorumlanması açısından yardım alması daha zordur. Dolayısı ile yurttaş bir gazetecinin kendi uzmanlığı dışındaki konularda ürettiği haberlerde mizenformayon olabileceği göz önünde tutulmalıdır. Yurttaş gazetecilerin, yayımlamadan önce haberle ilgili gerçekleri çok iyi araştırmadan veya haberde yer alan taraflardan olayı doğrulatma (double check) yapmadan yayımlaması, dezenformasyon veya dezenformayon yayılmasına neden olabilecektir.

Yurttaş gazeteciliği için en uygun ortam internettir. Yurttaş gazeteciliğinde haber üreticisinin kimliğine dayalı en büyük sorun ise, internette bir site veya blog sahibi olunduğunda kişilerin kimliği açıkça görülememesi, böylelikle bu alanın sahibinin ***incognito*** olmasıdır. Bu da internette gerçek olmayan, insanları kandırma, birine karşı kışkırtma veya kendi amaçları doğrultusunda eyleme geçirme amacı ile dezenformasyon* yaymasına da olanak tanımaktadır. Dolayısıyla internetten edinilen ve kaynağından emin olunmayan haberlerle ilgili okurların daha dikkatli olması ve habere inanmadan önce konu ile ilgili uzmanların görüşlerine ulaşmaları veya haberi başka kaynaklardan da araştırmaları yerinde olacaktır.

*Dezenformasyon: haberin kasıtlı olarak yanlış aktarılması veya gerçekte olmayan bir durumun varmış gibi haberleştirilerek aktarılmadır.

Kaynağa bağlı olmayan teknolojik sorunlar da yurttaş gazeteciliğinin güvenilirliğini dışarıdan gelen saldırılarla içeriğin değişmesi veya silinmesi ile tehlikeye düşürmektedir.

2.5.5. Yurttaş Gazeteciliği Ortamları

Yurttaş gazeteciliğinin, daha doğrusu yurttaş gazetecinin kendisini ifade edebildiği ortamların ilki, okur mektuplarıdır. ABD'deki örnekleri 18. yüzyılda kişilerin kendi çabalarıyla çıkarttıkları haber broşürleri[40] (pamphlet) olarak kabul edilirken, ülkemizde gazetecilik faaliyetlerinin geç başlamasına ek olarak dönem gazetelerinin ve yayınların günümüze ulaşamaması nedeniyle Türk basınında bu yurttaş gazeteciliğine verebileceğimiz ilk örnek Ali Suavi'nin 1866'da İstanbul'da yayımlamaya başladığı ve okur mektuplarına da yer veren Muhbir'dir. Üstelik Ali Suavi böylelikle sansür kapsamına girdiğinden ötürü gazetesinde yer veremediği bazı konuları okur mektupları aracılığıyla okura ulaştırırken, özünde yurttaş dolayımlı gazeteciliğin de ilk örneğini ortaya çıkarttığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Yurttaş gazeteciliği ortamları, daha doğrusu yurttaş gazeteciye açık alanları Lasica'nın sınıflandırmasına göre şöyledir[41]:

- Anaakım haber sitelerindeki okura/ziyaretçiye ayrılan alanlar
- Bağımsız haber siteleri
- Yurttaş gazetecilerin haberleriyle oluşturulmuş haber siteleri
- İnternetten dağıtılan haber ve konu listeleri/e-postaları
- Kişisel yayın yapılan siteleri

Lasica, bu sınıflandırmayı yaparken dünya üzerinde önplana çıkmış haber sitelerini ve gazetecilik faaliyetlerini değerlendirmiştir. Oysa ülkemizde bu tür gazetecilik faaliyetlerinin hepsi yapılmamakta; yapılıyor olsa da küçük çapta bir alanda

[40]Mark Glasser, "Your Guide to Citizen Journalism",
[41] J.D. Lasica." What is Participatory Journalism?", (Çevrimiçi), http://www.ojr.org/ojr/workplace/1060217106.php, 22 Nisan 2009

tutunduğundan genele ulaşamamaktadır. Dolayısıyla taramalarımızda bu sitelere ulaşamamış olmamız da mümkündür.

Gerek anaakım, gerekse basın küresindeki alternatif haber sitelerinde yurttaş gazetecilerin topladıkları haberleri, çeşitli konularla ilgili yorumlarını/analizlerini yazabildiği, bilgisini paylaşabildiği alanların yanı sıra internette kullanıcıların müdahale edebildiği bazı alanlar da site ve bloglarda kullanıcı tarafından oluşturulan içerik (user generated content) ile internet kullanıcıları, beğenilerini, düşüncelerini birbirlerine gösterebilmekte; sosyal paylaşım (social bookmarking) sitelerinde kendilerine göre değerli buldukları içeriği – Rosen'ın yatay filtreleme önerimindeki gibi - paylaşmakta; böylelikle yalnızca kendi sosyal ağında da olsa bir gündem yaratabilmektedir.

Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik alanları ise genel olarak şu biçimde sınıflandırılabilmektedir;

- oylamalar ve anketler (polls)
- okur yorumları
- sitelerdeki bloglar
- sitelerdeki forumlar/forum siteleri
- sohbet odaları
- etiketleme
- sosyal paylaşım (*social bookmarking*) siteleri

Kullanıcı tarafından oluşturulan içerik, niteliğine göre yurttaş gazeteciliği kapsamında da yer alabilmektedir. Örneğin bloglarda, forumlarda veya okur yorumlarında yayınlanan yorum ve analizler, verilen ek bilgiler, ilgili konuyu geliştirici nitelikte olabilmekte; böylelikle haber alma, haberin doğrulanması veya haberin doğruluğu nu sorgulatacak fikrin öne sürülmesi bu alanlar sayesinde gerçekleşebilmektedir.

Yurttaş gazeteciliğinin öne çıkan örnekleri - Indymedia, OhMyNews gibi - portallar üzerinden yapılmaktadır. Indymedia İstanbul adı ile tek portal üzerinden İstanbul Bağımsız Haber Merkezi mottosuyla haber yayınlanmakta; ancak burada yayınlanan haberler birebir yurttaş gazeteciliği olmaktan çok alternatif grupların basın duyuruları

veya kendi gündemlerini içeren metinler niteliğindedir. Özünde ilk anda yurttaş gazeteciliği kapsamında görülebileceği halde, çalışmamızda bu yönde değerlendirmemizin nedeni, bunların yurttaşlık bilinci taşıyan bireysel iletiler olmayıp çeşitli grupların sesini duyurur nitelikte metinler olması; dolayısıyla bu oluşum alternatif gazetecilik kapsamında yer almaktadır. (Indymedia İstanbul'u eledikten sonra, internette yurttaş gazeteciliği iddiasıyla yayınlanan bir portal taramalarımızda bulunamamıştır. Indymedia İstanbul'un da özünde yurttaş gazeteciliği yaptığına dair bir savı bulunmamakta, bu nokta ile Seattle'daki örneğinden farklı bir kategoride yer almaktadır.) Yurttaş gazeteciliğin ülkemizde belirli portallar üzerinde yapılmaması onun gerek kişisel internet siteleri, gerekse bloglar üzerinden yurtdışındaki örneklerine benzer faaliyetlerde bulunamamasına yol açmaktadır. Ülkemizde yurttaş gazeteciliğin durumu ve konu ile ilgili değerlendirmelerimiz, çalışmamızın 3. Bölüm'ünde ve Sonuç'ta yer almaktadır.

2.5.6. Etik Boyutu ile Yurttaş Gazeteciliği

Kamu adına çalışan ve dördüncü güç – olma iddiasında - olan gazetecilik mesleği, kamu yararını gözeten bir meslek olduğuna değinmiştik. Bu yüzden 20. yüzyılın başında itibar kazanmaya başlayan gazeteciliğin etik boyutu üzerine çalışmalar yapılmaya; haberlerin hangi doğrultuda ve hangi biçimlerde aktarılması gerektiğine dair etik duyarlılık oluşturulmasına başlanmıştır[42]. Buradan anlaşılacağı üzere, kitle iletişimi araçları ile aktarılan temel içeriklerden biri olan haberin oluşturulması ve yayımlanması ile ilgili etik kurallar, sözkonusu araçların yaygınlaşması ile geliştirilme zorunluluğu bulunmuştur. Dolayısıyla bir araç veya içerik türü ortaya çıkıp yaygınlaşmaya başladığında onun meslek ahlakına dair kuralların da geliştirilmesi gerekmekte; böylelikle bu içerikleri üretenlerin ve bu içeriklerin tüketicilerin belirli çerçevede davranması sağlanmalıdır.

Yurttaş gazeteciliği açısından ideal bir ortam internet, dünyanın çok büyük bir bölümü tarafından erişilebilen, gerek kitle iletişimi gerekse kişilerarası iletişim alanlarında hız ve yazı ile resmin yanı sıra, görüntü ile ses de aktarılabilen uluslararası bir iletişim ağı olarak tanımlayan İçel, bu yönü ile tüm kitle iletişim

[42] M. Özgen. **Gazetecinin Etik Kimliği**, ss. 48–49.

araçları içinde internetin ilk sırada yer aldığını savunmaktadır[43]. Dolayısıyla internet üzerinden yayılan içeriğin yayınlanması da bazı yasal ve etik düzenlemeler içinde yapılması gerekmektedir. Yurttaş gazeteciliği içeriği de ağırlıklı olarak internet üzerinden yayınlanmakta olduğundan, internetin özgür ortamının kişileri, kurumları kötü duruma düşürecek biçimde kullanılmaması gerekmektedir.

İnternet, daha yeni, dinamik ve teknolojik ulaşılabilirliği açısından yazılı basına görece daha genç bir kitleye seslendiğinden, internet dili, özellikle gazete dilinden çok farklıdır ve yurttaş gazeteciler gazetecilik mesleğini yapan kişiler olmadığından, mesleki biçemi kullanmadan – hatta bazen konuşur gibi - yazılarını yazmaktadır. Bu da ifadelerini daha özgürce kullanmalarına olanak tanımaktadır. Dolayısıyla yurttaş gazetecilerin kişileri küçük düşürecek veya hakarete varan ifadeler kullanmaktan ve dezenformasyon amaçlı yazılar yayımlanmamalıdır.

Yurttaş gazeteciler, anaakımda çalışan gazetecilerden farklı haber içerikleri üretebilmekte, günlük yaşantılarında başlarına gelen, tanık oldukları veya duydukları herhangi bir olayı ve kendilerince haber değeri atfettikleri herhangi bir görüntü, ses kaydı veya fotoğrafı, kendilerine ait alanda yayınlayabilmektedir. Dolayısıyla bir yurttaş gazetecinin üretebileceği haber, profesyonel medyada çalışan gazetecilere oranla çok daha geniş bir alana ve çeşide yayılabilmektedir. Bu yüzden gazeteciliğin profesyonel haber değerlerinden uzak biçimde haber/yazı yayınlanmakta; günlük yaşamın her anı, haber konusu olabilmektedir. Yurttaş gazetecilerin kullandıkları fotoğrafları ve görüntüleri çoğunlukla kendilerinin elde ettiklerini, hatta eskiden amatör kamera görüntüsü olarak haber bültenlerinde yer verilen bu görüntülerin yurttaş gazeteciliği içeriğine dönüştüğüne değinmiştik. Bu fotoğraf ve görüntülerin kişileri kötü duruma düşürecek görüntü ve fotoğraf kullanılmaması gerekmektedir.

Rosen, yurttaş gazetecilerinin etik kurallarını şöyle sıralamıştır[44]:

- hatalarını veya eksikliklerini en kısa zamanda ve sıklıkla düzeltmek,
- tarafsızlık iddiasında olmamalı ve şeffaf davranmalı,
- (okura) uzak davranmamalı, onunla etkileşime girebilmeli,

[43] Kayıhan İçel, Yener Ünver, **Kitle Haberleşme Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007, yenilenmiş 7. baskı, s. 7.
[44] Jay Rosen, "If Bloggers Had No Ethics Blogging Would Have Failed, But it didn't . So Let's Get a Clue",

- Önemli bir konu yakaladıklarında, bunun izini sürme (ve gelişmeleri bildirme/fikri takip)

Hiç kuşkusuz Rosen'ın bu sıralamasına önceki paragraflarda belirttiğimiz doğrultuda;

- genel nezaket kuralları çerçevesinde davranmayı
- haber, fotoğraf, görüntü, ses kaydı veya yorum başka bir yerden alınmışsa alındığı kaynağın belirtilmesi,
- kullanılan içeriğin hangi tarihte edinildiğinin belirtilmesi

konularının da eklenmesi, yurttaş gazeteciliği etiğini – böylelikle de güvenilirliğini - oluşturan bütünleyici etmenler olarak sayılmalıdır.

2.6. Amatör Kamera Görüntüsünden Yurttaş Gazeteciliğine

Haber toplama aşaması içeriği oluşturan görüntü ile ses kayıtlarının, fotoğrafların ve haberin öğelerinin (6N 1K) toplanması sürecidir. Bunun sonrasında ise editoryal sürece girilmekte ve eldeki materyallerden haber oluşturulmaktadır. Yurttaş gazeteciler diğer ortamlarda yayınlanan görüntü, ses, fotoğraf ve habere yorum yaparak veya konu ile ilgili yeni bilgi/veri ekleyerek habere katkı yapabilecekleri gibi, kendi edindikleri materyaller ile de haberi yapabilmektedir. Üstelik ses getiren ve yurttaş gazeteciliğinin tanınmasına olanak tanıyan ilk olaylar (Indimedia, 9 Eylül saldırıları, ABD'nin Irak'ı işgali) bu kişiler tarafından çekilen görüntülerin ve fotoğrafların bloglarda yayımlanması yurttaş fotomuhabirliğidir. Önceleri yalnızca bir yayın organına satılması halinde haber tüketicisine ulaştırılabilen bu fotoğraflardan sonra kameraların bireysel kullanıcıların da rahatlıkla edinebilecekleri bir hale gelmesinin ardından, haber değeri taşıyan olayların gerçekleştiği sırada olay yerinde bulunan kişilerin bir rastlantı sonucu kaydettiği görüntüler de gazetelerin ve televizyonların haber bültenlerinde amatör kamera görüntüsü olarak haber metni ile ulaştırılmaya başlanmıştır.

Günümüzde kamera ve fotoğraf makinelerinin kolayca satın alınabilir hale gelmesi ve kullanımlarının kolaylaşması, bir olay gerçekleştiğinde buna tanık olan kişilerin sözkonusu durumu elindeki cihazla kaydedebilmesine olanak tanımaktadır. Üstelik günümüzde yaygınlaşan gömülü (embedded) cep telefonları ile her an, her türlü

kayıt yapma olanağı da vardır. İnternet teknolojisinin gelişerek kolaylıkla, ses ve görüntü dosyalarını iletecek ortamın gelişimi, erişim için gereken bant genişliğinin artması, ev ve işyerlerinde kullanılan bilgisayar sayısındaki artış, internete giriş oranını da yükseltmiş, sunduğu olanaklar ise farklı biçemlerdeki iletilerin aktarımı için ideal bir ortam yaratılmıştır.

Teknolojik gelişmeler, toplumun ve bireyin karşılıklı devinim içinde birbirlerini etkilemesine, dolayısıyla etkilenenin daha sonra kendisini etkileyeni de etkiler duruma gelmesine neden olmaktadır[45]. Böylelikle bir kişinin topladığı görüntü, ses, fotoğraf ve bilgileri, kendince bir araya getirerek haberleştirerek internette yayınlayabilmesi, yurttaşın gazeteciliği etkilemesine yol açacak bir süreci başlatmaktadır. Yeni teknolojiler öncesi, kitle iletişiminde sadece bir tüketici/alımlayıcı konumundaki kişilerin, kişisel kullanım için üretilen ve iletişim teknolojileri alanında kullanılan cihazları edinebilir duruma geldiklerinde, yıllardır izledikleri haberlerin de üreticisi olabilecekleri fikri gelişmiştir. Bu da haberciliğin değişmesine ve yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik akımlarının gelişmesine, böylece yurttaşların toplumsal yaşam içinde yeni bir katılım alanı bulmasına zemin oluşturmuştur. Şöyle ki teknoloji kişilere yalnızca birtakım ortamlar sunmakla kalmayıp onların düşüncelerini ve yaşamı algılayışlarını da biçimlendirmekte; kişilerin neyi yapıp neyi yapamayacaklarını kişisel yetenekleri, gereksinim veya isteğin yanı sıra ellerindeki olanaklarla sınırlamaktadır.

Gelişen teknolojinin sunduğu olanaklar artık gömülü bir cep telefonu sahibi olan duyarlı ve/veya hevesli kişilerin, internetin sunduğu olanaklar ile kendince haber değeri taşıdığını düşündüğü konular ile ilgili haber yapmasını mümkün kılmıştır. Böylece internet öncesi dönemde ancak amatör kamera görüntüsü olarak haberde yer alabilecek bir görüntü, blogunda veya sitesinde yer aldığı kişiye kendi haberini yayınlama olanağı sağlamaktadır. Bu tür gazeteciliğin ortaya çıkması – ve ülkemizde olmasa da yurtdışında yaygınlaşması - habercilik anlayışında değişikliklerin gelişmesini sağlamaktadır. Yurttaşın sesinin daha yoğunlukla duyurulduğu, ancak profesyonel gazetecilerin eliyle gerçekleştirilen yurttaş dolayımlı gazetecilik ve birebir yurttaş tarafından üretilen haberlerle yapılan yurttaş

[45] Mehmet Özçağlayan, **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998, s. 13.

gazeteciliği, yayıncı kuruluşun çıkarları önplanda tutularak haberde toplumsal yararın göz ardı edildiği haber üretim sürecinde, haberin toplumsal yönünü yeniden hatırlatır niteliktedir.

Tüm iletişim türlerinde olduğu gibi kitle iletişimin bir türü olan gazetecilikte de, gerek haber toplama, gerek ileti ortamının oluşturulması, gerekse iletinin dağıtılması için insan emeği, bilgisi ve yeteneğinin yanı sıra, kullanılan araçların da büyük etkisi vardır. Dolayısıyla iletişim araçları ve ortamları haberin ve enformasyonun aktarılması, yorumlanması ve bu etkinliklerin gerçekleşebilmesi için haberciler ile haber tüketicilerinin ortaklaşa bir düzenek oluşturması gerekmektedir[46]. Yurttaşların kendi gündemlerini veya diğer medya araçlarında sunulan haberler ile ilgili yorumlarını başkaları ile paylaşabilmesi ise yine bu teknolojik araçların sunduğu düşünce yapısı ile mümkün olmakta ve yatay filtrelerden geçmesi durumunda etkin olabilmektedir. Burada sözünü ettiğimiz yatay denetim düzeneği, özünde - haberi üreten ile haber tüketicisinin toplumda haber tüketicisi olan - eşitler arasındaki bir seçim sürecidir. Böylece halkın gündemine daha yakın içeriklerin bu tür haberlerde yer bulması olasıdır.

Innss, insanın kendi teknolojisiyle var olduğunu, toplumsal biçimlerdeki ve kültürdeki değişimlerin iletişim teknolojilerinin uzantısı olduğunu öne sürmektedir[47] Hiçbir kurgu olmadan sunulan amatör kamera görüntülerinin, bir metin eşliğinde ve internetten yayımı ile gerçekleştirilebilmesinin, kamera, fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı ve – çok işlevli cep telefonları gibi - gömülü araçların kolay edinilebilir olmasının yanı sıra, bu araçların nasıl kullanılabileceğine dair düşünce yapısının devinimi ile de yakından ilgisi vardır. Böylece kişi yakın zamana kadar tanık olduğu olayda adı yayınlanmadan yalnızca görgü tanığı veya çektikleri amatör kamera görüntüsü ile ancak belirsiz bir kişi olarak yer alabilirken; günümüz koşullarında gelişen yurttaş gazeteciliği ile kimliği açık veya gizli biçimde, kendi yayın organına sahip amatör bir haberci olarak haberini kendisi üretebilmektedir.

[46] **A.e.**, s. 43.
[47] **A.e.,** s. 51.

3. BÖLÜM

TÜRKİYE'DE YURTTAŞ GAZETECİLİĞİNİN DURUMU VE YURTDIŞINDAKİ YURTTAŞ GAZETECİLİĞİ FAALİYETLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

3.1. Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliğinin Durumunun İrdelenmesi

Ülkemizde yurttaş gazeteciliğinin durumunun irdelenmesi ile ilgili geniş kapsamlı ve belirgin araştırmalar yapılmamış olduğundan ve çalışmamızda genel bir değerlendirme yapmak için hangi yöntemi, evren seçiminde hangi ölçütleri kullanmamız gerektiğine dair örnek alabileceğimiz bir araştırma bulamadığımızdan, bu alanlarda kendimizin bazı ölçütler ortaya koyması gerekmiştir. Bu doğrultuda yurttaş gazeteciliğinin doğasına gerek ekonomik gerek teknolojik bakımdan en uygun ortam olan internet üzerinde tarama yapılmış, arama motorları, köşe yazıları, forumlardaki ziyaretçi yorumları incelenmiş; ancak yapılan taramalarda, ülkemizde bu yönde yayınlanan bir site/blog saptanamamıştır. Dolayısıyla ülkemizde yurttaş gazeteciliği anlayışını incelemek için yurttaş dolayımlı gazetecilik yapan sitelerdeki/bloglardaki yurttaş gazetecilik anlayışını değerlendirme yoluna gidilmiştir. Böylelikle ülkemizdeki yurttaş gazeteciliği faaliyetlerini irdelemek için internet üzerinde yayın yapan haber siteleri incelenerek yurttaş gazeteciliği açısından durumları değerlendirilmiştir. Bu sitelerin saptanması için tıklama sayısını belirten bağımsız bir site bulunmadığından, bağımsız internet ziyaretçi ölçümü sitesi olan Alexa.com'da sıralanan ilk 100'e giren Türk sitesinin listesi temel alınmıştır.

3.1.1. İnternet Sitelerinde Okurlara Ayrılan Alanlar Üzerinden Yurttaş Gazeteciliği Değerlendirmesi İçin Alan Araştırması

Alan araştırmamızda temel olarak 2005'te İngiltere'de yayın yapan haber sitelerini yurttaş gazetecilik faaliyetleri açısından inceleyen Neil Thurman'ın "Forums for Citizen Journalists? Adoption of User Generated Content Initiatives by Online News

Media"[1] adlı makalesi örnek alınmış ve haber sitelerindeki yurttaş gazeteciliği alanları bu doğrultuda saptanıp değerlendirilerek günümüz Türk (internet) basınının yurttaş gazeteciliği uygulayış biçimleri irdelenmiştir.

Söz konusu makalede 7 ana tür belirlenerek öne çıkan İngiliz haber sitelerinde bunların hangilerinin yer aldığı belirtilmiştir.

Alexa.com sitesi, geçmişe dönük 3 aylık verileri sıralamakta, bu sıralamayı yaparken de toplam tıklanma sayısının yanı sıra sitede harcanan süreyi de hesaplamaktadır. Site üzerinden 27.04.2009, 04.05.2009, 11.05.2009, 18.05.2009 ve 25.05.2009'da olmak üzere, 4 (29 gün) haftayı kapsayan veri toplanmıştır.

3.1.2. Evren

Alexa.com'un ülkelere göre ilk 100 sıralamasındaki ilk 100 Türk sitesinin listesine ulaşılarak, içlerinden haber yayınlayan siteler saptanmıştır. Bunların arasında yer alan spor siteleri tematik yayıncılık yaptıkları, haberleri seçerek veren tumhaberler.com ise kendisi birebir habercilik yapmayıp gündemde öne çıkan haberleri yayınladığı için evrenden çıkartılmıştır. (Tumhaberler.com, özelde incelendiğinde sitede herhangi bir kişi tarafından oluşturulan içerik alanı bulunmadığı da görülmüştür.)

Geriye kalan 13 site, bazı kağıt gazetelerin ve bazı televizyon kanallarının internette yayınlanan sitelerinin yanı sıra, yalnızca internetten yayın yapan haber sitelerini de kapsamaktadır. En çok tıklanan ilk 100 Türk sitesi arasında hiçbir blog yer almamaktadır. (Oysa yurtdışında yurttaş gazeteciği yapan ve tıklanma sayısıyla da öne çıkan çeşitli bloglar bulunmaktadır.)

Evrendeki sitelerin menülerinde yer alan tüm sekmeler incelenerek yurttaş gazeteciler için ayrılan alanlar, dolayısıyla yurttaş gazeteciliğin yapıldığı alanlar saptanıp genel bir tablo oluşturulmuş ve sitelerin genelinde bulunmayan yurttaş gazeteciler için ayırdıkları özel alanlar ortaya çıkartılmıştır.

[1] Neil Thurman, "Forums for Citizen Journalists? Adoption of User Generated Content Initiatives by Online News Media", **New Media Society,** 2008; 10.

Evrende yer alan siteler şöyle sıralanmaktadır:

- Hurriyet.com.tr
- Milliyet.com.tr
- Haberturk.com
- Internethaber.com
- Haber7.com
- Sabah.com.tr
- Ntvmsnbc.com.tr
- Vatanim.com.tr
- Zaman.com.tr
- Haberler.com
- Samanyoluhaber.com
- Radikal.com.tr
- Ensonhaber.com

Listedeki bazı siteler, haftasına göre bir basamak aşağı veya yukarı yer değiştirmekte; ancak 4 hafta boyunca aynı siteler listede sürekli olarak yer almaktadır.

3.1.3. Bulgular ve Değerlendirme

Alexa.com'dan edinilen veriler doğrultusunda evrenimizin kapsamına giren 13 internet sitesinin okuyucusuna/ziyaretçisine ayırdığı kullanıcı tarafından oluşturulan içerik alanları Tablo 1'de belirtilmektedir. Buradaki internet siteleri abecesel olarak sıralanmıştır.

Bu internet sitelerinden yalnızca 3'ünde kullanıcıların kendilerine ait içeriği yayınlayabilmesi için blog alanları sağlanmaktadır. Çalışmamız kapsamında yurttaş gazeteciliğini değerlendirmemiz gerektiğinden, yurttaş gazeteciliği yapılabilmesi için, haberini yayınlamak isteyen kişinin bir internet sitesi veya blogunun olması gerektiğinden, okuruna/ziyaretçisine blog alanı ayırmayan haber sitelerini de elediğimizde, geriye sadece 3 internet sitesi kalmaktadır. Bunlar Haberturk.com, Hurriyet.com.tr ve Milliyet.com.tr'dir.

	okur yorumu	blog	paylaşım
Ensonhaber.com	**X**		
Haber7.com	**X**		**X**
Haberler.com	**X**		**X**
Haberturk.com	**X**	**X**	
Hurriyet.com.tr	**X**	**X**	**X**
Internethaber.com	**X**		
Milliyet.com.tr	**X**	**X**	**X**
Ntvmsnbc.com	**X**		**X**
Radikal.com.tr	**X**		**X**
Sabah.com.tr	**X**		
Samanyoluhaber.com	**X**		**X**
Vatanim.com.tr	**X**		**X**
Zaman.com.tr	**X**		**X**

Tablo 1: Türkiye'de En Çok Ziyaretçisi Olan İlk 100 Site Sıralanmasında Yer Alan Haber Siteleri

Okuruna/ziyaretçisine blog alanı sağlayan bu üç sitenin ortak özelliklerini şöyle sıralamamız olasıdır:

- Hepsinin bağlı bulunduğu holdingin televizyon kanalı/kanalları vardır.
- Hepsi basılı bir gazetenin internette yayınlanan içeriğini sunmaktadır.
- Anaakım habercilik yapan yayın kuruluşlarına bağlıdır.

Bu 3 haber portalının bloglara ayırdığı alanlar şöyledir:

- Haberturk.com'da blog,
- Hurriyet.com.tr'de Yazarkafe ve Sen de Yolla
- Milliyet.com.tr'de blog

Bu alanlarda yayınlanan blogların kapsadığı kategoriler ise Tablo 2'de belirtilmektedir. Sen de Yolla yalnızca yurttaş gazetecilere ayrılan bir alan olduğundan, bu alanı genel bloglarla birlikte incelemek yerine, bu bölüm ile ilgili tek başına bir değerlendirme yapılacaktır.

	HABERTURK	HURRİYET	MİLLİYET
alışveriş/ moda/güzellik		x	x
astroloji	x		x
bebek/çocuk			x
bilim/teknoloji	x	x	x
doğal hayat/çevre/iklim	x		x
eğitim/öss	x	x	x
eğlence-hobi	x	x	x
ekonomi-finans-borsa	x		x
emlak	x		
felsefe/psikoloji/kişisel gelişim	x		
haber	x		x
ilişkiler/aşk/evlilik	x		x
iş yaşamı/kariyer/sektörler	x		x
kent yaşamı	x		x
kültür sanat/sinema	x	x	x
politika	x		
medya/tv/ magazin	x	x	
mizah		x	
otomobil			x
pazarlama/reklam	x		
politika			
sağlık	X	x	x
tatil/gezi	x	x	x
sivil toplum			
söyleşi			
spor	x		x
yaşam/insan		x	
yemek-mutfak	x	x	x

Tablo 2: İlk 100'e Giren Haber Sitelerinden Ziyaretçisine Blog Alanı Ayıran Siteler

Bu internet sitelerindeki blogları yurttaş gazeteciliği bağlamında değerlendirdiğimizde, hurriyet.com.tr'de haber kategorisi yer almamakta; hatta hurriyet.com.tr'de "YazarKafe'ye üye siteler birçok seçkin kategoride hazırlayabilecekleri içeriklerini siteye ekleyebilirken; ekonomi, politika gibi haber niteliği taşıyan içerikler siteye alınmamaktadır"[2] ifadesi yer almakta ve bu alanın yurttaş gazetecilik faaliyetlerine kapalı olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla yalnızca yurttaş gazeteciler için yer ayıran ve yurttaş dolayımlı gazetecilik faaliyeti yapan Haberturk.com ve Milliyet.com.tr üzerinden inceleme yapmamız olasıdır. Buradan

[2] "Yazarkafe Nedir", http://www.yazarkafe.com/YazarKafeNedir.aspx, 01.06.2009.

yola çıkarak yurttaş gazetecilerin faaliyetlerinin anlaşılması için bu iki sitedeki – sıralama için 4 haftalık kaydı alınan - 27.04.2009 ile 25.05.2009 tarihleri arasında yayınlanan bloglar üzerinden araştırma yapılmıştır. Bu süreçte (toplam 29 gün) Habertürk'ün sitesindeki bloglarda 99, Milliyet'teki bloglarda ise 111 haber başlığı altında yazı yayınlanmıştır.

	Habertürk	**Milliyet**
dış haber (kaynak belirtilmiş)	1	0
dış haber (kaynak belirtilmemiş)	20	3
yurt haber (kaynak belirtilmiş)	9	0
yurt haber (kaynak yok)	8	1
söyleşi	2	0
kendi haberi, kendi gündemi	5	2
güncel haberlerle ilgili yorum	5	90
diğer (yetkililere seslenme, kişisel ileti, e-posta iletisi paylaşımı vb.)	49	15
toplam	99	111

Tablo 3: 27.04.2009-25.05.2009 Tarihleri Arasında Habertürk Ve Milliyet İnternet Sitelerindeki Bloglarda Yayınlanan Haberlerin Türlerine Göre Dağılımı

İncelediğimiz haber bloglarından edindiğimiz verilere göre Habertürk internet sitesinde haber kategorisinde yayınlanan blogların % 12'si (99 girdiden 12'si); Milliyet'te haber kategorisinde yayınlanan blogların % 83'ü (111 girdiden 92'si) yurttaş haberi özelliği taşır niteliktedir. (Burada haber dili, sunumu ve gazetecilik tekniğine dair bir çözümleme yapılmamaktadır.)

Habertürk'teki haber bloglarında yer alan girdilerin yaklaşık % 50'si (99 girdiden 49'u), Milliyet'tekilerin ise % 13,5'i (111 girdiden 15'i) haber niteliği taşımayan – kutlama, taziye, duygu ifade eden, vb. - kişisel iletilerden oluşmaktadır. İncelenen bloglarda bazı kullanıcıların diğer ortamlarda yayınlanan ve kendileri tarafından önemli ve/veya ilginç bulunan bazı haberleri yayınlayarak bunları diğer kullanıcılarla paylaştıkları görülmektedir. Bu alıntı haberlerin bazılarında kaynak belirtilirken, bazılarında buna yer verilmemiştir. Habertürk'teki bloglarda yaklaşık % 38 oranında (99 girdiden 38'inde), Milliyet'tekilerin ise % 3.6'sında (111 girdiden 4'ünde) başka kaynaktan alınan ve olduğu gibi yayınlanan haberler yer almaktadır.

Bu veriler doğrultusunda her iki sitede yurttaş gazeteciliği uygulamasını değerlendirdiğimizde, Milliyet'teki yurttaş gazeteciliği faaliyetinin Habertürk'tekine oranla daha yüksek oranda özümsenerek gerçekleştirildiği açıktır. Şöyle ki, ikinci bölümde neyin haber olduğunu açıklarken, haberin keskin çizgilerinin olmadığını belirterek, olayın gerçekleştiği zaman ve duruma göre bir olayın veya söylemin haber değeri taşıdığına değinmiştik. Dolayısıyla bir olay veya söylemin kendisi haber olabilirken, bunların oluşturduğu gündem veya bir olayın yıldönümü gibi günlerle ile ilgili yorumlar da haber niteliği taşıyabilmektedir. Buradan yola çıkarak yurttaş gazetecilere ayrılan bu alanlarda, Milliyet'in blog kullanıcılarının daha verimli ve amacına uygun bir tutum içinde oldukları görülmektedir.

Yurttaş gazeteciliği uygulamalarını incelediğimiz her iki sitede de bu bağlamda yurttaş dolayımlı gazetecilik yapılmaktadır; ancak Milliyet.com.tr üzerinde blog kullanıcılarının katılımı ile gerçekleştirilen bu yöndeki faaliyetlerin amacına daha uygun olduğunu söylememiz doğru olacaktır.

Haber tanımlaması eksik olduğundan spor, politika, ekonomi, kültür-sanat vb. kategorilerde haber değeri yüksek veya haber metni özelliği taşıyan girdiler olması da mümkündür. Ancak bu alanlar daha kategorileştirilme aşamasında haber olmamak üzere belirlendiklerinden konuların çeşitliliği de kısıtlanmıştır. Dolayısıyla diğer kategorilerdeki girdiler daha baştan haber olmamak üzere sınıflandırıldığından araştırmamızda inceleme dışında bırakılmışlardır. Oysa haber kategorisinde yer alan girdiler, baştan haber değeri ve niteliği taşıdıkları savı ile üretilmektedir. Bu yüzden de bu sav ile üretilen girdiler tarafımızdan değerlendirilmiştir.

Hürriyet'in yurttaş gazeteciliğinin diğer adının kent muhabirliği olduğu[3] savı ile yayınladığı ve kullanıcılarına kendi ürettikleri haberleri ve kendi kaydettikleri görüntüleri, çektikleri fotoğrafları yayınlama olanağı sunan Sen de Yolla, Sendeyolla.com adresinden yayınlanmaktadır. Sitede belediye sorunları, çevre, sigaraya son, e-kürsü, sağlık, iş dünyası, kadın, kent fısıltıları, okul-üniversite, petkent, polis, şiirsel, taksiden kategorileri altında haberlere yer verilmektedir. E-kürsü site kullanıcılarının diğerleri ile paylaşmak istedikleri her türlü etkinlik, yorum ve duyuruyu aktarabilmesine olanak tanıyan; petkent hayvanlarla ilgili haberler,

[3] "Kent Muhabirliğinin Diğer Adı Yurttaş Gazeteciliği", (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/ankara/8346930.asp?gid=140&sz=27269, 22 Mayıs.2009.

taksiden ise otomobil-yol haberleri için ayrılan alanlardır. Burada yurttaş gazeteciliğinin diğer adının kent muhabirliği olarak adlandırılmasının doğru olmadığının altı çizimelidir.. Anaakım medyada yurttaş gazetecilere ayrılan bir alan vardır ve bu, İngilizce özgün hali ***civic journalism*** olan yurttaş dolayımlı gazetecilik faaliyetidir. Burada bir çeviri hatası yapılmış olması büyük bir olasılıktır. Çünkü yurttaş gazeteciliğinin kent muhabirliği adıyla sunulması, yurttaş gazetecilerin anaakım medyanın kendi bünyelerinde barındırdıkları kent muhabirleri veya yerel basında görev yapan muhabirlermiş gibi algılanmaları olasılığını da beraberinde getirmektedir

Sen de Yolla'da tarihsel bir sıralama yoluna gidilmemesi ve haber sayfalarında haberlerin girildiği tarihin yer almaması, buradaki haberlerin arşivlenmesi ve daha ayrıntılı olarak incelenmesi açılarından zorluklar çıkartmaktadır. Dolayısıyla burada yayınlanan özgün bir haberin derinlemesine araştırılarak bir dosya haberine dönüştürülebilmesi veya konuyla ilgili haberi üretenler hariç fikri takip yapılması güçleşmektedir. Bunların yapılabilmesi için öncelikle haberi üreten kişi ile iletişim kurulması gerekecek, eğer kendisi bu sorulara yanıt verirse ve/veya daha ayrıntılı araştırma için yol gösterirse, bunları yapmak mümkün olacaktır. Haftanın en çok haber giren yurttaş gazetecilerinin sıralandığı sitede, yayımlanan içeriklerin puanlanması olanağı bulunmamaktadır.

Haber yazımı için ipuçlarına yer verilen sitede, tüm Türkiye, Ege ve Akdeniz olmak üzere üç ayrı bölge kategorisi oluşturulmuştur. Hurriyet.com.tr üzerindeki menülerden de ulaşılması mümkün olan sitenin adının, bir yurttaş gazeteciliği alanından çok, e-posta ortamında paylaşılan iletilerden beğenilenlerin gönderildiği bir kullanıcı tarafından üretilen içeriklerin yayınlandığı bir site olduğu kanısı uyandıracak bir nitelik taşıdığını söylememiz yanlış olmayacaktır.

Haber biçimi açısından değerlendirildiğinde, tüm metin, görüntü ve fotoğrafların birer başlığı vardır.

Hürriyet'in Sen de Yolla uygulamasını, - taramalarımız sonucu - yurttaş dolayımlı gazetecilik alanında Türkiye'deki en geniş çaplı uygulama olarak yorumlamaktayız. (Siteye getirilen eleştiriler ve bunlarla ilgili değerlendirmelerimiz, ülkemizdeki ve

yurtdışındaki yurttaş gazeteciliği uygulamalarının karşılaştırıldığı **3.3.'te** yer almaktadır.)

3.1.4. Sınırlılıklar

Yurttaş gazeteciliğinin yalnızca bloglar ve internet siteleri üzerinden değil, özellikle Youtube gibi geniş bir ziyaretçi ve kullanıcı kitlesinin olduğu görüntü paylaşım sitelerinden de yapılması olasıdır. Ancak çalışmamızı gerçekleştirdiğimiz dönemde Ankara 1. İdare Mahkemesi'nin 05–05–2008 tarih ve 2008/402 numaralı koruma tedbiri kapsamında Türkiye üzerinden bu alana giriş yapılamamaktadır. Her ne kadar bazı aracı siteler üzerinden Youtube'a erişebilmek mümkün olsa da, ziyaretçilerin/izleyicilerin bu biçimde giriş yapmayı bilemeyecekleri veya bundan çekinecekleri düşünüldüğünde ve bu biçimde Youtube'a erişim sağlanmış olsa bile sitenin bazı işlevlerinin kullanılamadığı göz önünde bulundurulduğunda, bu alanda yurttaş gazeteciliğinin nasıl yapılabileceğine dair bir inceleme yapma olanağı bulmamız mümkün olmamıştır.

Araştırmamızda yaşadığımız bir başka sınırlılık ise, yurtdışında belirgin yurttaş gazeteciliği siteleri/blogları ile yurttaş gazeteciliği portallarının tanınır olması ve bu konuda akademik çalışmaların yanı sıra gazetecilerin değerlendirmelerinin de yayımlanması sayesinde, bu alanların adı/internet adresi verilerek bilinirliği artmaktadır. Oysa ülkemizde yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik arasındaki kesin sınır bile henüz çizilmiş değildir[*]. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliği alanında çok başarılı örneklerin internet ortamında yayınlanıyor olmasına karşın, yaptığımız kaynak taramasında bunlara ulaşamamış, böylece bu başarılı örnekleri kredilendirememiş olmamız da mümkündür. Bu gibi sitelerin veya blogların listesinin bulunmaması, yurttaş gazeteciliği yapılması durumunda bunun ancak bir rastlantı sonucu veya birinin önerisi ile öğrenilmesini ve çok kısıtlı bir okuyucu kitlesine ulaşabilmesi olasılığını da beraberinde getirmektedir. Çalışmamızda birebir yurttaş gazetecilerin kendi siteleri/blogları üzerinden araştırma yapamayışımızın nedeni budur. Referans gösterebileceğimiz bir kaynaktan öğrenmediğimiz bir yurttaş gazetecilik alanının bilimsel açıdan değerlendirmesini yapmamız, hangi sistematiği

[*] Bkz. Ragıp Duran, "Yurttaş Gazeteciliği", **Gazetecilik ve Habercilik**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, 2003, ss.85-100 ve İncilay Cangöz, "Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın", **A.e.,** ss.101-118.

gözeterek bu alanı/alanları evrenimize kattığımızı açıklayamamamıza neden olacağından, yurttaş gazeteciliğinin ülkemizdeki durumunun genel hatları ile değerlendirilmesi açısından – şimdilik - kabul gören genel bir sıralamada yer edinen ve yurttaş dolayımlı gazetecilik faaliyetinde olan bulunan internet sitelerindeki haberleri inceleyebilmiş bulunuyoruz.

3.2. Yurtdışında Yurttaş Gazeteciliğinin Durumu

Yurttaş gazeteciliğin varlığının ilk önce 1999'da ABD'de Seatle'da yapılan Dünya Ticaret Örgütü Bakanlar Konferansı'nı protesto etmek için yapılan aktivist eylemlerin duyurulduğu Indymedia.com üzerinden yayımlanan görüntü ve haberler ile hissedildiğine değinmiştik. Radikal, yeterli ve tutkulu biçimde gerçeğin söylenmesi için kolektif olarak oluşturulan bir ağ biçiminde tanımlanan Indymedia, 1999'da Dünya Ticaret Örgütü'ne yönelik protestoları kişilerin gözüyle aktarmak için çeşitli bağımsız ve alternatif medya organizasyonları ile eylemciler tarafından kurulmuş, kişiler tarafından oluşturulabilen ve değiştirilebilen içeriklerin yayımlandığı açık kaynak yayıncılığı yapan ve haberlerine birçok yaygın medya kuruluşunun internet sitesinde yer verdiği bir haberleşme ağı[4] olarak tanımlamaktadır. Geleneksel basın kuruluşlarındakine benzer bir editoryal yapı üzerinden yayınlanan Indymedia'da içerik seçimi günlük yapılmakta ve yayınlanan yazıların bazısı haber olmadığı veya Indymedia okuyucularını ilgilendirmediği için yayınlanmamakta[5], dolayısıyla Indymedia bilinen anlamıyla bir eşik bekçiliği düzeneği üzerine kuruludur. Sitede haberler kategorileri yer almamakta; yalnızca çevre haberleri için bir alt sitesi bulunmaktadır.

Yurttaş gazeteciği alanında önde gelen bir başka site Güney Kore'den yayınlanan OhMyNews.com'dur. Her yurttaşın bir muhabir olduğu düşüncesinden yola çıkarak, 2000'de kurulan OhMyNews, bu sayede haberlerin üretiminde, dağıtımında ve tüketiminde değişikliklerin yaşanmasını sağladığını belirtmekte; internetin sunduğu olanakla herkesin istediği zaman haberini yayımlayabileceği, okuyucunun da artık pasif kalmadığı bir ortam olma anlayışı ile yayım yapmaktadır. Haberi yayınlanan yurttaşlara belirli tıklanma sayısına göre – küçük de olsa - ücret ödenmekteyken,

[4] "About Indymedia", (Çevrimiçi), http://www.indymedia.org/en/static/about.shtml, 10 Haziran 2009.
[5] Sara Platon, Mark Deuze, "Indymedia Journalism", **Journalism**, 2003, 4, pp. 346–347.

2009'da yaşanan küresel krizden ötürü bu uygulama askıya alınmıştır. Sitede Indymedia'dakine tam olarak benzemese de, okurun/ziyaretçinin ilgisi yönünde bazı haberler OhMyNews'ün kadrolu gazetecileri tarafından derinlemesine araştırılmakta ve dosya olarak yeniden yayımlanmaktadır. 2002'de Hyundai Grubu'nun Kuzey Kore'deki para skandalı haberlerini ilk kez vererek atlatma bir haber yakalamış, anaakım yayın kuruluşları OhMyNews'ü kaynak göstererek haberi geçmiştir.[67]. Sitenin kategorileri şunlardır: Kore, dünya, bilim-teknik, sanat-yaşam, eğlence, spor, dış haberler, söyleşi, yurttaş gazeteciliği (yurttaş gazeteciliği konulu haberlerin yer aldığı kategori), köşe yazarları.

Burada yer verdiğimiz sitelerin, gerek editoryal süreç, gerekse buradaki haberlerin bir çeşit eşik bekçiliği ile yayımlanması, çalışmamızda **2.5.1.'de** yer verdiğimiz yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik ayrımı ile çeliştiği biçiminde algılanması olasıdır. Üstelik yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazeteciliğin farkını açıklayan çalışmalarda da yurttaş gazetecilik sitesi olarak yer alması, sınıflandırmanın yanlış yapıldığına dair bir olasılığı akla getirmektedir. Ancak burada ince bir ayrım vardır. Şöyle ki, yurttaş dolayımlı gazetecilik profesyonel medya kuruluşlarında yurttaş ile profesyonel gazetecinin işbirliği ile yapılmaktadır. Ancak yukarıda değerlendirdiğimiz siteler, profesyonel medya kuruluşları bünyesinde yayın yapmamakta ve tüm içeriğini yurttaş muhabirlerden gelen haberlerle oluşturmaktadır. Dolayısıyla bu sitelerin yurttaş gazetecilerin sitesi olmasının yanı sıra, anaakım veya fikir gazeteciliği türünde yer alamayan, alternatif gazetecilik alanında yayın yapan oluşumlar olduklarının altı çizilmelidir. Bu tür oluşumlar çoğaldıkça ve farklı işlevlere kavuştukça, bireysel site veya bloglar ile aynı terimle tanımlanmaktan çıkarılarak bu alanda yeni bir kavram oluşturulması da olası bir durumdur.

Indymedia ile yurttaşlardan gelen küreselleşme karşıtı eylemlerin görüntülerinin ve konuyla ilgili bilgilerin aktarılmasının ardından, 2001'de Washington'da Dünya Ticaret Merkezi'ne gerçekleştirilen terör eylemleriyle ilgili fotoğraflar ve konu ile ilgili bilgi, birbirinden bağımsız birçok blog sahibi tarafından internetten yayınlanarak,

[6] "The End of 20th Century Journalism", (Çevrimiçi), http://english.ohmynews.com/ArticleView/article_view.asp?no=169396&rel_no=1, 10 Haziran 2009.
[7] "Citizen journalism news site Oh My News to stop paying contributors", (Çevrimiçi), http://www.journalism.co.uk/2/articles/533183.php, 10 Haziran 2009.

gösteriler ile ilgili bilgiler yayımlanmıştır. (Çalışmamız sürecinde incelediğimiz kaynaklarda, bu olay ile ilgili olarak önplana çıkan bir blogcunun veya blogun adına ulaşamadığımız için burada yalnızca olaya değinebilmekteyiz.)

Bir blogcunun önplana çıkması ise, ABD'nin Irak'a saldırdığı ilk günlerde internetteki blogundan Bağdat'taki günlük yaşamı aktaran ve bunların fotoğraflarını yayımlayan Bağdat Blogcusu'dur. Önceleri Ürdün'de öğrenim görürken tanıştığı Filistinli arkadaşı Raed'in okuması için oluşturduğu "Where is Raed" adlı blogunda savaş sürecinde gelişen olayları ve gelişmeleri aktaran Bağdat Blogcusu, daha sonra bunları "Salam Pax" adlı blogdan yaymaya başlamış; bu sırada Iraklı diğer blogcular da kendisi gibi günlük olayları yaymaya başlamışlardır. (Sonradan adının gerçekten Arapça barış anlamına gelen Salam olduğu öğrenilen bu blogcu, İngiltere'nin sayılı gazetelerinden The Guardian'ın eki G2'de iki haftada bir yazı yazmaya başlamıştır.)[8] Böylelikle savaş sırasında büyük haber ajanslarının ve gazetecilik kuruluşlarının geçtiği haberlere karşın, savaşın Iraklıların günlük yaşantılarına etkisi, bu kişilerin çektikleri acılar ve kentlerdeki yıkım tüm dünyaya duyurulmuştur.

2004'te Güney Asya'da yaşanan Katrina Kasırgası sırasında, bölgeden ilk görüntüler felaketle yüz yüze kalan kişilerden gelmiştir..Bir yandan bu kişiler yaşananları, 9 Eylül Saldırıları'ndakine benzer bir biçimde kişisel bloglarından yayınlarken, öte yandan MSNBC gibi küresel yayıncılık yapan medya kuruluşları da fırtına sırasında ve sonrasında bölgede yaşayanlardan gelen bilgi ve görüntüleri, bu olay için özel olarak ayrılan alanda yayınlayarak tüm dünyaya ulaştırma olanağı bulmuştur[9]. Hiç kuşkusuz yurttaş gazetecilere ayrılan bu alan ile MSNBC, yurttaş dolayımlı gazetecilik yapmıştır.

Katrina Kasırgası'nın yaşanması üzerine büyük medya kuruluşlarının üst düzey yöneticileri, yurttaş gazetecilerden gelen bilgi ve görüntülerin kullanılması konusunda özeleştiri yapmış ve artık yurttaş gazetecilerin gazetecilik alanına katkısını da bu açıdan kabul etmek durumunda kalmıştır. Bu bağlamda The Boston Globe'un ombudsmanı Richard Chacón, felaketlerde gerektiğinden fazla muhabir ve

[8] Rory McCarthy, "Salam's Story", (Çevrimiçi), http://www.guardian.co.uk/world/2003/may/30/iraq.digitalmedia, 23. Nisan 2009.
[9] "CJ Experience: Hurricane Katrina", (Çevrimiçi), http://www.msnbc.msn.com/id/9076525/, 15 Haziran 2009.

zaman harcamanın medya kuruluşlarına getireceği maddi zarara değinirken, olay için gerekli muhabiri ve ekipmanı sağlamamanın da gazetecilik açısından büyük bir risk olduğunun altını çizmekte ve Katrina Kasırgası sırasında bölgeden gelen bilgi ve görüntülerin büyük medya kuruluşlarının bu açığını kapadığını belirtmektedir[10].

Katrina'nın ardından, 2005 yılında New Orleans'ta benzeri biçimde Rita Kasırgası felaketi yaşandığında, olayın ardından bölgeden birkaç gün haber alınamadığında, yine olayı yaşayanların geçtikleri görüntü ve haberler internette yayımlanmış; bu sayede bölgedeki insanlara yardım için gönüllüler organize olabilmiştir. Aynı biçimde 2005'te Londra'ya yapılan saldırılara ait ilk görüntülere, olay yerinde rastlantı sonucu bulunan görgü tanıklarının cep telefonları ile kaydettikleri görüntüleri yayınlamaları sonucu ulaşılmıştır[11]. 2006'da İsrail'in Hizbullah'a misilleme olarak sivil bölgeleri de bombaladığı Beyrut saldırılarında, Lübnan'ın dünya ile iletişimi büyük oranda kesildiğinde, bu kez Iraklı Salam gibi saldırıların etkisinin çarpıcı biçimde Batılı medya kuruluşları tarafından yayımlanmayacağını bilen Beyrutlu Hanady, Beirut Journal adlı blogundan yıkımın görüntülerini ve günlük yaşama dair bilgileri dünyaya aktarmıştır. Hanady'nin 6 dakikalık görüntü kaydına da yer veren ve 33 günlük Lübnan-İsrail Savaşı üzerine 2008'de çekilen *The War of 33: Letters From Beirut (33 Günlük Savaş: Beyrut'tan Mektuplar)* filminde de kullanılmıştır[12].

ABD'de 2004 yılında yapılan başkanlık seçimlerinde başkan adayı olan George W. Bush'un Vietnam Savaşı'nda görev yaptığı süre içinde askerlik görevinin gereklerini yerine getirip getirmediğine ve Teksas Ulusal Hava Kuvvetleri'nden neden flight statüsünü kaybettiğine dair varsayımlar ortaya çıktığında, Bush lehinde belgeleri televizyon programında yayımlayan CBS Akşam Haberleri ***anchorman***i Dan Rather'ın ortaya çıkarttığı belgelerin orijinal olup olmadığı öncelikle bloglarda tartışılmış ve belgelerde kullanılan tipolojinin ilgili zaman dilimine ait olmadığı, dolayısıyla belgenin orijinal değil, bilgisayar ortamında üretilmiş olduğu fikri önce internette yurttaş gazetecilerin bloglarında ve bu alanlardaki kullanıcı tarafından

[10]"Greg Jarboe, Hurricane Katrina Driving Traffic To Blogs And News Search Engines", (Çevrimiçi), http://www.isedb.com/db/articles/1252/1/Hurricane-Katrina-Driving-Traffic-To-Blogs-And-News-Search-Engines/Page1.html, 16 Haziran 2009.
[11] Nicholas Lemann, "The Amateur Hour", (Çevrimiçi), http://www.newyorker.com/archive/2006/08/07/060807fa_fact1, 24 Mayıs 2009.
[12]" The War of 33: Letters from Beirut", (Çevrimiçi), http://www.politicalmediareview.org/2009/05/the-war-of-33-letters-from-beirut/, 16 Haziran 2009.

üretilen içerik alanlarında tartışılmış; ardından medya kuruluşlarının gündemine getirilmiştir. Rather, bu olaydan sonra 24 yıldır sürdürdüğü CBS akşam haberlerindeki görevinden ayrılmıştır[13].

Kanada'nın Vancouever kentinde 2005 yılında kurulan NowPublic.com'u diğer yurttaş gazetecilik sitelerinden ayıran temel özelliği dünya çapında 140 yurttaş gazeteci ile çalışıyor olmasıdır. Bu ülkeler arasında Türkiye de bulunmaktadır. Time Dergisi tarafından en iyi 50 internet sitesi sıralamasında yer alan Now Public, 2009 yılında Gelişmiş Teknoloji Dalı'nda Emmy Ödülü'ne aday gösterilmiştir[14]. Yönetim ve danışma kurulunda kendi alanlarında tanınan gazeteciler ve bilgisayar teknolojileri uzmanlarının yer aldığı sitenin, yaygın medyada bilinirliği ve kabul edilirliği bakımından önemli bir noktada bulunduğu açıkça görülmektedir.Sitede haberler şu kategorilerde yer almaktadır: yerel, dünya, kültür, çevre, tekoloji-iş, sağlık, moda, spor, tuhaf haberler.

Yurttaş gazeteciliği açısından kayda değer başka bir site ise açık kaynak bilgi paylaşım ortamı Wkipedia.org'un kardeş projesi Wikinews.org'tur. 2005 yılında başlatılan Wikinews ile, açık kaynak haberciliği yapılmakta; bir haber ile ilgili gerekli editoryal değişiklikler veya konu ile ilgili gelişmeler internet üzerinden haberi ilk anda üreten kişiden bağımsız olarak değiştirilebilmekte, düzeltmeler böylelikle yapılmaktadır. Sitenin yalnızca ülke kategorileri vardır. Bu ülkeler arasında Türkiye de yer almaktadır.

2007 yılında ABD'nin San Francisco eyaletinde kurulan Allvoices.com ise, bir yurttaş gazeteciliği sitesi olmakla birlikte, yukarıda saydığımız diğer sitelere göre editoryal sürecin gerçekleştirilmemesi bakımından iyi bir örnektir. Sitede yer alan haberler insanlar tarafından değil, otomatik sistem tarafından algoritmik olarak denetlenmekte; böylece sitede yayımlanan haberler kuramcıların yurttaş gazetecilik için öngördüğü üretenin kaleminden çıktığı gibi yayınlanma özelliğini barındırmaktadır[15]. Sitenin diğerlerinden farklı bir başka özelliği ise, haberini veya görüntüsünü yayınlayan kişilerin güvenilirliğine dair bir puan verme sistemini

[13] "Dan Rather to Leave Anchor Desk in March", (Çevrimiçi), http://www.cnn.com/2004/SHOWBIZ/TV/11/23/rather/, 16 Haziran 2009
[14] "Management", (Çevrimiçi), http://blog.nowpublic.com/category/management/, 17 Haziran 2009.
[15] "About", (Çevrimiçi), http://www.allvoices.com/about, 18 Haziran 2009.

kullanan ilk yurttaş gazeteciliği sitesi olmasıdır. Sitenin kategorileri şunlardır: politika, eğlence, iş, bilim-teknoloji, tuhaf haberler, çatışma-kötü haberler.

Burada yer verdiğimiz IndyMedia dışındaki sitelerde yayımlanan içeriğin okurun istemesi durumunda –Facebook gibi- sosyalleşme sitelerinde veya –Twitter, Delicious gibi paylaşım sitelerinde-yayımlanabilmesi için gerekli program yüklüdür. Hiç kuşkusuz yurttaş gazeteciliği yapan birlerce site yayınlanmaktadır. Ancak çalışmamızın kapsamında sınırlı sayıda örneği incelememiz gerektiğinden, bu örnekleri yaptığımız taramalarda ilk olma ölçütü belirtilen siteler olarak belirlememiz gerekmiştir. Irak-ABD ve Lübnan-İsrail savaşlarında önplana en çok çıkan bloglara adları ile burada değinebilmemize karşın, Katrina ve New Orleans kasırgalarında veya Güney Asya'daki tsunami felaketinde en çok hangi blogun veya blogcunun önplana çıktığını öğrenmemiz taramalarımız sonucu mümkün olamamıştır. Bu yüzden sözkonusu felaketlerde en etkin bilgi akışının sağlandığı blogların adını saptayamadığımızdan, bu süreçlerde yayınlanan blogların işlevine değinmek durumunda kaldığımızı belirtmek durumundayız.

Çalışmamızda yer verdiğimiz sitelerin literatür taramalarında karşımıza çıkan site ve bloglardan sağlandığını belirtmiştik. Bu taramaların bir bölümü akademik araştırmalar üzerinden, bir bölümü ise anaakım gazetelerin internet siteleri üzerinden yapılmıştır. Dolayısıyla gazetecilik mesleğinin profesyonellerinin düşünceleri ve değerlendirmeleri de çalışmamızda önemli bir yer tutmuştur. Bunların arasından Colombia Üniversitesi Gazetecilik Okulu Lisansüstü Programları Gazetecilik Bölüm Başkanı Nicholas Lemann'ın 2006'da The New Yorker dergisinde yayınlanan Amatör Haber Saati / Gazeteciler Olmadan Gazetecilik The Amateur Hour) başlıklı makalesi yurttaş gazeteciliğine kuşku ile baksa da belirli yönlerden takdir eder niteliktedir. Çalışmamızda sıklıkla vurgu yaptığımız üzere, internetin geleneksel gazetecilik uygulamalarının değişmesine yol açan devrimci bir ortam sunduğunu belirten Lemann, burada değindiğimiz olaylarda, yurttaş gazetecilerin rolünün büyük olduğunu örnekleri değerlendirerek kabul etmekle birlikte, en başarılı yurttaş gazeteciliği etkinliklerinin yurttaş dolayımlı gazetecilik yapan medya kuruluşlarında yapıldığını savunmaktadır. Lemann'ın bu değerlendirmesini temelinde, haberlerin zamanında yetiştirilmesi yönünden değil, konu ile ilgili dosya

haberciliği ve genel değerlendirmeler açısından yapmakta olduğunu[16], dolayısıyla Lemann'ın yurttaş gazeteciliği faaliyetlerini haber değeri açısından değil, dosya haberciliği yönünden eksik bulduğunu belirtmemiz faydalı olacaktır. Bu nokta, Jay Rosen'ın yurttaş gazetecilik etiği olarak görülmesi gerektiğini belirttiği, fikri takip ile örtüşmektedir.

Öte yandan internet sitelerinin ve blogların, yardım ve destek amaçlı sivil toplum örgütlerine oranla, çok daha kısa sürede birbirini hiç tanımayan kişileri bir araya getirdiği[17] geleneksel basında da sıklıkla yer alan saptamalardandır. Birbirini hiç tanımayan insanların ortak bir acı ve/veya amaç ile aynı eylemin içinde bulunmaları, internet sayesinde ve internet üzerinden hızlıca örgütlenebilmeleri, yurttaş gazeteciliğinin en önemli faydalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2.1. Yurttaş Gazeteciliği Blogları İle Siteleri Arasındaki Farklılıklar

Yukarıda yer verdiğimiz yurttaş gazeteciliği uygulamalarının 2.5.3.'de incelediğimizden farklı bir özellik taşıdığı ve yurttaş gazeteciliği alanında en önde gelen sitelerden bazılarında editoryal denetimin ve anaakımdaki kadar keskin hatlarla olmasa da bir eşik bekçiliği düzeneğinin kullanıldığı görülmüştür. Oysa bloglarda herhangi bir denetim yapılmamakta; blog sahibi yayımını yapmak istediği bilgi, görüntü, fotoğraf veya ses kaydını kendi istediği gibi okura/ziyaretçiye sunabilmektedir. Tüm dünyaya haber akışını sağlayan bu bloglar ile küresel medya kuruluşlarının ulaşamadıkları veya gerek yayın politikası, gerekse kurumsal çıkarları doğrultusunda yayımlamadıkları bilgi, fotoğraf ve görüntüler tüm dünyaya yayılmış; hatta buradan alınan içerikler diğer yayın organlarınca da kullanılmıştır.

Hanady ve Salam'ın bloglarının ortak özellikleri, her ikisi de savaş koşullarında yaşadıkları ülkenin dışarı ile iletişimi kesilme noktasına geldiğinde ve küresel medya kuruluşlarının haber bültenlerinde yer vermeyecekleri savaşın günlük yaşama etkisini, savaşta yalnızca askeri hedeflerin değil, sivil yerleşim alanlarının da

[16] Nicholas Lemann, "The Amateur Hour", (Çevrimiçi), http://www.newyorker.com/archive/2006/08/07/060807fa_fact1, 24 Mayıs 2009.
[17] Paul O'Grady, "A New Medium Comes of Age", (Çevrimiçi), http://www.newstatesman.com/200501100006, 09 Haziran 2009.

saldırıya uğradığını gösterir nitelikteki görüntü ve fotoğrafları yayımlarken, adeta bir günlük tutar gibi olayları tarihe geçirmiştir. Bu bloglar, belli bir olay için oluşturulduğundan ilgili süreçte bilgi akışı sağlanmış, savaşlardan sonra her iki blogda da yeni görüntü ve bilgi yayımlanmamış; ancak güncelleme yapılmamasına karşın bunlar arşiv niteliğinde olduğu gibi yayımlanmaya devam edilmiştir. Buradan Hanady ve Salam'ın gerçek amaçlarının savaş mağduru olarak kendilerinin seslerini duyurmak ve böylelikle tarihe bir not düşmek olduğu sonucuna varmamız yanlış olmayacaktır. Zaman içinde Salam'ın bir mimar, Hanady'nin ise gazeteci olduğu ortaya çıkmıştır. Her iki blogun da zamanlılık ve önemlilik açılarından çok yüksek haber değeri taşıdıkları açıktır. Bu iki blog dışında yurttaş gazeteciliği açısından önemini belirttiğimiz diğer ortamlar ise, birer internet sitesidir ve her an yurttaş gazetecilerden gelen içeriklerin yayımı için olanak sunmaktadırlar; yani özünde birer yurttaş gazetesi düzeneği olarak güncelliğini korumaktadırlar.

Örneklerden yola çıktığımızda yurttaş gazeteciliği yapılan bloglar ile siteler arasındaki farklılıkları şöyle sıralamamız mümkündür:

- Yurttaş gazeteciliği blogları belirli süreler için güncel yayın yapabilirken, yurttaş gazeteciliği siteleri, birçok kişiden gelen içeriği yayınlamakta ve güncelliğini koruyabilmektedir.

- Bazı internet siteleri, açık kaynak gazeteciliği çerçevesinde yayın yapmakta ve haberlerde diğer kayıtlı kullanıcıların da değişiklik yapmasına olanak tanımakta iken bloglarda bu – her şeyden önce teknolojik altyapıya bağlı olarak - olası değildir.

- Bloglar tematik yayın yaptığından ve/veya daha sınırlı içerik sağladığından, tarama motorlarından bulunması daha zordur. Dolayısıyla Rosen'ın yatay filtre kavramı, blogları daha fazla ilgilendirmektedir. Bundan dolayı okurlarının/ziyaretçilerinin sayısı sitelerinkinden daha az olacağından yatay filtreden geçmesi daha rahat olacaktır.

- Bloglardaki içerikler olduğu gibi yayınlanırken, yurttaş gazeteciliği sitelerinin çoğunda sitenin kadrolu veya gönüllü çalışanları tarafından editoryal denetim yapılmakta; kişiler tarafından böyle denetimler yapılmadığında

otomatik sistemler tarafından algoritmik denetim yapılmaktadır. Böylelikle birçok kişi tarafından içerik girişi yapılan bu alanlarda, yayınlanması istenmeyecek zararlı ve pornografik içeriklerinin yayımı engellenmektedir.

- Blogda yayınlanan yazı blog sahibi tarafından istenildiği zaman değiştirilebilmekte ve kaldırılabilmekte iken; yurttaş gazeteciliği sitelerinde bir girdi daha sonra yazarı tarafından kaldırılamamaktadır. Böylelikle yurttaş gazeteciliği sitelerinde bir içerik yayınlandıktan sonra üreticisinin değil, herkesin olmakta; böylelikle bir enformasyon komünü oluşturulmaktadır.

- Bloglar üzerinden yayın yaparken hiçbir hizmet için bedel ödenmesi gerekmemekte iken; internet sitesi alanı ve adı için az da olsa bir miktar bedel ödenmesi gerekmektedir.

- Bloglarda içerik yayınlamak için en ufak bir teknik bilgi gerekmez iken; internet sitelerinde yayın yapabilmek için temel düzeyde de olsa zengin metin dili (hypertext markup language) kullanmayı bilmek gerekmektedir.

Tüm bu maddeleri genel olarak değerlendirdiğimizde, blogların daha amatör ruhla yayın yapılabilen araçlar olduğunu; hatta yurttaş dolayımlı gazetecilik ile yurttaş gazeteciliği karşılaştırırken değindiğimiz üzere konuşurmuş gibi yazma ve olduğu gibi aktarma kalıplarına daha uygun ortamlar olduğunun altını çizmemiz yerinde olacaktır. Ancak yine de ister bloglardan ve yalnızca blog sahibi tarafından yayımlansın, ister yurttaş gazeteciliği sitelerinde editoryal bir süreçten geçirilerek yayınlanmış olsun içeriğin, anaakım medyada yer alamayan konuları içerdiğ, yurttaşlar eliyle okura sunulduğu göz ardı edilmemelidir.

3.2.2. Yurttaş Gazeteciliği Sitelerinin Editoryal Yapısı

Burada incelediğimiz blogların editoryal bir denetimi olduğundan söz etmek olası değildir; bilindiği gibi bloglar genelinde yalnızca sahipleri tarafından veya çok küçük gruplar tarafından kullanılan araçlardır ve editoryal bir yapıları yoktur. (Editoryal yapıyı oluşturan süreçler 2.3.1. ve alt başlıklarında yer almaktadır.)

Rosen, 2.5.1.'de yer verdiğimiz üzere, blogların yatay filtreden geçerek basın küresinde yer aldığını belirtmektedir. Şöyle ki, bir blogda istenilen her türlü içerik yayınlanabilmektedir; ancak okur/ziyaretçi tarafından beğenilerek diğerleri ile paylaşılmazsa ve blogu takip eden yeni okur/ziyaretçiler olmazsa blog basın küresinde yer alamayacaktır. Rosen'ın bu saptaması hiç kuşkusuz kişisel bloglar içindir ve bunlar için geçerli bir durumdur. Oysa yaptığımız incelemelerde de gördüğümüz üzere, yurttaş gazeteciliği sitelerinin tümünde olmasa da bazılarında anaakım medyadakine benzer bir gündem belirleme ve haber metni oluşturma düzeneği uygulanabildiğini saptadık.

İlk anda yurttaş gazeteciliği için öngörülen kuramsal verilerle uyuşmadığı yönünde algılanabilecek olan bu denetim sürecinin yurttaş gazeteciliğinin doğasına aykırı olduğu çıkarımında bulunmak olasıdır. Ancak sitelere içerik girebilmek için yalnızca basit bir kullanıcı kayıt işlemi gerekmekte ve böylelikle kimliği belli olmayan birçok kişi siteye metnin yanı sıra, görüntü, fotoğraf ve ses kaydı ekleyebilmektedir. Bu kişilerin hepsinin bu içerikleri iyi niyet doğrultusunda, gerçekten haber verme amacıyla yaptıklarını düşünmek fazlasıyla iyimserlik olacaktır. Çünkü kişiler, özellikle de kimlikleri açık olmadığında, başka kişileri, kuruluşları kötü durumda bırakabilecek veya okurların bir biçimde huzurunu kaçırabilecek gerçek olmayan; hatta kurgu ile oluşturulan içerikleri, kişisel nedenlerle veya yalnızca zevk almak için yayma amacını taşıyabilmektedir. Yurttaş gazeteciliği yapan sitelerin kaynak güvenilirliği sorunu olarak belirttiğimiz bu konuya duyarlı olmaları, bu gibi yerlerin kaynak olarak kabul edilirliği açısından olduğu kadar yurttaş gazeteciliğinin işlerliği ve güvenilirliği açısından da çok önemlidir. Dolayısıyla bu nokta göz önünde bulundurulduğunda, ilk bakışta yurttaş gazeteciliğinin – kuramsal - doğasına aykırıymış gibi duran denetim düzeneğinin özünde yurttaş gazeteciliğinin saygınlığı için gerekliği olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Burada yer verdiğimiz örnek sitelerde uygulanan denetim düzeneklerinin irdelenmesi, gerek yurttaş gazeteciliği kuramları ile ilgili literatür çalışmalarında, gerekse bundan sonra oluşturulacak yurttaş gazeteciliği sitelerine fikir vermesi açısından yararlı olacaktır.

Yurttaş gazeteciliği örneği olarak yer verdiğimiz bu sitelerden AllVoices.com'da görüntü, ses kaydı, fotoğraf ve metin içerikleri, yurttaş gazetecinin kendisinden geldiği gibi yayınlanmaktadır ve uyulması gereken tek zorunluluk, bunların bir başlık

altında verilmesi ve konunun kısa bir özetini (haber başlığı ve spot) bulundurmasıdır. Bu içerikler, site çalışanları tarafından değil, sitenin kullandığı otomatik bir sistem tarafından denetlenmekte; böylece ayrımcı, şiddet içeren, hakaret niteliğinde ve pornografik öğeler barındıran içerikler ayıklanarak siteden çıkartılabilmektedir.

IndyMedia.com, tüm dünyaya yurttaş gazeteciliği kavramını tanıtan internet sitesi olmasına karşın, burada medya kuruluşlarında olduğu gibi okurun/ziyaretçinin hangi haberi görmek isteyeceği doğrultusunda bir eşik bekçiliği düzeneği kullanılmaktadır. Bu yönü ile günümüzde yurttaş gazeteciliği için uygun görülen yapı ile çelişir bir konumdadır; daha çok alternatif gazetecilik türünün gerçekleştirildiği bir internet sitesi olarak değerlendirilmesi de olasıdır. Çünkü IndyMedia, böylelikle yurttaş habercinin değil, okurun gündemini önplanda tutmaktadır.

NowPublic ve OhMyNews birbirlerininkine çok yakın çizgide yayın yapmaktadır. İki site arasındaki temel fark, OhmyNews'ta siteye kayıtlı kullanıcıların haberdeki hataları düzeltmesine olanak tanınırken ve yurttaş gazetecilere – her ne kadar ekonomik kısıtlama nedeniyle 2009 Şubat'ında geçici bir süreliğine kaldırılmışsa da - haberinin okunma sayısına göre çok küçük miktarlarla da olsa bir ödeme yapılırken; NowPublic'te haberlerdeki hataları değiştirme yetkisi yalnızca site çalışanlarına tanınmakta ve haberler için yurttaş gazetecilere hiçbir ödeme yapılmamaktadır.

Açık kaynak yayıncılığı üzerine kurulu WikiNews ise, haber içeriklerini otomatik sistemlerin yanı sıra site kullanıcılarının da denetlemesi ve görüntü ile ses kaydı yayını yapmaması dışında AllVoices'ınkine benzer bir yayıncılık yapmaktadır. WikiNews'ün denetim düzeneğinin ağırlıklı olarak diğer kullanıcılara bırakılması, düzeltme ve denetleme işlemlerini gerçekleştiren kişilerin ancak kendileri gibi diğer kullanıcı veya hiyerarşik olarak daha üstteki bir kullanıcı tarafından haber verilmeden silinebilmesine de olanak tanımaktadır. Dolayısıyla açık kaynak yayıncılığı yapılan bu gibi sitelerde daha kontrollü bir denetim düzeneği uygulanması yerinde olacaktır.

	AllVoices	IndyMedia	NowPublic	OhMyNews	WikiNews
haber nedir, haber yazımı	yok	yok	var	var	var
yazım bilgisi	yok	yok	var	var	var
düzeltme	yok	yok	editör	kişi, editör	kişi, editör
eşik bekçiliği	yok	var	yok	yok	yok

Tablo 4: Editoryal Yapılarına Göre İrdelemediğimiz Yurttaş Gazeteciliği Siteleri

İncelediğimiz bu siteler arasından kişi tarafından uygulanan denetim düzeneği yerine otomatik sistemlerin kullanılması, sitede metin, görüntü, fotoğraf ve ses kaydı içeriklerinin yayımlanabilmesi açılarından; daha doğrusu editoryal uygulamalar bakımından AllVoices'un kuramsal yönden yurttaş gazeteciliği ile en çok uyuşan site olduğunu söylememiz yanlış olmayacaktır.

Bu sitelerde bir haberin girişi yapıldıktan sonra, haberi üretenin bundan pişmanlık duyarak sonradan silme olanağı yoktur. Bu haberler artık üreticisine değil, kamuya aittir. Böylelikle bu sitelerde okunan haberlerin durduk yerde kaldırılamayacağını bilmesi, okurun siteye ve yurttaş gazeteciliğine olan güvenini arttırmakta; böylelikle anaakım medya kuruluşlarının da bu siteleri kaynak olarak gösterip buralarda yayınlanan haberlere yer vermesine veya gönderme yapmasına olanak sunmaktadır.

Son olarak, burada 2.5.6.'de irdelediğimiz yurttaş gazeteciliğinde uyulması uygun olan etik kuralların bu denetim düzenekleri ile örtüştüğünün görüldüğünü vurgulamamız mümkündür.

3.3. Yurttaş Gazeteciliğin Türkiye'de ve Yurtdışındaki Durumunun Karşılaştırılması

Yurttaş gazeteciliği, günün gereklilikleri ve çağın sunduğu teknolojik olanaklar sayesinde gelişebilen; ancak temelinde ifade etme isteği, haber verme hakkı yatan, kişinin yurttaş olarak içinde yaşadığı toplum yaşamına katkıda bulunmasına zemin sunan bir akımdır. Dünyada tanınır olması ise teknolojik gelişmeler sayesinde gerçekleşmiştir. Protesto eylemlerinin anaakım medyada yer almayacağı bilinciyle bir araya gelen aktivistlerin ve aktivist grupların teknolojinin de yardımıyla

oluşturdukları bir ortamda ortaya çıkmış; terör saldırılarına maruz kalan kişilerin, savaştan zarar gören sivil halkın ve doğal afet yaşanılan bölgelerde kendini olayın içinde bulan kişilerin cep telefonu veya kişisel kameraları ile kaydettikleri görüntüleri, kendi izlenimlerini de katarak yayımlamaları, böylece olayla ilgili bilgilerin küresel boyutta yayımının sağlamasıyla gelişmiştir. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliğinin temelinde, sesini duyurma çabası, bir araya gelme, destek isteme vb. güdülerin yattığını söylememiz doğaldır.

Doğal afetlerin yaşandığı bölgelerde, geniş çaplı sivil toplum örgütlerinin harekete geçmesinden çok önce, olaylar sırasında teknolojik olanakları kullanarak bloglardan bölge ile ilgili durumun aktarılması sayesinde, internet üzerinden yardım etkinlikleri için topluluklar oluşturularak bölgeye acil yardım ulaştırılabilmiştir[18].

Özünde 10 yıldır (1999'dan beri) somutlaşan bir kavram olan yurttaş gazeteciliğinin fikir gelişimi, 1775 Amerikan Devrimi başladığı sırada kişisel çabalarla basılan haber broşürleridir. Fransız ve Amerikan devrimlerinin hemen hemen aynı yıllarda yaşanması, yurttaşlık kavramının gelişiminde büyük önem taşımaktadır. Bu dönemde Amerika'da yayımlanan gazete ve haber broşürleri, ağırlıklı olarak partizan temelde yayın yapmaktaydı. Bu yayınları çıkartanlar, haber toplamaktan çok fikirlerini ifade edebilmek amacıyla yayıncılık faaliyetinde bulunmaktaydı. 18. yüzyılın sonlarında bu yayınlardan ayakta kalabilenler daha da sert bir yayıncılık yapmaya başlamıştır.

Bugünkü anlamda yaygın gazetecilik faaliyetleri Amerika'da 1830'larda, yüksek hızlı baskı makinelerinin kullanılması ile başlamıştır[19]. Batıda devrimler sonrası kişisel çabalarla fikir yaymak için yayınlar çıkartılırken, bu dönemde Osmanlı'da eyaletlerde bağımsızlık hareketlerini destekler nitelikte gazeteler çıkartılmaya başlamış; ancak Türk basın faaliyetleri adına hiçbir gelişme yaşanmamıştır. Amerika'da ve İngiltere'de kitle gazeteciliğinin 1830'larda geliştiği göz önünde bulundurulduğunda, 1831'de resmi nitelikteki gazete Takvim-i Vekayi'nin yayınlandığı Osmanlı İmparatorluğu'nun basın alanında ne kadar geri kaldığı somut olarak görülmektedir. 1860'ta Osmanlı'da özel basın faaliyetleri başladığında, henüz siyasi yazılar

[18] Paul O'Grady, , "A New Medium Comes of Age".
[19] Mary-Rose Papandrea, "Citizen Journalism and the Reporter's Privilege", (Çevrimiçi), http://journal.law.umn.edu/sites/default/files/Papandrea_Final.pdf, p. 521., 17 Haziran 2009.

basınımızda yerini alamamıştır. Oysa bu dönemde ABD'de, yurttaş bilinci doğrultusunda yapılan fikir gazeteciliği aşaması yaşanmış, hatta 1830'larda görece gelişmiş baskı makinelerinin kullanılması sayesinde çok düşük bir bedel karşılığında geniş kitlelere hitap eden ve habereğlencenin ilk örneklerinin görüldüğü sansasyonel gazetecilik (penny press) ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her ne okursa okusun, ABD'de geniş bir okur kitlesinin bulunduğu bir dönemde, Osmanlı'da düzensiz olarak birkaç gazete çıkmakta ve bunların da her birinin satış rakamları birkaç yüzü geçmemekteydi.

Osmanlı'da basının resmi duyuruları yayma ve günlük haber verme eğiliminin dışında fikir aktarma amacı ile kullanılması yine Tercüman-ı Ahval'in yayınlanmasından sonra, 1860'ların ortalarında, yurttaş gazeteciliğinin ilk örneği olarak irdelenmesi gerektiği kanısını taşıdığımız Ali Suavi'nin okur mektuplarını yayımladığı Muhbir Gazetesi ile 1866'da başlamıştır. Buraya kadar sözünü ettiğimiz süreci değerlendirdiğimizde, Batıda haber verme amaçlı gazetelerin yayınlanmaya başlamasının üzerinden bir yüzyıl geçtiği, fikir yayımı için yurttaş gazeteciliğinin ilk örnekleri ortaya çıktığı, teknolojik alanda yaşanan gelişmeler ve belirli bir okur kitlesinin oluşması sonucu daha farklı bir yayıncılık arayışı ile kitle gazeteciliğinin başladığı bir sırada; Türk basın faaliyetlerinin henüz başlamadığını görmekteyiz. Şöyle ki Türk basın faaliyetleri başladığında, Batıda gerek gazetecilik türleri, gerekse okur kitlenin çeşitlenmesi, bu toplumları derinden etkileyen özgürlük ve yurttaşlık kavramlarının özümsenmesi ile aynı doğrultuda çoktan gelişmişti. Bu durumda Osmanlı'nın çöküşte olduğu bir dönemde, dönemin padişahı 2. Mahmut'un Batıdaki gelişimlere ayak uydurabilmek amacıyla Islahat Hareketleri'nin bir adımı olarak basın faaliyetlerini başlatmasının, gazeteciliğin, dolayısıyla toplumsal bilincin geç gelişmesine yol açtığını söylememiz yanlış olmayacaktır. Yine de ülkemizde yurttaş gazeteciliğinin durumunun yalnızca Osmanlı'da geç başlayan basın faaliyetlerine bağlamamız uygun değildir. Çünkü yurttaş gazeteciliği özünde kişinin toplumsal bir varlık olduğunun bilincinde olarak toplumsal sorumluluklarını ve haklarını anlaması ile, başka bir deyişle birey olma bilinci ile de doğrudan ilgilidir. Bu noktadan yola çıktığımızda özünde yurttaş eliyle yapılan bir denetim düzeneği olan ve dördüncü güç olarak denetim görevini yerine getirmemesi durumunda basını denetleyen veya medya kuruluşlarının olay yerlerine muhabir gönderemediği durumlarda medyaya bu alanlardaki içeriği sağlayan, basının denetleme görevini taşıdığı – yasama, yürütme,

yargı - kurumlarla ilgili haber akışını sağlayan yurttaş gazeteciliği demokratik bir gelişmişlik süreci gerektirmektedir. Bu yönü ile basını denetleme gücü olarak yorumlayabileceğimiz yurttaş gazeteciliğinin kişilerin kendini ifade etmekten kaçınmaları sonucu ülkemizde gelişmiş olmadığı görülmektedir. Bunda da öncelikle politik koşulların; ardından da medyaya dönüşmesi sonucu sermaye yapısının gerektirdiği kısıtlamalardan dolayı, basının yapısının payı olduğu unutulmamalıdır.

Yurttaş gazeteciliğinin ülkemizde gelişememesinin nedenlerinden birinin de kavramın tam olarak düşünce yapımıza yerleşememiş oluşundan kaynaklandığının altını çizmemiz gerekmektedir. Burada, yurtdışında çok önemli etkileri olan yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik ayrımının yapılmamasının ve kavramın gerçek anlamı ile toplumumuza tanıtılmamasının büyük payı vardır. Zaten gazetecilik faaliyetlerinin geç başladığı ve yaşanan tarihsel sürecin doğası gereği kısıtlamalar içinde geçen ve de gerçek anlamda özgünlüğünü ortaya koymaya fırsat bulamadan kavuşulan teknolojik olanaklar ile ekonomik-politik gelişmeler sayesinde birden medyalaşan Türk basınında, doğal gelişim sürecini yaşamış ülkelerle aynı gazetecilik bilincinin yaşanacağını düşünmek fazlasıyla iyimserlik olacaktır.

Ancak ülkemizde yurttaş gazeteciliğinin kavramsal algılanmasındaki sorunu yalnızca basın faaliyetlerindeki eksiklikler ile yanlışlıklara ve toplumumuzdaki yurttaşlık bilinci eksikliğine bağlamak haksızlık olacaktır. Çalışmamızda adları ile yer verdiğimiz Salam ve Hanady'nin bloglarının önplana çıkması, savaş gibi küresel boyutlu bir şiddet sürecinde gerçekleşmiştir. Doğal afetlerde de blogların gerek haber akışı, gerekse yardım faaliyetlerinin sağlanması için çok büyük yararı dokunmuştur; ancak belki de – bir çeşit yazı dizisi biçeminde yazılan - savaş günlükleri gibi sürekli yazılmadığından adı ile öne çıkan bir bloga taramalarımızda ulaşma olanağımız olmamıştır.

Gerek çalışmamızda yaptığımız taramalarda bu yönde bir yayın bulamayışımız, gerekse literatür taramalarında yurttaş gazeteciliği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik arasındaki ayrımın konu ile ilgili çok az kaynakta açıkça ortaya konulmuş olması nedeniyle, ayrıca da yurttaş gazeteciliği ağırlıklı olarak politik katılım aracı olarak görüldüğü için, bu gazetecilik, olduğundan farklı bir kapsamda değerlendirilmekte ve kavramın yerine oturmamış oluşunun da etkisiyle bu alanda geniş çapta ses getiren faaliyetler yapılamamaktadır. Şöyle ki bilimsel çalışmalarda yurttaş gazeteciliği

yalnızca politika ve/veya günlük yaşamdaki hukuki uygunsuzlukların, yönetimlerin usulsüzlüklerinin yer alması vb. tarzında haberler olarak algılanıp bunun dışında kalan günlük yaşamdaki öğelere dair haberler bu tür gazeteciliğin kapsamı dışında bırakılmakta iken, öte yandan gazetelerimizde yurttaş gazeteciliği "kent muhabirliği" olarak tanıtılmaktadır[20]. Oysa çalışmamızda yer verebildiğimiz sınırlı örnekte bile yurttaş gazeteciliğinin yalnızca kent haberlerini kapsamadığı görülmektedir.

Öte yandan CNN Türk'ün birkaç yıl önce başlattığı 'Haberim' uygulaması ile okurlarına kendileri tarafından yangın, kaza, patlama vb. gibi sıcak gelişmelerin yanı sıra çevre kirliliği, doğal güzellikler, hava durumu gibi her konuda üretilen haberleri ve kendileri tarafından çekilen fotoğraf ve görüntü kayıtlarını yayınlayabilecekleri bir alan sunmakta[21] ve bu yurttaş gazeteciliği kapsamında değerlendirilmekte; ancak bu içeriklerde politik tavır bulunmamasından ötürü bu faaliyet yurttaş gazeteciliği olarak görülmemektedir[22]. Yurttaş gazeteciliği alanında incelediğimiz sitelerin içerdiği kategoriler göz önünde bulundurulduğunda, yurttaş gazeteciliğini kişilerin yalnızca politik tavrını ortaya koyan bir gazetecilik türü kapsamında değerlendirmenin çok da isabetli olmadığı görülmektedir. Üstelik yurttaşlık kavramı, kullanıldığı toplumun genel yapısına göre farklı açılardan da değerlendirilebilmektedir. Örneğin, yasal olmayan yollarla ülkede kalan bir kişinin yaptığı haberin veya kaydettiği görüntünün yurttaş gazeteciliği kavramına uygunluğu tartışılmaktadır.[23] ABD için bir sorun olan kaçak göçmenlerin yurttaş sayılıp sayılmayacağı, dolayısıyla bu kişilerin sağlayacağı bilgi ve görsel malzemenin yurttaş gazeteciliği kapsamında değerlendirilip değerlendirilemeyeceği ülkemizin bugünkü koşullarında gereksiz bir tartışma olacaktır; çünkü kaçak göçmenler Türkiye için ABD'de olduğu kadar yaygın bir durum değildir ve bu bakımdan akla böyle bir soru gelmemektedir.

Yurttaş gazeteciliği politika ile ilişkilendirilirken, yurttaş kavramının politik temeli üzerinden hareket edildiği görülmektedir. Ancak küreselleşme ile ulusal olanın yerini küresel değerlerin aldığı; özellikle medya gibi tüm dünyaya anında ulaşan küresel ağların yalnızca bir toplum veya ulus için değil, tüm dünya için enformasyon taşıdığı

[20] "Kent Muhabirliğinin Diğer Adı Yurttaş Gazeteciliği", (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/ankara/8346930.asp?gid=140&sz=27269, 22 Nisan 2009.
[21] "CNN Türk'ün Gönüllü Muhabiri Olun", (Çevrimiçi), http://www.cnnturk.com/Haberim/default.aspx, 22 Nisan 2009.
[22] "CNN Türk'ün Yaptığı Yurttaş Gazeteciliği Değil",
[23] Mark Glaser, "Your Guide to Citizen Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html, 22 Nisan 2009.

unutulmamalı, bu ağda yayınlanan yerel enformasyonların da küresel bir değeri olabileceği düşünülmelidir. Kavramı açıklarken, yurttaşın hukuki ve politik yönleri dışında, bir toplulukta belirli bir iş bölümünü paylaşan kişi olarak değerlendirilmesi gerektiğinden yola çıkarak, kitle iletişiminde yurttaşın belli bir fikri üreterek, bunu diğerlerine aktaran kişi olarak tanımlanmasının konumuz kapsamı için daha uygun olduğunu belirtmiştik. Çalışmamız kapsamında yaptığımız taramalarda, yurttaş kavramının kullanım alanına göre hukuki ve politik zemine bağdaştırılmasının eksik olduğunu gösterir nitelikte, yurttaş hareketi akımının bir türü olarak değerlendirebileceğimiz bir yurttaş bilimi (citizen science) kavramına ulaşmamız mümkün olmuştur. Böylelikle yurttaşlığın yalnızca politika ile bağdaştırılmadığını ve sıradan kişilerin toplumsal yaşamın her alanında olduğu gibi kurumlarla işbirliği yaparak bilim alanında da katkılarının sağlanması yoluna gidildiği etkinliklerin de uygulandığını görmekteyiz. Buna en belirgin örnek olarak ABD'deki Cornell Üniversitesi'ndeki bir kuş gözlem grubunu verebiliriz. Bilim insanları ve yurttaşların ortaklığıyla kurulan ve dünyanın en büyük araştırma ekiplerinden biri olduğu belirtilen bu kuş gözlem grubu, kişilerden evlerinin bahçesinde, kentte, kırlık alanda, daha doğrusu bulundukları her yerde kuşların fotoğraflarını çekip kendilerine yollamalarını istemekte; böylelikle onları gerçek anlamda bilimsel bir etkinlikte rol alarak kuşlarla ilgili bilgi edinmeye davet etmektedir[24] .Yurttaş gazeteciliği ve yurttaş bilimi arasındaki ortak özellik, her ikisinin de mesleğin profesyonelleri tarafından gerçekleştirilmeyip bu konu ile ilgili hiçbir bilgisi olmayan ama konuya heves eden herhangi bir kişinin, sözkonusu alanlara katkıda bulunabilmesine olanak tanımasıdır. Bu katkı gazetecilik alanı için gündemdeki bir konuyla ilgili yorum ve ek bilgi toplamak ve rastlantı sonucu bulunduğu bir yerde bir olay gerçekleştiğinde yurttaşın yanındaki cihazla bunu kaydederek yayımını sağlamaktır. Burada yer verdiğimiz projeden yola çıkıldığında ise sözkonusu katkı yurttaşın bulunduğu yerde rastlantı sonucu değişik bir kuş türü gördüğünde bunu kaydederek araştırma ekibinin yöneticilerine ulaştırmasıdır. Her iki uygulamada da paylaşımla gelişen bir bilgi akışı sağlanmakta ve bu bilgi akışı kişilerin yanında bulunan fotoğraf makinesi, kamera gibi görüntü kayıt cihazlarıyla olabileceği gibi, çokişlevli cep telefonları ile de gerçekleştirilebilmektedir.

[24] "About Citizen Science", (Çevrimiçi), http://www.birds.cornell.edu/netcommunity/Page.aspx?pid=710, 19 Haziran 2009

Yurttaş gazeteciliğinin ülkemizde gerektiği ölçüde tanınmayışının nedeni, elde konuyla ilgili yeterince akademik bilginin bulunmayışı ve mesleki eğitimde ilgililerin bu konu üzerine yeterince eğilmiş olmamalarıdır. Oysa yurttaş gazeteciliğine dair yaptığımız taramalarda sıklıkla yer verdiğimiz www.ojr.org, Annenberg ve Berkeley üniversitelerinin işbirliği ile yayınlanan bir internet dergisi (The Online Journalism Review), www.j-lab ise Washington'daki Amerikan Üniversitesi'nin İletişim Fakültesi'nin yayın organıdır ve yurttaş gazeteciliği ile ilgili bilgi verme amacı ile yayınlanmaktadır. Yine çalışmamızda sıklıkla gönderme yaptığımız New York üniversitesi öğretim üyelerinden Jay Rosen da yurttaş gazeteciliği ile ilgili yazılarını üniversitenin sitesinden, PressThink adlı blog üzerinden internet kullanıcıları ile paylaşmaktadır. Ülkemizde yurttaş dolayımlı gazetecilik ve sınırları belirginleştirilmeyen yurttaş gazeteciliği ile ilgili henüz başlamış olan internet üzerinden eğitim, kişilerin kolayca ulaşıp bu konuda bilgi sahibi olabilmelerine ve gerektiğinde bu alanlardan daha ayrıntılı bilgi veya yardım isteyebilmelerine de ortam sunmakta; böylelikle yurttaş gazeteciliğini yaygınlaştırma adına önemli katkıda bulunmaktadır.

Her olgu veya kavram, içinde geliştiği toplumun yaşantısında önemli bir yer kapladığında, bununla ilgili çeşitli düzenlemeler yapılması da gerekmektedir. Yurttaş gazeteciliğinin Amerikan toplumunda kapladığı yerin değerlendirilmesi açısından önemli gördüğümüz bir noktayı da açıklamakta yarar görüyoruz: Yurttaş gazetecilerin de tıpkı gazeteciler gibi bazı durumlarda görece ayrıcalıktan yararlanıp yararlanamayacaklarına ve yurttaş gazetecinin özünde rastlantı sonucu bulunduğu bir yerde aynı zamanda bir tanık olarak gördüklerini blogunda anlatmasının ve olayın görüntü kayıtlarının yayınlanmasının yasal durumuna; hatta bilgi ve görüntüleri sağlayanın suçun mağduru olan/suçu işleyen kişiler arasında yer alması durumunda uygulanması gereken yasal koşulların ne olması gerektiğine dair bilimsel çalışmalar da yapılmaktadır[25]. Buradan ABD'de yurttaş gazeteciliğin ne kadar etkin ve yaygın olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Burada, Türkiye'deki ve diğer ülkelerdeki belirgin örneklerine yer verdiğimiz yurttaş gazeteciliği, ülkemizde henüz uygulaması, dolayısıyla işlerliği olmayan bir olgu

[25] Mary-Rose Papandrea, (Çevrimiçi), "Citizen Journalism and the Reporter's Privilege", http://journal.law.umn.edu/sites/default/files/Papandrea_Final.pdf, p. 521., 17 Haziran 2009.

olarak karşımıza çıkmaktadır. Yurttaş gazeteciliği için ücretsiz sahip olunan bir blog veya çok düşük bir bedel karşılığı satın alınacak küçük bir internet alanı ve şart olmamakla birlikte fotoğraf ve/veya görüntü kaydetmek için bir kamera, hatta bu işlevlere sahip bir cep telefonu sahibi olmak yeterlidir. Dolayısıyla ülkemizde gerçek anlamıyla yurttaş gazeteciliği faaliyetlerinin görülmemesinin nedenini, teknolojik yetersizlik olarak açıklamak yerinde olmayacaktır.

Küresel medya ağında tüm dünyaya – yerel öğeleri de katarak küresel uygulamaları olsa da - aynı içerik aktarılmakta; eşik bekçiliğinden geçerek haber tüketicisine sunulan haberlerde kişilerin yalnızca neleri tüketeceği değil, aynı zamanda bunları nasıl algılayacağı da aşılanmakta; böylelikle tektip medya alımlayıcısı ortaya çıkmakta; bunun sonucu olarak medya üzerinden kurulan küresel bir topluluğun bileşeni haline gelen kişi, özbeğenilerinden, özdeğerlerinden yavaş yavaş uzaklaşmakta; dünyayı kendisine sunulan kadarı ile ve o biçimde algılamaktadır. Vassaf, küreselleşen dünyada sürekli haber ve enformasyon akışının, aktarıcı araçların sahiplerine yüksek miktarda kâr getirdiği için sürekli haber yayımı yapıldığını ve haber tüketicisi bir kitlenin oluşturulduğunu, hızla değişen gündemin ise toplumsal belleği zayıflattığını belirtmektedir[26].

Günümüzde küresel çapta yayıncılık yapan medya kuruluşları, bu araçlara ulaşabilen herkese, özellikle internet üzerinden dünyanın her yerinde aynı içeriklere ulaştırması, içeriğin çokluğuna karşın, çeşitliliğini tartışılır duruma getirmiştir. Yurttaş gazeteciliği ise, burada incelediğimiz örneklerde de görüldüğü üzere, yaygın medyanın yer vermeyeceği haberlerin veya yer verse de farklı biçimlerde dezonforme ederek vereceği haberlerin aktarılması, tarihe bunlara dair bir not düşülmesi görevini üstlenmektedir. Bu açıdan bakıldığında Rosen'in deyimyle basın küresinde, birbirlerini tamamlamakta ve yine Rosen'ın deyimi ile birbirlerinin ideal ötekisi (each other's ideal "other") olarak, birbirlerini tamamlamaktadır. Böylesi bir süreçte gazeteciler ve yurttaş gazeteciler özünde işbölümü içinde, birbirlerinin diyalektiği olarak faaliyette bulunmaktadır.

[26] Gündüz Vassaf, **Cehenneme Övgü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, 14. baskı, ss. 92–93.

3.4. Türkiye'de Yurttaş Gazeteciliğinin Gelişememesinin Nedenleri

Yurtdışındaki uygulamaları ile karşılaştırıldığında, ülkemizde yurttaş gazeteciliği etkin olarak kullanılmamakta ve tanınmamaktadır. Bunun nedenini basın faaliyetlerinin geç başlamasına, ülkenin genel eğitim durumuna, teknoloji kültürünün gelişmemişliğine ve daha birçok sosyokültürel etkene bağlamak olasıdır. Kültürlerin oluşumunda ilkimin ve coğrafi koşulların ulusların geleneklerinde, tutumlarında, düşünce yapılarında vb. sosyolojik yapı taşlarında en büyük önemi taşıdığını savunan Fransız Devrimi'nin düşünsel altyapısını oluşturan denemeci, düşünürlerinden Montesquieu'ye göre Asya'da öteden beri hep büyük imparatorluklar görülmesinin nedeni kıtada uçsuz bucaksız ovaların olması, topraklarının iklimsel özelliklerden dolayı Avrupa'ya göre daha çabuk kuruması, dağlarında daha az kar bulunması, ırmaklarının daha az kabarması vb. coğrafi koşullardır. Doğası ancak küçük engeller oluşturan Asya'daki bu durum büyük imparatorlukların kurulmasını kolaylaştırmıştır. Montesquieu buna karşın Avrupa coğrafyasının sulak ve birçok doğal engelle ayrılmış olmasının, Avrupa'da büyük imparatorlukların uzun ömürlü olmasına olanak tanımadığını ve birçok küçük devletin oluşmasına zemin hazırladığını ileri sürmektedir. Bu küçük devletlerin birbirleri ile uzlaşmak için yasa koymaları ve bunlara uymaları gerekmiştir. Kışlalı, ABD'yi diğer Batı toplumlarından ayıran temel özelliğinin, çok geniş alana yayılan ülke topraklarının herkese tanıdığı olanakların uzun süre yetmesine ve bunun sonucu olarak sınıf bilincinin gelişmeyişine bağlarken, yine coğrafi konumundan ötürü Türkiye'nin birçok çatışmanın arasında kaldığını eklemektedir[27].

Birbirleri ile uzlaşmak için yasa yapan ülkelerin halkları, hak kavramı ile içinde Osmanlı'nın da bulunduğu Asya toplumlarından çok daha önce tanışmış ve buralarda hukuki boyutu ile yurttaşlık kavramının gelişimini oluşturan süreçler yaşanmıştır. Bunlardan en önemlileri 1792 Fransız Devrimi ve 1795 Amerikan Devrimi'dir. Bu devrimlerden sonra geliştirilen yurttaşlık kavramının yüzlerce yıl önceden ve yalnızca eğitim, kültür, üretim koşulları ile değil; bunların oluşumunda büyük etkisi olan coğrafi ve iklimsel koşulların da etkisiyle ortaya çıktığı anlaşılmaktadır.

[27] Ahmet Taner Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınevi, Ankara, 2007, ss. 43–44. 46.

Bu devrimler sırasında ve sonrasında yine Batıda dinsel ve toplumsal gelişmeler ile teknolojik ilerlemeler sonucu yaşanan Sanayi Devrimi sonucunda toplumda yeni bir sınıf – işçi sınıfı - ortaya çıkmıştır. Böylece işçiler artık daha çok ve daha kaliteli üretimin kendi ellerinde olduğunu, üretim fabrikalarda yapıldığından artık doğa koşullarının çok etkili olmadığını, bu koşullarda yaşayan kişilerin kaderci eğilimlerden uzaklaşarak bazı eylemlerde bulunabilmelerinde kendi iradelerinin de etkili olduğunu anlamış ve bir araya gelindiğinde toplumda bazı şeylerin değişebileceğine olan inançları gelişmiştir[28].

Bu dönemde işçilerin çalışma koşulları her ne kadar ağır olsa da, artık bunun bilincinde olan bir kitle oluşmaktadır. Toplumsal işbölümü kavramı iyice yerleşmiştir ve artık kişiler, yurttaş olmayı, "ben" demeyi öğrenmektedir. Aynı zamanda Batıda güçler ayrılığı somutlaşmakta, parlamenter düzene geçilmektedir. Tüm bunların getirisi olarak da - ileride dördüncü güç olarak tanımlanacak - basın güçlenmektedir.

Oysa bu dönemde, Doğu toplumları halen toprağa dayalı üretim yaptığından, sanayileşme hareketlerinden hiçbir biçimde etkilenmemekteydi. Osmanlının da aralarında bulunduğu toprağa dayalı üretim yapan Doğu toplumlarında üretim doğal koşullara bağlıdır ve su baskını, kuraklı vb. doğal etkenler aylarca süren çabayı hiçe indirgeyebilecektir. Doğa koşullarına bu denli bağımlılığın kişileri kaderci yapması doğaldır[29]. Kişilerin bazı şeylerin kendi ellerinde olduğuna dair bir düşünce geliştiremediği ve toplumsal sınıfların oluşmadığı toplumlarda "ben" bilincinin gelişmesi beklenemez. Sanayi Devrimi ile Fransız ve Amerikan devrimleri, bunların Batı toplumuna kazandırdığı teknolojik, ekonomik, toplumsal ve politik gelişmeler, Doğu ile Batı toplumlarının gelişmişlik bakımından iyice aralarının açılmasına neden olmuştur.

Toynbee toplumların genel tutum ve davranışlarının yalnızca coğrafi koşulların yalnızca iklim ve doğal kaynakların kullanımı bakımından değil, bu koşullarda yaşayanların bu koşullara "meydan okuma"sına bağlı olduğunu savunmuştur. Toynbee'ye göre, toplumlar coğrafi ortamın yarattığı zorlukların derecesine göre güç kazanmakta ve kendilerine güvenleri artmaktadır; çok kolay coğrafi koşullar kişileri tembelliğe, çok zor koşullar ise umutsuzluğa, kaderciliğe; dolayısıyla hareketsizliğe

[28] A. T. Kışlalı, **Siyaset Bilimi**, s. 65.
[29] A. T. Kışlalı, **a.g.e.**, s. 65

itmektedir. Ona göre coğrafi koşullar çeşitli uygarlıkların doğmasında (doğasında) önemli bir rol oynamıştır[30].

Buradan yola çıktığımızda, genel olarak Asya'daki ülkelerin ve özelde Osmanlı İmparatorluğunun anaülkesinin coğrafyasına bakıldığında, gerçekten zor iklim ve coğrafi koşulların sözkonusu olduğu görülmektedir. Sulama sorunları, engebeli arazi halkın – Toynbee'nin deyimiyle - meydan okuma yetisinin üstünde bir coğrafyadır. Doğan Avcıoğlu da benzer bir doğrultuda yola çıkarak Orta Asya'daki Türk boylarının su ve otlak yetersizliğinden dolayı küçük boylar halinde yaşamak zorunda olduklarını, koşullardan ötürü savaş, savunma ve sürek avı nedeniyle bir araya gelindiğini, geçici süreliğine bir başbuğ (askeri önder) seçildiğini, bir araya gelinmesine yol açan iş bittiğinde bu önderin görevinin de bittiğini, bu koşullarda işbölümü ayrımı yapılamadığından sınıfların da doğmadığını söylerken, bu durumu kendiliğinden demokrasi olarak tanımlamaktadır. Kişiler ancak bir topluluğun üyesi olarak varlığını sürdürebildiği için "ben" değil, "biz" duygusu önplana çıkıyordu. Bireysel düşünme güdüsü ise ancak yerleşik yaşama geçiş ile başlayabilmiştir[31].

Yerleşik yaşam ile birlikte, insanların karşısına çıkan zorlayıcı doğa koşulları, - Toynbee'nin açıklamaları doğrultusunda - Türklerin kaderci ve hareketsiz bir toplum olmasına yol açmıştır.

18. yüzyıl sonlarında başlayan sanayi devrimi sürecinde Osmanlıda Batıdaki devrime temel olan alanlardan hiçbirinde devrime yol açacak bir ilerleme sağlanamamış, erke bağımlılık halen devam etmektedir ve doğal olarak sanayileşme sözkonusu değildir.

Üstelik bu süreçte Osmanlı İmparatorluğu gerilemektedir ve bir süre sonra çöküş dönemi yaşanacaktır. 3. Selim, Osmanlıda gazetecik faaliyetlerinin başlaması için girişimde bulunan 2. Mahmut, Osmanlıda ıslahat hareketleri denildiğinde en çok öne çıkan padişahlardır ve bu iyileştirmeye yönelik değişiklikleri kendi iradelerinde – Osmanlının Batı karşısındaki geri kalmışlığını azaltabilmek, bu toplumların Osmanlının içişlerine karışmasını engellemek ve azınlıklar ile Osmanlı İmparatorluğu'nun tebaasında bulunan diğer ulusların Batıda ortaya çıkan

[30] A. T. Kışlalı, **a.g.e.**, s. 50.
[31] A. T. Kışlalı, **Siyaset Bilimi,** s. 57.

özgürlükçü düşünce yapısının etkisi ile ayaklanmalarını önleyebilmek için - bu gelişme hareketlerini başlatmışlardır. Sonuçta askeri, hukuki, eğitimsel ve hatta daha ileride yönetimsel gelişmelere yol açacak bu ıslahatlar halk tabanında gelişmediğinden, halkın yurttaşlaşması olası değildir. Yurttaşlık bilinci gelişemeyen halkın, çağdaşlaşma hareketlerini talep etmesi sözkonusu olmayacağından Osmanlıda bu anlamda yapılan değişiklikler, askeri, siyasal, idari ve kültürel alanları yeniden yapılandırma amacındaki aydın kesimce "devletin bekası" ve "halkın müreffeh kılınması" için halk adına karar verilmesinin temelinde yatmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile hukuki bakımdan anayasal bir devlete dönüşmüş olan ülkemizde, yurttaş tipolojisi hak ve özgürlükler temelinde değil, ödevler ve yükümlülükler yönü ile geliştirilmiştir. Böylelikle yurttaş hakları ile değil, devlete karşı sorumlulukları ile tanımlanmıştır[32].

Burada Kemalist Devrim'in ortaya çıkış koşulları göz önünde bulundurulmalıdır. Şevket Süreyya Aydemir bu dönemi kısa ve öz olarak şöyle anlatmıştır[33]:

> "Toplum hayatı, bir ilkçağ ilkelliği içindeydi. Türk milleti perişanlığını, fakirliğini, çaresizliğini en ilkel düzeyinde yaşıyordu. Halk cahildi, bakımsızdı, sefildi. Memleket yolsuz, işsiz, asayişsiz bir düzensizlik içinde bunalıyordu. Sonu gelmez savaşlar, İstiklal Savaşı'nda olduğu gibi millet için, millet yararına da yapılmamıştı. Yüzyıllarca Anadolu ve Rumeli halkı, bizden olmayan, bizim olmayan yabancı ve uzak ülkelerde boş yere eritilmiş, gitmişti. Tarım en ilkel sürünüş gibiydi. Sanayi yoktu. Derebeylik, ayan, eşraf, mütegallibe nizamı alabildiğine köklüydü. Şeyhlik, müritlik, hacılık, hocalık, efsunculuk yaygındı. Tekkeler, zaviyeler çöküntü içinde, fakat ayaktaydı. Dağları eşkıya sarmıştı. Bu bel vermiş yapının ve ilkel hayatın yeni bir düzene yönelişi için, Gazi Mustafa Kemal'in şahsiyetinden başka bir ümit yoktu."

Aydemir'in öz olarak tanımladığı bu süreçte, yurttaşlık bilincinin gelişmesini, toplumda erki ve kader gibi soyut kavramları sorgulama davranışlarının görülmemesi doğaldır. Buradan yola çıkarak Cumhuriyet devriminin halk tabanlı veya halk talepli bir devrim olmamakla birlikte, başka bir seçeneğin olmaması karşısında, aydınların ve seçkinlerin oluşturduğu bir düzen olması ve yurttaşın bu doğrultuda tanımlanmasını zorunlu kılmıştır. Hak ve işbölümü kavramları yerleşmemiş bir toplumda, kendini çekinmeksizin ortaya koyan, düşüncesini özgürce açıklayan ve fikir üreten kitlenin oluşmasını beklemek ise yerinde olmayacaktır.

---

[32] Artun Avcı, "Türkiye'de Kamusal Alan ve Televizyon", basılmamış doktora tezi, **T.C. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,** İstanbul, 2008, ss. 72–75, 79–80.
[33] Ahmet Taner Kışlalı, **Siyasal Sistemler**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998, s. 138.

Basın ve gazetecilik faaliyetleri bağlamında Osmanlı'nın yıkılması ve Cumhuriyetin kurulması süreci değerlendirildiğinde, önce padişah iradesi ile başlayan Türk gazeteciliği, Batıdaki gazetecilik faaliyetleri ile karşılaştırıldığında 2 yüzyıl geç başlamış ve Osmanlı'da henüz elle çevrilir bir çarkla çalışan baskı makinelerinde gazete çıkartılırken, Sanayi Devrimi sonucu artık buharlı makinelerin kullanıldığı Batılı ülkelerde, buharlı baskı makineleri (steam press) kullanılmaktadır. Basın sözcüğünün İngilizce karşılığı olan ***press*** de özünde, baskı makinesinin adından kaynaklanmaktadır[34]. Birinci bölümde ayrıntılı olarak irdelediğimiz tarihine kısa bir göz attığımızda, içinde geliştiği tarihsel süreçte Türk basınının yurttaşlık bilincini topluma aşılayacak yönde yayın yapamamasının nedenleri açıkça görülmektedir. Bunları sıralamamız gerekirse;

- Gazetecilik faaliyetlerinin erkin iradesi ve denetimi ile başlamasına,
- Gazetecilik faaliyetlerinin, eğitiminin ve mesleki duyarlılığın görece geç başlamasına,
- Osmanlı'nın yıkılıp Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sürecinde bilinçli bir halk tabanın olmamasına,
- Ülkenin içinde bulunduğu koşulların yurttaşlık bilincinin doğal olarak gelişmesine olanak tanımamasına,
- Başlangıcında iktidara ve teknolojik yetersizliklere bağlı olan basına yönelik kısıtlamaların; sonraları sermaye yapısının değişimi ile birlikte teknolojik sorunların aşılmasına karşın bu kez de sermayeye dayalı kısıtlamaların getirilmesine

bağlı nedenlerden kaynaklandığı ortaya çıkmaktadır. Osmanlının gerileme, Batının ise gelişme döneminde bulunduğu bir tarihsel süreçte, ilerleme hareketleri ve basını kendi inisiyatifi veya talebi ile başlamayan ülkemizde halkın yurttaşlık bilincinin gelişmemesinin nedenlerini öz olarak böyle açıklamamız mümkündür.

Neoliberal politikalara geçiş süreci ile artık açıkça küreselleşme eğilimine başlayan Türkiye'de basının medyaya dönüşmesi ve yaşanan apolitizasyon sürecinin ardından ülkemizde kat edilen teknolojik gelişmeler sonucunda, yurttaşlık bilinci - tarihsel sürecinde kısa ve öz biçimde işlediğimiz üzere - yeterli düzeyde gelişmeyen halkımız, eriştiği medya içerikleri ile yurtdışındaki gelişmeleri ve haberleri anında

[34] Mary-Rose Papandrea, , "Citizen Journalism and the Reporter's Privilege", p .521.

öğrenebilmektedir. Böylelikle bu içeriklerdekine benzer yaşam tarzlarını ve düşünceleri benimsemesi mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda medya kuruluşlarımızın kendilerine sunduğu alanlarda kısıtlı da olsa, tükettikleri haberlerin biçeminde bazı içerikler oluşturan kişiler bulunmaktaysa da yurttaş olarak önplana çıktıkları bloglardan kendi haberlerini yayınlayan hiçbir yurttaş gazeteciye ulaşmamız mümkün olmamıştır. Buradan yola çıktığımızda Türkiye'de yurttaş gazeteciliğinin, çalışmamızda kavramsal kaynakları ile ortaya koyduğumuz boyutuyla yapılmadığı; yurttaş dolayımlı gazetecilik gazeteciliğin ise sınırlı kapsamda kaldığı görülmektedir.

SONUÇ

Ülkemizdeki ve yurtdışındaki yurttaş gazeteciliği uygulamalarını karşılaştırdığımızda, bu konuda oldukça geride kaldığımızı söylememiz yanlış olmayacaktır. Alan araştırması yapmak için gerçekleştirdiğimiz taramalarda, henüz kavram olarak bile yerleşememiş olan yurttaş gazeteciliğinin doğal olarak yaygınlaşamadığı görülerek, en azından yurttaş gazeteciliği kavramının ne yönde algılandığını ve anaakım medyanın kişilere bu alanda faaliyette bulunmaları için ne gibi olanaklar tanıdığını görme, yani mevcut uygulamaların neler olduğunu irdeleme yoluna gitmemiz gerekmiştir.

Yurttaş gazeteciler için İngiliz anaakım medyasında ayrılan yerleri değerlendiren Thurman'ın çalışmasını temel alarak yaptığımız araştırmada, en çok ziyaretçisi olan haber siteleri arasından yalnızca 3'ünün kullanıcılara blog alanı sağladığı görülmüştür. Bu 3 site, Milliyet, Hürriyet ve Habertürk siteleridir. Milliyet ve Habertürk okurlara/ziyaretçilere kendi içeriklerini aktarmak için sadece bir tür alan sunarken, Hürriyet, biri yalnızca haber içerikleri için, diğeri de haber içeriği dışında hemen her türlü konu için kullanabilecekleri 2 ayrı blog alanı sunmaktadır. Dolayısıyla Hürriyet'in yurttaş gazeteciler için ayırdığı bu alanı Milliyet ve Habertürk'ün blogları ile karşılaştırmak yerine, bu iki sitenin bloglarını kendi aralarında, Hürriyet'in yurttaş gazeteciliği alanı Sen de Yolla'yı ise yurttaş gazeteciliği kavramı açısından değerlendirdik. Sonuçta ağırlıklı olarak güncel olaylarla ilgili yorum tarzında olsa da Milliyet'in bloglarının gazetecilik açısından daha çok haber amaçlı olarak kullanıldığını saptadık. Böylece Hürriyet'in yurttaş gazeteciler için ayırdığı Sen de Yolla, bu alanda ülkemizdeki en belirgin örnek olarak karşımıza çıktı. Ancak anaakım medyada yer aldığı göz önünde bulundurulduğunda, Hürriyet'in bu uygulamasıyla yurttaş dolayımlı gazetecilik faaliyeti doğrultusunda olanak sunduğu sonucuna varmaktayız.

Yurttaş gazeteciliğinin ülkemizde gelişmemiş olduğu açıktır. Bunun nedenlerini Türk basın faaliyetlerinin padişah istediği ve idaresi ile başlamasına ve ardından yaşanan süreçlerin basındaki kısıtlamaları da beraberinde getirmesine bağlamak, tamamen doğru bir değerlendirme olmayacaktır. Bir ölçüde basının, gerek siyasal otoritenin baskısı, gerekse çalıştığı kuruluşun ekonomik ilişkilerinden ötürü haber değeri olan

her konuya yer veremeyeceğini, bu açılardan "sakıncalı konulara" yer vermiş olsa bile bunu kapsamlı veya konunun gerektirdiği gibi aktaramayacağını kabul etsek de, yurttaş gazeteciliğinin yalnızca bu nedenden ötürü ülkemizde gelişmediğini savunmak gerçekçi olmayacaktır. Çünkü yurttaş gazeteciliği, özünde yurttaşlık bilincini barındıran ve yurttaşın kendi elinden geldiği kadar basına katkıda bulunması – Rosen'in yorumu ile basın küresi oluşturması - eylemidir. Bunun için bir bilgisayar, internet bağlantısı ve çokişlevli bir cep telefonu yeterlidir. Dolayısıyla ciddi bir maliyeti olmayan bu tür gazeteciliğin ülkemizde gelişememesinin nedenini teknolojik ve/veya ekonomik yetersizliklere bağlamak da akılcı sayılmayacaktır. O halde burada bireylik bilinci, toplumsal sorumluluk ve siyasal katılım olgularını değerlendirmemiz gerekmektedir.

Ülkemizde bu alanda yapılan az sayıdaki kavramsal tanımlamalar, yurttaş gazeteciliğinin siyasal katılımın bir türü olduğu ve bu yüzden yurttaş gazeteciliğinin politik tavır içermesi gerektiği yönündedir. Oysa literatür taramaları yurttaş gazeteciliğinin politik tavrını yadsımamakla birlikte, bunun zorunlu olmadığını ortaya koymaktadır. Bu alanda çeşitli ölçütlerden ötürü önplana çıktığı için çalışmamızın 3. bölümünde yer verdiğimiz yurttaş gazeteciliği sitelerinin oluşturdukları kategorilere bakıldığında, bunun doğru bir açılım olduğu görülmektedir. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliği politik konuların yanı sıra, herhangi bir basın kuruluşunda yer alan herhangi bir kategori kapsamında üretilen bir haber de olabilir.

Yurttaş gazeteciliği, özünde bir açıdan kişinin var olduğunu diğerlerine göstermesi; diğer açıdan ise bir denetim düzeneğidir. Bu da Doğu toplumlarının çok yakın olmadığı bir tutumdur. Şöyle ki, bizim de içinde bulunduğumuz bu toplumlarda otoriteye bağlılık, yani biat vardır. Erki eleştirmek, ona karşı gelmek olarak algılanmakta; bu tutum içinde olan kişiler çeşitli örfi ve toplumsal yaptırımlara uğramaktadır. Bunun yerine, erke yakın durmak, erkin denetiminde olduğunu göstermek; yani erke bağlılığını göstererek onun tebaasında yer almak bizim de içinde yer aldığımız Doğu kültürünün önemli öğelerinden biridir.

Bu noktada çalışmamızda değerlendirdiğimiz Bağdat Blogcusu Salam'ın Iraklı, Beirut Journal'ın sahibi Hanady'nin de - her ne kadar daha çok Batılı bir toplum gibi algılanıyor olsa da - Lübnanlı olması dikkate değer bir konudur. Çünkü her ikisi de

Arap olan bu blogcular, savaşın olağanüstü koşullarında, tarihe not düşmek amacıyla günlük yaşantılarını internetten tüm dünyaya aktarmıştır. Bunlardan Salam Pax (Barış Barış) blogunun sahibi Salam, kimliği bir ölçüde de olsa bilinen ilk yurttaş gazetecidir ve CNN'in bölgeden yaptığı canlı yayında savaşın bir havai fişek gösterisi gibi yansıtıldığı Körfez Savaşı görüntülerinden çok farklı bir ortamın yaşandığını, havai fişek gibi görünen o bombaların gerçekte insanların yaşamını sonlandırdığını, bedenlerini parçaladığını, aileleri yok ettiğini, insanları aç ve sokakta bıraktığını anlatmıştır. Yaşamöyküsüne bakıldığında, Salam, içinde yaşadığı toplumun üzerinde yaşam koşulları süren bir mimardır. Hanady ise profesyonel bir gazetecidir; ancak bu süreçte haber ve görüntü aktarım biçimi bakımından yurttaş gazeteciliği biçiminde, bir gazeteci olarak değil, herhangi biri yurttaş olarak iletilerini aktarmaktadır

Olağanüstü durumlar, özellikle savaşın ortaya çıkarttığı olağanüstü durumlar kişilerin her türlü özgürlüğünün ortadan kalktığı ve yurttaşlık haklarının askıya alındığı dönemlerdir. Salam ve Hanady bu koşullar altında, - özellikle Salam - hiç düşünmedikleri halde birden bir haber ağının merkezi olmuşlardır. Salam'ın arkadaşı Raed'i kendinden ve savaşın içinde yaşadığı kent ve tüm Iraklıların yaşantısı üzerindeki etkisinden haberdar etmek için oluşturduğu ve yalnızca ikisi tarafından kullanılması öngörülen blog, yatay filtrelerden geçerek basın küresinde yer almış ve yurttaş gazeteciliğinin o zamana kadarki en çarpıcı örneği olmuştur.

Yurttaş gazeteciliğinin öne çıkan örneklerine bakıldığında, ülkemizde yaşanan terör saldırıları, orman yangınları, deprem, toprak kayması vb. olaylarda bu tür haberlerin ve olaylarla ilgili görüntü ve fotoğrafların yurttaşlar tarafından yayımının – büyük ölçüde - yapılmaması, üzerinde durulması gereken bir konudur. Bunun nedenlerinden birinin arşiv yapma, kayda geçirme, tarihe not düşme reflekslerimizin gelişmemiş olması olabileceği kanısındayız. Sözlü kültür toplumu olmamızın etkisi ile yazı ve kayıt ile ilgili uğraşılardan kaçınmamız da yurttaş olarak tanık olduğumuz veya birebir içinde yer aldığımız olayları ancak sözlü olarak yakın çevremize anlatmaya değer bularak, bunu geniş kitleyi ilgilendirebilecek veya ilgisini çekecek bir konu olarak algılamayışımızın bir nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Oysa 2. bölümde de belirttiğimiz üzere, günlük yaşamın her anında, herhangi bir yerde

gelişen herhangi bir olay özünde haber niteliği taşıyabilmektedir ve biçimlendirilip sunulduğunda okurun tüketebileceği bir haber olarak aktarılması olasıdır.

Savaş ve doğal afet durumu bir kenara bırakıldığında, yurttaş gazeteciliğinin özellikle teknoloji ve ileti türleri üreten Batılı ülkelerde – ABD, İngiltere, Kanada - geliştiğini görmekteyiz. Doğulu toplumlar ile karşılaştırıldığında, bu toplumların en önemli farkı, ifade özgürlüklerini kullanmaktan kaçınmamaları, haklarına veya başka bir kişinin/topluluğun hakkına yönelik herhangi bir kısıtlama/saldırı gördükleri zaman tepki verme eğiliminde olmalarıdır. Bunun nedenini yine bu ülkelerin sosyo-kültürel yapısında ve bu toplumların bireylerinin siyasal katılım eğiliminde aramamız yanlış olmayacaktır. Sözkonusu toplumlarda biat kültürünün olmaması, erke karşı çıkmanın ve muhalefetin kişilerin temel haklarından biri olarak algılanması; en önemlisi de bu tutumdaki kişilerin yaptırıma uğramaması, yurttaşlık bilincinin gelişmesine etki eden temel faktörlerdendir. Oysa Doğulu toplumlarda erke karşı çıkan kimse, yalnızca erk tarafından değil, kendisi gibi "herhangi biri" olanlar tarafından da dışlanma, ayıplanma vb. tarzda toplumsal yaptırımlarla karşı karşıya bırakılmaktadır. Dolayısıyla bu kültürlerde yetişmiş kişiler için birey olduklarını ortaya koyar biçimde kendilerini ifade etme, özellikle de erke ve genel geçer kurallara karşı çıkar nitelikteyse, ödenmesi gereken çok ağır bedelleri de beraberinde getirmektedir.

Çalışmamız devam ederken, 2009 Haziran sonlarında İran'da yapılan seçimlerde hile yapıldığı iddiası ile rejim karşıtlarının yaptığı gösteriler ve ardından iktidar yanlısı grupların bu kişilere yönelik şiddet uygulamaları, fotoğraf paylaşım sitesi Twitter.com üzerinden yayımlanmış, fotoğraflarla birlikte olaylara dair enformasyon da aktarılmıştır. Bu fotoğrafların ardından bu kez dünya çapındaki büyük medya kuruluşlarında rejim taraftarı gruplar tarafından gösteriler sırasında adının Nida olduğu açıklanan genç bir kadının, göğsünden vurulmasının görüntüleri yayımlanmıştır. Bu görüntü ile fotoğraflar olayların içinde yer alan kişiler tarafından, cep telefonu ile kaydedilmiştir. Yine tezimizin hazırlandığı dönemde İstanbul'da kullanılmaya başlandıklarından beri çeşitli nedenlerden ötürü defalarca eleştirilen metrobüslerden birinin, bu sefer benzini bitmiş ve yolculardan aracı itmeleri istenmiştir. Bu sırada olay yerinde bulunan kişilerden birinin çektiği görüntüler, televizyonlarımızda ve gazetelerin internet sitelerinde yer almış, bu kişinin kendisi

tarafından yayımlanmayarak amatör kamera görüntüsü olarak basın kuruluşları tarafından sunulmuştur. Birbirinden çok ayrı alanları ilgilendiren ve birbirinden çok farklı haber değerine sahip bu iki olayın ortak yanı, ikisinin de olay anında rastlantı sonucu orada bulunan biri tarafından kaydedilmiş olmalarıdır. Uygulamaları ise birinin kaydeden tarafından doğrudan yayınlanması ve buradan büyük medya kuruluşlarının bu videoyu alarak yayınlarında yer vermesi; diğerinin ise bunu amatör kameraman olarak yaygın basın kuruluşlarına satmasıdır. Dolayısıyla aynı içerik kullanıma bağlı olarak yurttaş gazeteciliği kapsamına girebilmekte veya büyük basın kuruluşlarının haber içeriğine katılabilmektedir.

Tezimizin 2. bölümünde kavramı açıklarken, haberin çok keskin sınırları olmadığını ve ilk başta haber değeri taşımadığı düşünülebilen bazı durumların özünde yüksek haber değeri taşıyabildiğini ortaya koyduk. 3. Bölüm'de incelediğimiz olaylara bakıldığında, bu fotoğraf, görüntü ve haberleri aktaranların olay gerçekleştiğinde kendilerini bir şekilde bunun içinde buldukları veya tesadüfen olaya tanık oldukları görülecektir. Hiç kuşkusuz bu gibi durumlarda çokişlevli cep telefonlarının payı büyüktür. Günümüzde fiyatlarının düşmesi sonucu edinilmesi kolaylaşan bu cihazlar ile internete bağlanıp kaydedilen haber içeriğinin kişiye ait bloglarda yayınlanması veya genel yurttaş gazeteciliği sitelerine eklenmesi de mümkün olabilmektedir. Burada esas olan kişinin başına gelen, tanık olduğu veya duyduğu bir olayı haber gözü ile değerlendirip buna dair içerik üretebilmesidir; bu içerikler, yayımlandıktan sonra yatay filtreleme sürecinden geçerek haber tüketicileri arasında paylaşılması sureti ile basın küresinde yerlerini alacaktır.

Tezimizin 3. bölümünde, 2. Bölüm'de incelediğimiz yurttaş gazeteciliği sitelerinde yurttaş gazeteciliği kavramı ile ilgili kuramsal öngörülerin tam olarak geçerli olmadığını saptadık. Şöyle ki, yurttaş gazeteciliğini anaakım gazetecilikten ayıran ilk özelliğin bu türde haberlerin denetlenmemesi olduğu varsayılırken, bu durumun geçerli olmadığını, denetimin kişi veya otomatik sistemlerle yapıldığını gördük. Özünde bloglarda geçerli olabilecek denetimsizliğin, birçok gönüllü habercinin bir araya gelerek içeriğini oluşturduğu internet sitelerinde uygulanmasının büyük bir risk olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Çünkü gerçek kimlikleri ile bu sitelere giriş yapmayan bu kişilerin, bu haberleri yapma amaçları ve bu içeriklerde kullanılan

görüntülerin ve ifadelerin diğer kişilere yönelik hakaret, ayrımcılık vb. kişilik haklarına saldırı niteliğinde kurgulanmadığını varsaymak fazlasıyla iyimserlik olacaktır.

Kanımızca yurttaş gazeteciliğinin, gazetecilik türlerindekine benzer biçimde, yayın alanına göre ayrıldıkları noktalar ortaya konularak farklı çerçevede tanımlanması yerinde olacaktır.

Yurttaş gazeteciliği uygulamalarını değerlendirdiğimiz 3. Bölüm'de, henüz kavramın tam olarak açılımının yapılmadığı da göz önünde bulundurulduğunda, Türkiye'de geniş çapta ve etkin bir yurttaş gazeteciliği uygulamasına rastlanılmaması doğaldır. Son yıllarda ülkemizdeki habercilik kuruluşlarının internet sitelerinde, kullanıcıların haberlerini yayımlayabilmesi için kendilerine blog alanı sunulmaktadır. Bu açıdan değerlendirdiğimiz uygulamalar arasında Hürriyet'in Sen de Yolla adlı projesi yurttaş gazeteciliğinin tanıtılması ve yaygınlaştırılması için en uygun örnektir. Sitede kısaca haber tanımının yapılması da bu yönde olumlu bir konudur. Ancak burada yapılan yurttaş gazeteciliği ile kent muhabirliği kavramlarının aynı olduğuna dair tanımlama doğru değildir.

Türkiye'de yurttaş gazeteciliği ile ilgili genel ve önemli bir yanlış sözkonusudur; yurttaş gazeteciği ile yurttaş dolayımlı gazetecilik olarak kullanılmasını önerdiğimiz ***civic journalism*** arasındaki farkın belirginlik kazanmaması, hatta yurttaş dolayımlı gazetecilik ile yurttaş gazeteciliğinin aynı bağlamda açılımlanması, kavramın özünün ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Yurttaş gazeteciliğinin gelişmesine engel olan bir diğer nokta da bu tür gazeteciliğin politik tutum içermesi gerekliliğine yönelik algıdır. Oysa gazetecilik için alan sınırlaması yapılamayacağı gibi, yurttaş eliyle yapılan gazetecilikte de bir sınırlamanın sözkonusu olamayacağı yurtdışındaki örneklerde açıkça görülmektedir. Bu doğrultuda yine son yıllarda ortaya atılan yurttaş bilimi (citizen science) akımı da yurttaş kavramıyla bir işbölümü içinde, kişilerin katılımının hedeflendiğini göstermektedir. Üstelik küreselleşen medyada, ulus devlet yurttaşının siyasal katılımına yönelik bir tanımlama kanımızca yerinde olmayacaktır. Çünkü artık tüm medya içerikleri gibi haberler de ortaya çıktığı ülkelerde değil, tüm dünyada aynı anda tüketilebilmektedir. Böylece özellikle internet ağının genişlemesi, buna ek

olarak da kişisel kullanım amaçlı bilgisayarların, yaygınlaşması sonucu kişilerin haber tüketim alışkanlıkları değişmiş ve bir zamanlar yalnızca gazete, sonraları radyo, daha sonraki aşamada da televizyondan ulaşılabilen haberleri öğrenebilmek için günümüzde en hızlı yol internet ortamı olarak karşımıza çıkmıştır.

İnternette yayım yapabilmek için önceleri düşük maliyetlerle bir yayın alanı ve alan adresi alınması sözkonusu iken, günümüzde çeşitli şirketlerin kullanıcılara ücretsiz olarak sunduğu bloglar ile kişiler hiçbir masraf yapmadan kendilerine ait bir kitle iletişim aracına sahip olabilmekte; gazeteciliğe hevesli olan duyarlı kişiler de bu alanlardan kendi gazetelerini yayınlayabilmekte ve bu gazetelerinde fotoğrafın yanı sıra video görüntülerine de yer verebilmektedir.

Hiç kuşkusuz yurttaş gazeteciliği ile yurttaşlık bilinci arasında, yani “ben”i “biz”den ayırabilmek açısından çok yakın bir bağ vardır. Ben diyebilen kişi, artık kendi haklarının ve sorumluluklarının farkında olan ve bir işbölümü içinde kendine ait rolü yerine getirdiğini bilen, bilinçli kişi; yani yurttaştır. Bu bilinçli yapı, toplumların gelişmesi ile ortaya çıkarak özümsenmektedir. Dolayısıyla yurttaş gazeteciliği ile bu tür faaliyetlerin gerçekleştirildiği toplumların gelişmişliği ve bilinçliliği arasında paralellik görülmektedir. Türkiye’de yurttaş gazeteciliğinin gelişmemesinin nedenlerini kapsayan daha spesifik bir çalışmada toplumuzun sosyolojik yapısının daha kapsamlı incelenebileceği kanısındayız.

Tezimizde, ulaştığımız kaynaklar ve Türkiye’deki durumuna dair yaptığımız araştırmalar doğrultusunda, ülkemizde gerçek anlamı ile yapılan bir yurttaş gazeteciliği faaliyetine rastlanmadığı, yapılan faaliyetlerin ise yurttaş dolayımlı gazetecilik kapsamına girdiği saptanmıştır.

KAYNAKLAR

Adaklı, Gülseren: **Türkiye'de Medya Endüstrisi**, Ütopya Yayınları, Ankara, 2006.

Aslan, Kemal: **Değişen Teknolojiler ve Habercilikte İstihbarat**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2008.

Aslan, Kemal: **Haberim Var**, Anahtar Kitaplar, İstanbul, 2004.

Atton, Chris: "What is Alternative' Journalism", **Journalism,** Vol. 4 (3), pp. 267-272.

Avcı, Artun: "Türkiye'de Kamusal Alan ve Televizyon", yayınlanmamış doktora tezi, **Marmara Üniversitesi SBE,** İstanbul, 2008.

Aziz, Aysel: **Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı**, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu, Ankara, 1999.

Baldini, Massimo: **İletişim Tarihi,** Çev. Gül Batuş**,** Avcıol Basım Yayın, İstanbul, 2000.

Berkes, Niyazi: **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, Doğu Batı Yayınları, İstanbul, t.y.

Cangöz, İncilay: "Yurttaş Gazeteciliği ve Yerel Basın" **Gazetecilik ve Habercilik**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, 2003, ss.101-118.

Duran, Ragıp: "Yurttaş Gazeteciliği", **Gazetecilik ve Habercilik**, IPS İletişim Vakfı Yayınları, Der. Sevda Alankuş, İstanbul, 2003, ss.85-100 .

Duran, Ragıp: "Türkiye Basın Tarihinde Üç Dönem: Zanaattan Sanayiye" , (Çevrimiçi), http://www.dorduncukuvvetmedya.com/kitap/medyamorfoz1.htm, 14 Nisan 2009.

Eren, Erol: **Stratejik Yönetim**, Ed. Necdet Timur, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayını, Eskişehir, 2003.

Gerçek, Selim Nüzhet: **Türk Gazeteciliği**, İstanbul Devlet Matbaası, 1931.

Gezgin, Suat: **Basında Fotoğrafçılık**, Der Yayınları, İstanbul, 1994.

Girgin, Atilla: **Türk Basın Tarihinde Yerel Gazetecilik**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 2001.

Girgin, Atilla: **Haber Yazmak**, Der Yayınları, İstanbul, 2002

Glasser, Mark: "Your Guide to Citizen Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html, 22 Nisan 2009.

Hermes, Joke: "Citizenship in the Age of Internet", **European Journal of Communication**, 2006, 21. pp. 295-309.

İçel, Kayıhan, Yener Ünver: **Kitle Haberleşme Hukuku**, Beta Yayınları, İstanbul, 2007.

İnuğur, M. Nuri : **Basın ve Yayın Tarihi**, Der Yayınları, İstanbul, 2005, 5. baskı.

İnceoğlu,Yasemin, Y.Korkmaz: **Medyada Kadın ve Kadın Gazeteciler**, Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, İstanbul, 2002.

Jarboe, Greg: "Hurricane Katrina Driving Traffic To Blogs And News Search Engines", http://www.isedb.com/db/articles/1252/1/Hurricane-Katrina-Driving-Traffic-To-Blogs-And-News-Search-Engines/Page1.html, 16.06.2009.

Jeltyakov, A.D.: **Türkiye'nin Sosyo-politik ve Kültürel Hayatında Basın**, Basın-Yayın Genel Müdürlüğü. b.y,, t.y.

Kabacalı, Alpay: **Cumhuriyet Öncesi ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi**, Cem Ofset, Cumhuriyet'in 75. Yılı ve Cem Ofset'in 20. Kuruluş Yılı Nedeniyle Armağan, İstanbul, 1998.

Kabacalı, Alpay: **Türkiye'de Matbaa, Basın ve Yayın**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2000.

Kabaş, Bülent: "Yapısal Dönüşümler Ekseninde Türkiye'de Yazılı Basında Muhabir", **Marmara Üniversitesi SBE**, yayınlanmamış y.lisans tezi, 2007.

Karaca, Emin: **Türk Basınında Kalem Kavgaları**, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2008.

Kışlalı, Ahmet Taner: **Siyaset Bilimi**, İmge Kitabevi Yayınevi, Ankara, 2007.

Kışlalı, Ahmet Taner: **Siyasal Sistemler**, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 1998.

Koloğlu, Orhan: **1908 Basın Patlaması**, Bas-Haş, İstanbul, 2005.

Koloğlu, Orhan: **Basın Tarihi**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2006.

Lasica, J.D.: "What is Participatory Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pbs.org/mediashift/2006/09/your-guide-to-citizen-journalism270.html, 22. Nisan 2009.

Lemann, Nicholas: "The Amateur Hour", (Çevrimiçi), http://www.newyorker.com/archive/2006/08/07/060807fa_fact1, 24 Mayıs 2009.

McCarthy, Rory: "Salam's Story", (Çevrimiçi), http://www.guardian.co.uk/world/2003/may/30/iraq.digitalmedia, 23 Mayıs 2009.

McLuhan, Marshall: **The Medium is the Message**, Penguin Books, 1967.

Mcquail D., S. Windahl: **İletişim Modelleri**, İmge Kitabevi, Çev. Konca Yumlu, 2. baskı, Ankara, 2005.

O'Grady,Paul: "A New Medium Comes of Age", (Çevrimiçi), http://www.newstatesman.com/200501100006, 09 Haziran 2009.

O'Neil, John: "Piyasada Gazetecilik Yapmak", **Medya ve Gazetecilikte Etik Sorunlar**, Çev. Nurçay Türkoğlu, Ayrıntı, 1998, İstanbul.

Ong, Walter: "The Writer's Audience is Always a Fiction", **PMLA,** Vol. 90, NO. 1 (jan. 1975).

Organ, Jerry: "The Zapruder Film", (Çevrimiçi), http://mcadams.posc.mu.edu/organ2.htm, 11 Mayıs 2009.

Özçağlayan, Mehmet: **Yeni İletişim Teknolojileri ve Değişim**, Alfa Basım Yayın Dağıtım, İstanbul, 1998.

Özgen, Murat: "1980 Sonrası Türk Medyasında Gelişmeler ve Magazinleşme Olgusu", http://www.siyasaliletisim.org/index.php/dr-bahadr-kaleaas/prof-dr-murat-oezgen/221-1980-sonras-tuerk-medyasnda-gelimeler-ve-magazinleme-olgusu.html

Özgen, Murat : **Gazetecinin Etik Kimliği**, , İÜ İletişim Fakültesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2002.

Özgen, Murat: **Türkiye'de Basını Gelişimi ve Sorunları**, İÜ İletişim Fakültesi Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 2004.

Papandrea, Mary-Rose: "Citizen Journalism and the Reporter's Privilege", (Çevrimiçi), http://journal.law.umn.edu/sites/default/files/Papandrea_Final.pdf, 17 Haziran 2009.

Platon, Sara, Mark Deuze: "Indymedia Journalism", **Journalism**, 2003, 4. pp.336-355.

Postman, Neil: **Televizyon Öldüren Eğlence**, Çev. Osman Akınbay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1994.

Rosen, Jay: "If Bloggers Had No Ethics Blogging Would Have Failed, But it didn't. So Let's Get a Clue", (Çevrimiçi), http://journalism.nyu.edu/pubzone/weblogs/pressthink/2008/09/18/because_we_have.html, 22 Nisan 2009.

Tevetoğlu, Fethi. "Atatürk'le Okyar'ın Çıkardıkları Gazete: Minber", (Çevrimiçi), http://www.atam.gov.tr/index.php?Page=DergiIcerik&IcerikNo=919, 15 Nisan 2009.

Thurman, Neil: "Forums for Citizen Journalists? Adoption of User Generated Content Initiatives by Online News Media", **New Media Society,** 2008; 10. pp. 139-157.

Tılısbık, Niyazi, Ö. Akbal: **İstihbarat ve Türkiye**, NKM Yayınları, Mart 2006, Konya.

Tokgöz, Oya: **Temel Gazetecilik**, İmge Yayınevi, Ankara, 2008, 7. baskı.

Topuz, Hıfzı : **Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2003, 2. basım.

Tuna, Saffet Murat : **Freud'dan Lacan'a Psikanaliz**, 4. Baskı, İstanbul, Kanat Kitap, Mart 2007.

Vassaf, Gündüz: **Cehenneme Övgü**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2004, 14. baskı.

Zincirkıran, Necati: **Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu**, Sabah Yazı Dizileri, İstanbul, 1994.

Dictionnaire Le Robert: Société du Nouveau Littré, Paris, 1970.

"About", (Çevrimiçi), http://www.allvoices.com/about, 18 Haziran 2009.

"About Citizen Science", (Çevrimiçi), http://www.birds.cornell.edu/netcommunity/Page.aspx?pid=710, 19 Haziran 2009

"About Indymedia", (Çevrimiçi), http://www.indymedia.org/en/static/about.shtml, 10 Haziran 2009.

"Citizen journalism news site Oh My News to stop paying contributors", (Çevrimiçi), http://www.journalism.co.uk/2/articles/533183.php, 10 Haziran 2009.

"Civic Journalism vs Citizen Journalism", (Çevrimiçi), http://www.insidethecbc.com/civicj, 23 Mayıs 2009.

"CJ Experience: Hurricane Katrina", (Çevrimiçi), http://www.msnbc.msn.com/id/9076525/, 15 Haziran 2009

."CNN Türk'ün Gönüllü Muhabiri Olun", (Çevrimiçi), http://www.cnnturk.com/Haberim/default.aspx, 22 Haziran 2009

"CNN Türk'ün Yaptığı Yurttaş Gazeteciliği Değil", (Çevrimiçi), www.bianet.org/bianet/siyaset/cnn-turkun-yaptigi-yurttas-gazeteciligi-degiş", 22 Nisan 2009.

"Dan Rather to leave anchor desk in March", (Çevrimiçi), http://www.cnn.com/2004/SHOWBIZ/TV/11/23/rather/, 16 Haziran 2009.

"Doing Civic Journalism", (Çevrimiçi), http://www.pewcenter.org/doingcj/index.html, 23 Mayıs 2009.

"Kent Muhabirliğinin Diğer Adı Yurttaş Gazeteciliği", (Çevrimiçi), http://www.hurriyet.com.tr/ankara/8346930.asp?gid=140&sz=27269, 22 Nisan 2009.

"Management", (Çevrimiçi), http://blog.nowpublic.com/category/management/, 17 Haziran 2009.

"Tarihçe", (Çevrimiçi), http://www.dogusgrubu.com.tr/tr/icerik/339/1/, 13 Nisan 2009.

"The End of 20th Century Journalism", (Çevrimiçi), http://english.ohmynews.com/ArticleView/article_view.asp?no=169396&rel_no=1, 10 Haziran 2009.

“ The War of 33: Letters from Beirut”, (Çevrimiçi), http://www.politicalmediareview.org/2009/05/the-war-of-33-letters-from-beirut/, 16 Haziran 2009.

“Yazarkafe Nedir”, (Çevrimiçi), http://www.yazarkafe.com/YazarKafeNedir.aspx, 1 Haziran 2009.